

बालदिनाच्या
हार्दिक
शुभेच्छा!

मेहता मराठी ग्रंथजगत

नोव्हेंबर २०१४
किंमत १५ रुपये

अल्पावधीत
लोकप्रिय ठरलेले
ग्रंथप्रसाराला
वाहिलेले
दर्जेदार मासिक

अस्थी

घरटे

वि. सर, खांबेकर

डायनोसॉरचे
अद्भुत
विश्व

बाल चित्रकला स्पर्धा

सप्तरंगांच्या रंगात
रंगलेला हा बाल
कलाकार!

मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या वतीने दि. १९ ऑक्टोबर रोजी आयोजित करण्यात
आलेल्या बाल चित्रकला स्पर्धेत रममाण झालेली मुले

मेहता मराठी ग्रंथजगत

❁ नोव्हेंबर २०१४ ❁ वर्ष चौदावे ❁ अंक अकरावा

संपादक
सुनील मेहता

कार्यकारी संपादक
शंकर सारडा

अंकाची किंमत
१५ रु.

वार्षिक वर्गणी
मनीऑर्डरने अथवा
ऑनलाईन पाठवावी.
प्रसिद्धी
दरमहा ११ तारखेस

अनुक्रमणिका

संवाद	४
संपादकीय	६
साहित्यवार्ता	१०
पुरस्कार	३६
पुस्तक परिचय	५२
विदेशी कन्या तो एक पाकिस्तानी साद उत्तुंगाची	
श्रद्धांजली	८८
बालनगरी	९६

मांडणी-अक्षरजुळणी

मेहता पब्लिशिंग हाऊस

संपादक-मुद्रक-प्रकाशक

सुनील मेहता,

१९४१ सदाशिव पेठ,

माडीवाले कॉलनी,

बाजीराव रोड,

टेलिफोनभवनसमोर,

पुणे-४११ ०३०

फोन : ०२०-२४४७६९२४

२४४७५४६२

Extension

(ग्रंथजगत विभाग) - २२४/२२५

E-mail : info@mehtapublishinghouse.com

डिजिटल अंकाची वर्गणी

तीन वर्षांची ३०० रु. पाच वर्षांची ४०० रु.

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

संवाद.....

चेहऱ्यावर निरागसता, डोळ्यात खट्याळ हसू
दुडुदुडु धावणारी पावले अन् फुलपाखराप्रमाणे स्वच्छंदी असू

‘बालपण’ जगातली सगळ्यात सुंदर आठवण. आई-बाबांचे बोट धरून जगाचा पहिल्यांदा परिचय करून घेताना आलेल्या तरल अनुभवांचे विश्व म्हणजे बालपण! आवतीभोवतीच्या लाखो गोष्टींबद्दलचे प्रश्न, कुतूहल म्हणजे बालपण. थोडा हट्ट, खूप लाड म्हणजे बालपण... असे हे रम्य बालपण, जिथे स्वार्थ नसतो, खोटेपणा नसतो, फसवेगिरी नसते, अभिमान नसतो.

हे बालपण साजरा करण्याचा दिन म्हणजे ‘बालदिन’. स्वतंत्र भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित नेहरू यांच्या जन्मदिनी म्हणजेच १४ नोव्हेंबर रोजी भारतात बालदिन साजरा केला जातो. पंडित नेहरूंना मुलांविषयी वाटणारे प्रेम व जिऱ्हाळ्याविषयी आदर व्यक्त करण्याचा हा एक उपक्रम होय. साऱ्या जगभरात २० नोव्हेंबर रोजी हा दिवस साजरा केला जातो.

‘बालपणीचा काळ सुखाचा’ असे आपण म्हणतो. कारण त्या वेळी आपले मन नुकत्याच उमललेल्या फुलाप्रमाणे निर्मळ असते. भोवताली पाहण्याचा त्यांचा दृष्टिकोन हा कुतूहलाचा व निकोप असतो. पूर्वग्रहाने, काळजीने वा आशा-आकांक्षेने मन ग्रासलेले नसते. ते अधिक संवेदनशील असते. त्यामुळेच आपल्याला जीवनातील खरा आनंद अनुभवायला मिळतो.

येणाऱ्या काळात भारत जागतिक महासत्ता होणार आहे, असा जयघोष अधूनमधून ऐकू येतो. त्यातच युनोच्या सर्वेक्षणानुसार २०१५ साली भारत हा ‘तरुणांचा देश’ म्हणून गणला जाईल. की ज्या घटकांकडे आजच्या जगाला विकसित करणारा एक महत्त्वाचा घटक म्हणून पाहिले जाते. याची पाळेमुळे

सापडतात ती त्यांच्या बालपणात, बालपणी घडलेल्या संस्कारात...

बालपण, जिथे आयुष्याचा प्रवास सुरू होतो, रेखले जातात मार्ग, घडले जातात संस्कार, विचारांना मिळते दिशा! त्यामुळे बालआरोग्य, बालशिक्षण आणि त्यांचा सर्वांगीण विकास हे कदाचित आजच्या उज्ज्वल समाजाचा पाया होय, असं म्हटलं तर वावगं ठरणार नाही. त्यामुळे सर्वच मुलांचे बालपण हे आनंदात, खेळण्यात, बागडण्यात, शिक्षणात आणि त्याच्या सर्वांगीण विकासाकरिता जायला हवे; पण परिस्थिती तशी नाही. बालकांनाही आयुष्याचा आनंद घेण्याचा, मौजमस्ती करण्याचा हक्क आहे. हा हक्क मिळालेल्या आपल्या नशीबवान मुलांनी आपल्या आनंदात इतरांनाही सहभागी करून घेण्याबाबतची जाणीव ठेवणे आवश्यक आहे. पालकांनी ही जाणीव आपल्या मुलांच्या मनात रुजविली, तर भारताचे भावी नागरिक सुज्ञ आणि समजूतदार बनतीलच शिवाय कायमच वंचित आणि नकारात्मक जगणे वाट्याला आलेल्या एखाद्या दुर्दैवी बालकालाही आपल्या या प्रयत्नांमुळे चांगले आयुष्य मिळू शकेल. उद्याचे भविष्य घडविणाऱ्या मुलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी, त्यांच्या भावविश्वाशी समरस होऊन त्यांच्यावर योग्य संस्कार करण्याची, त्यांच्या आरोग्याची काळजी घेण्याची व त्यांना योग्य ते शिक्षण देण्याची जबाबदारी मोठ्यांवर आहे, ही जाणीव बालदिन साजरा करताना असावयास हवी.

शेवटी,

भागलेला चांदोबा आणि सवंगड्यांचा लपंडाव
खाऊचा भरलेला डबा आणि धुक्यात हरवलेला मामाचा गाव
उफाळून येणाऱ्या या बालपणीच्या आठवणी
नेहमीच घेतात मनाचा ठाव

तुम्हीही तुमच्या बालपणीच्या आठवणी आमच्यासमोर उलगडू शकता.
आपले लेखन ई-मेलने खालील पत्त्यावर पाठवा.

mmgi@mehtapublishinghouse.com

निवडक लेखांचा अंकात समावेश करण्यात येईल, याची नोंद घ्यावी. तसेच उत्तम लेखासाठी पारितोषिक म्हणून कोणत्याही एका पुस्तक खरेदीवर ४० टक्के सवलत देण्यात येईल.

पत्रोत्तराच्या अपेक्षेत,
मेहता मराठी ग्रंथजगत

नवी राजवट, नवे संकल्प

गेल्या चार पाच महिन्यात भारतात आणि महाराष्ट्रात राजकीय परिवर्तनाची प्रक्रिया सुरू आहे. तीस वर्षानंतर केंद्रात भारतीय जनता पार्टीला निर्विवाद बहुमत मिळून राजधानी दिल्लीत नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली नवे सरकार सत्तेवर आले. गुजरातचे मुख्यमंत्री म्हणून दहाबारा वर्षे यशस्वी कारकीर्द गाजवणाऱ्या नरेंद्रभाईंनी 'भारताचे भावी पंतप्रधान' म्हणून विविध वादांना तोंड देत, पक्षांतर्गत मान्यता मिळवून, संपूण देश पालथा घालून मतदारांशी संपर्क साधला. प्रसार माध्यमांचा आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाचा चपखल वापर करून आपली प्रतिमा प्रस्थापित केली आणि जनमत कौलाचे अंदाज खोटे ठरवीत भाजपाला स्वबळावर निर्वेधपणे कारभार करता येईल असे यश मिळवले. लोकसभेच्या पाठोपाठ महाराष्ट्र आणि हरियाणा विधानसभेच्या निवडणुका झाल्या. पंतप्रधान नरेंद्र मोदींनी या दोन्ही राज्यात जिल्हा पातळीवर प्रचार सभा घेऊन मोदी लाट ओसरलेली नाही याची खातरी पटवून दिली. हरियाणात भाजपला निर्विवाद बहुमत मिळाले. महाराष्ट्रात सर्वच पक्षांनी युती वा आघाडी झिडकारून स्वबळावर निवडणुका लढवल्या. त्यातही भाजपने सर्वाधिक जागा मिळवून, शिवसेनेच्या अवास्तव मागण्यांना मुरड घातली... पंतप्रधान म्हणून अनेक परदेशांशी संपर्क साधून भारताचा महिमा वाढवला.

...पंतप्रधान म्हणून मोदींच्या कामाचा ठसा भारतीय प्रशासन आणि आंतरराष्ट्रीय संबंध यावर यथावकाश उमटत राहिल.

सध्याच्या माहिती तंत्रज्ञानाच्या, इंटरनेटच्या, ब्लॉग आणि फेसबुक ट्विटरच्या झंझावातात पंतप्रधान मोदी भारतीय जनतेशी

सतत संपर्कात राहून, लोकाभिमुख कारभाराचा आदर्श घालून देतील असा विश्वास वाटतो.

माध्यमांच्या ताकदीची कल्पना मोदींना आहे.

“एकविसाव्या शतकातील नवी पिढी कशी असेल हे ठरविण्याची निर्णायक भूमिका निश्चित करण्याची संधी आपल्याला मिळत आहे. या राष्ट्रयज्ञात आहुती अर्पण करायची आपली तयारी हवी. आजच्या युवापिढीला एक मोठं सत्य आवर्जून सांगा की या देशात उच्च नीच भाव सर्वथा त्याज्य आहे. प्रभू रामचंद्र महत्त्वाचे आहेत, पण वानरसेनाही महत्त्वाची आहे. गोवर्धन पर्वत एकट्याने उचलणं श्रीकृष्णाला शक्य होतं. पण माझ्या काठीमुळे गोवर्धन पर्वत उचलला गेला आहे असा आत्मविश्वास श्रीकृष्णाने प्रत्येकाच्या मनात निर्माण केला. हे श्रीकृष्णाचे समाजशास्त्र होते. तशाच समाजशास्त्राची आजमितीला गरज आहे” असे नरेंद्र मोदी हे मानतात. त्यामुळे देशाचा कारभार जनता जनार्दनाला सुख-सोयीचा ठरेल असे वाटते.

माध्यमांचे स्वरूप बदलत आहे. भारतीय संस्कृतीचा आणि साहित्याचा समृद्ध वारसा जगभर नव्या माध्यमांच्याद्वारे पोचवण्याचे महत्त्वाचे कार्य आपल्याला करायचे आहे. पंतप्रधान मोदींनी नव्या माध्यमांच्या यथोचित वापराने या कामाला संधी द्यावी अशी अपेक्षा आहे. ग्रंथजत्रा, अनुवाद, प्रकाशन, ग्रंथालये, ई-बुक्स वगैरेना भरघोस मदत द्यावी. भारतीय प्रकाशन संस्था त्या दृष्टीने प्रयत्नशील आहेतच.

पंतप्रधान मोदी यांनी या दृष्टीने भारतात चाललेल्या उपक्रमांची दखल घेऊन शैक्षणिक-सांस्कृतिक क्षेत्रात भारताला नेत्रदीपक झेप घेता येईल आणि ग्रंथ-माध्यम क्षेत्राची निर्यात वाढेल अशी धोरणे आखावीत अशी सर्वांची अपेक्षा आहे.

भारतीय पुस्तक प्रकाशन व्यवसायात झपाट्याने होत असलेली वाढस्तिमित करणारी आहे. फ्रँकफर्ट बुकफेअर, लंडन बुकफेअर, मॉस्को, तुरिन, शारजा, सेऊल, हवाना (क्युबा) वगैरे आंतरराष्ट्रीय ग्रंथ जत्रांमध्ये भारतीय प्रकाशनसंस्थांचा सहभाग सर्वांचे लक्ष वेधून घेत आहे. भारतात ५० हजारावर प्रकाशक आहेत, तब्बल २४ भाषांतील वर्षाला १ लाख २० हजार नवी पुस्तके प्रकाशित होतात. १२० देशांत भारतीय पुस्तकांची निर्यात होते; ७ अब्ज अमेरिकन डॉलर्सची उलाढाल होते. शैक्षणिक पाठ्यपुस्तकांच्या निर्मितीत आणि निर्यातीत भारत बराच आघाडीवर आहे. बालवाङ्मयात मोलाची भर टाकण्यासाठी अनेक संस्था प्रयत्नशील आहेत. मुद्रणक्षेत्रातही

भारत आता अद्ययावत यंत्रसामग्रीच्या सहाय्याने दर्जेदार उत्पादनासाठी नावाजला जात आहे. स्पर्धात्मक दरात उत्कृष्ट मुद्रण भारतात होत असल्याने अनेक आंतरराष्ट्रीय प्रकाशनसंस्थांनी भारतात आपली कार्यालये सुरू करून, मुद्रण पूर्व आणि मुद्रणोत्तर कामे भारतात करण्यावर भर दिला आहे. दीड लाख मुद्रणालये भारतात आहेत. सहाशेवर डिजिटल प्रॉडक्शन प्रिंटर्सच्याद्वारे प्रिंट ऑन डिमांडची आंतरराष्ट्रीय कामेही भारतात वेळेवर मिळू शकतात याबद्दल ग्राहकांचा विश्वास संपादन केला आहे. ई-बुक्सच्या प्रकाशनातही भारत आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून ऑनलाईन सेवा देण्यासाठी सिद्ध होत आहे. हे सर्व भारतात होत आहे यावर विश्वास बसू नये, इतके नवलाईचे वाटते. कारण येथे आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे काम जसे होते तसेच सामान्य दर्जाचे कामही काही कमी होत नाही. परंतु पुस्तकातील मजकूर आशय आणि पुस्तकाची निर्मिती या दोन्ही दृष्टींनी निर्दोष व परिपूर्ण कामाची अपेक्षा करणाऱ्या चोखंदळ ग्राहकांचीही त्यासाठी गरज असते. आयआरएच प्रेस इंडिया कंपनीचा स्टॉल दिल्ली बुक फेअरमध्ये होता. रायहो ओकावा (Ryuhō Okaya) या आध्यात्मिक गुरूची हील युवरसेल्फ, चेंज युवर लाइफ, चेंज द वर्ल्ड, लॉज ऑफ सक्सेस, इनव्हिन्सिबल थिंकिंग ही पुस्तके आयआरएच प्रेसने प्रसिद्ध केली आहेत आणि ती बेस्ट सेलर ठरली आहेत. ओकावाच्या नावावर १६०० पुस्तके आहेत. एका वर्षात ५२ पुस्तके लिहून त्याने गिनेस बुकमध्ये विक्रम नोंदवला आहे. गीता प्रेसचीही ३५०० धार्मिक पुस्तके असून त्यांची विक्रीही मोठ्या प्रमाणावर होते. इस्कॉन, रामकृष्ण मिशन यांचीही पुस्तके लाखोंनी खपतात.

नव्या राजवटीत ग्रंथक्षेत्राची जोरदार प्रगती व्हावी असे त्यामुळेच वाटते.

महाराष्ट्रातही देवेंद्र फडणवीस यांची मुख्यमंत्री म्हणून कारकीर्द सुरू होत आहे. मराठी भाषेच्या अभिजाततेचा प्रश्न त्यांनी मार्गी लावावा. साहित्य-संस्कृती मंडळ, विश्वकोश, राज्य विकास संस्था वगैरे संस्थांची कामे ठेपाळली आहेत, त्यांनाही चालना द्यायला हवी. मात्र त्यात पक्षहितापेक्षा साहित्यकारणाचीच दृष्टी असावी, भाषेच्या विकासालाच प्राधान्य द्यावे अशी अपेक्षा राहिल.

(Handwritten signature)

नवे कोरे

TBC-25
सभासदांना निम्न्या किमतीत

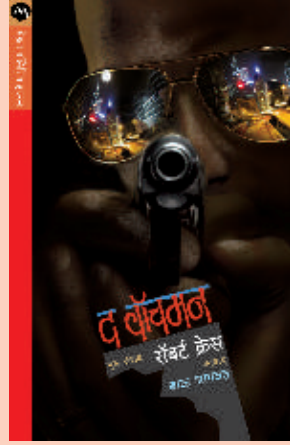

द वॉचमन

लेखक
रॉबर्ट क्रेस

अनुवाद
बाळ भागवत

किंमत : ३००/-रु.
पोस्टेज : ३०/-रु.

न्यूयॉर्क टाइम्सच्या मते जो पाईक – मरीन, भाडोत्री सैनिक, पोलीस आणि शेवटी एल्विहस कोल या खाजगी डिटेक्टिव्हचा व्यवसायातला भागीदार – याच्या कादंबऱ्या म्हणजे एक स्फोटक रसायन असते.

एका रात्री लॉस एन्जलीसमधील एका धनाढ्य कुटुंबाची वारस असणारी लार्किन कॉनर बार्कले हिची अॅश्टन मार्टिन गाडी दुसऱ्या गाडीवर आदळते आणि त्या रहस्यमय गाडीमधल्या प्रवाशांना मदत करण्यासाठी ती स्वतःहून पुढे होते, तेव्हा अशा भानगडीत अडकते की, अफाट संपत्तीचाही त्यामधून निसटायला उपयोग होत नाही... फेडरल चौकशीमधली ती एकमेव साक्षीदार ठरते आणि खुनी तिचा काटा काढायला तिच्या मागे लागतात.

तिला तिच्या बीव्हर्ली हिल्समधल्या ऐषारामी जगामधून बाहेर काढून तिचे रक्षण करण्याची जबाबदारी जो पाईकवर पडते. खोटेपणा, विश्वासघात यांच्यामुळे कोंडीत सापडल्यावर जो पाईक आपल्या पद्धतीप्रमाणे तिचा जीव वाचवण्यासाठी प्रतिहल्ले चढवत अव्याहतपणे त्या खुन्यांच्याच मागे लागतो. अत्यंत चित्तथरारक शोध, पाठलाग आणि शेवटही!

साहित्य वार्ता

पुणे इंटरनॅशनल लिटररी फेस्टिव्हल

‘सध्याच्या तंत्रज्ञानाच्या काळात प्रकाशकांनी अपडेट राहून समकालीन प्रवाह लक्षात घेणे गरजेचे आहे. तरुणांची आवड हेरून त्या प्रकारची पुस्तके प्रकाशित करणेही आवश्यक आहे. मात्र, साहित्यबाह्य सेन्सॉरशिपमुळे प्रकाशकांवर मोठे दडपण आहे,’ असा सूर ‘मराठी साहित्य आणि प्रकाशकांची भूमिका’ या परिसंवादात उमटला.

मार्ईस एमआयटी आणि डॉ. मंजिरी प्रभू यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित पुणे इंटरनॅशनल लिटररी फेस्टिव्हलमध्ये ‘मराठी साहित्य आणि प्रकाशकांची भूमिका’ या विषयावर परिसंवाद झाला. ज्येष्ठ लेखक राजन खान यांनी मिलिंद चंपानेरकर आणि देवयानी कुलकर्णी-अभ्यंकर यांच्याशी संवाद साधला.

‘प्रकाशन म्हणजे केवळ छपाई करणे नाही. त्यामागे विचार असावा लागतो. लेखकाने लिहिल्यानंतर पुस्तक प्रकाशित होईपर्यंत संपादन, पूरक चित्रे, त्याची मांडणी, रंगसंगती, कागदाचा दर्जा अशी प्रक्रिया असते. लेखकांशी संवाद करणेही आवश्यक असते,’ असे चंपानेरकर म्हणाले. ‘काही वेळा प्रकाशकाने मांडलेल्या कल्पनेतूनही चांगली पुस्तके लिहिली जातात. त्यासाठी प्रकाशक-लेखक यांच्यात विचारांचे आदानप्रदान होणे आवश्यक असते,’ असे अभ्यंकर यांनी सांगितले. उपयुक्ततेच्या पुस्तकांबाबत लेखक-प्रकाशकांमध्ये संवाद होतात पण ललित साहित्याबाबत संवाद होत नसल्याची खंत खान यांनी मांडली.

परदेशी साहित्यात शृंगारिक साहित्याला वेगळे स्थान आहे. मात्र, मराठीत अशी पुस्तके नाहीत. साहित्यबाह्य सेन्सॉरशिपमुळे प्रकाशक अशा पुस्तकांची निर्मिती करण्यात धजावत नाहीत. असे अनेक विषय या दडपणामुळे टाळले जातात.

‘समाजात कवेत घेणारे लेखनच लेखकांकडून होत नाही ही दुर्दैवाची बाब आहे. समकालीन प्रवाह, तंत्रज्ञान यांचा विचार करून लेखकांनी नवनिर्मिती करणे आवश्यक आहे. प्रकाशकांनीही व्यावसायिक पद्धतीने व्यवसायाकडे पाहण्याची गरज आहे,’ असा मुद्दाही या चर्चेत आला.

गोव्यात जागतिक लेखकांचा मेळा

पणजी येथे कला अकादमीत भरलेल्या पहिल्या जागतिक लेखक आणि वाचक मेळाव्यात जगभरातल्या मान्यवरांनी विविध विषयांवर विचारपुष्पे गुंफली.

महोत्सवाची सुरुवात ‘ब्रेकिंग बॅरियर्स विथ लिटरेचर’ या सत्राने झाली. ऑस्ट्रेलियन थॉमस किनली, सी.पी. सुरेंद्रन आणि हरतोष सिंग बाल यांनी या सत्राची धुरा सांभाळली. इंग्रजीने प्रादेशिक भाषांवर केलेली कुरघोडी या निमित्ताने चर्चेला आली. भारतीय लेखकांची इंग्रजी भाषेत व्यक्त होण्याची मानसिकता सुरेंद्रन यांनी स्पष्ट केली.

महोत्सवात पहिल्या दिवशी अनंत पद्मनाभन यांच्या ‘प्ले विथ मी’ या पुस्तकाचे प्रकाशन करण्यात आले. लैंगिक अनुभूतीतील निखळता स्पष्ट करणाऱ्या या पुस्तकावर मनमोकळी चर्चा झाली. कादंबरीमध्ये लैंगिक दृश्ये शब्दबद्ध करतानाचे लेखकांचे अनुभव या वेळी अनंत पद्मनाभन आणि मागरिट मास्कारेन्स यांनी मांडले.

शिवाजी सावंत यांची ‘युगंधर’ आता इंग्रजीमध्ये!

‘मृत्युंजय’मधून कर्ण आणि ‘छावा’ मधून छत्रपती संभाजीमहाराज यांचे अपरिचित पैलू वाचकांपर्यंत पोहोचविणाऱ्या शिवाजी सावंत यांची ‘युगंधर’ ही श्रीकृष्णावरील कादंबरी आता इंग्रजीमध्ये अनुवादित झाली आहे. ‘मृत्युंजय’कारांची कन्या कादंबिनी यांनी या कादंबरीच्या अनुवादाचे शिवधनुष्य पेलले आहे.

महाभारतातील कर्ण या व्यक्तिरेखेला नायक करून त्याचे विविध पैलू उलगडणाऱ्या ‘मृत्युंजय’ या कादंबरीने शिवाजी सावंत हे नाव घराघरामध्ये पोहोचले. एवढेच नव्हे तर ‘मृत्युंजय’कार अशीच त्यांची ओळख प्रस्थापित झाली. सावंत यांच्या निधनाला १८ सप्टेंबर रोजी एक तप पूर्ण झाले. सावंत हयात असते तर त्यांनी अमृतमहोत्सवी वर्षात पदार्पण केले असते.

‘मृत्युंजय’ आणि ‘छावा’ या कादंबऱ्यांचे लेखन करताना सावंत यांनी पोथ्या, हस्तलिखिते, कागदपत्रे आणि पुराणकालीन स्थळांना भेटी असा प्रचंड अभ्यास केला होता. या सामग्रीला त्यांनी आपली प्रतिभा आणि अनोखी शैली यांची जोड देत या साहित्यकृतींची निर्मिती केली. तोच प्रयत्न त्यांनी ‘युगंधर’ या महाकादंबरीमध्ये केला आणि श्रीकृष्णाचे व्यक्तिमत्त्व एका वेगळ्या विश्लेषणातून वाचकांसमोर ठेवले.

सावंत यांच्या कादंबऱ्यांचे इंग्रजीमध्ये यापूर्वीच अनुवादित झाले आहेत. मात्र, ‘युगंधर’ ही कादंबरी इंग्रजीमध्ये आली नव्हती. एका नामांकित प्रकाशनाकडून कादंबिनी यांना अनुवादाची विचारणा झाली. अमेरिकेतील सिअॅटल येथे वास्तव्यास असलेल्या कादंबिनी यांनी मे २०१३ मध्ये अनुवाद करण्याचा निश्चय केला आणि वर्षभरात हे काम पूर्णत्वास नेले. त्यासाठी मधुरा फडके या मैत्रिणीचे त्यांना सहकार्य लाभले. याविषयी त्या म्हणाल्या, बाबांची अप्रतिम शैली अनुवादित करणे अशक्य होते. शिवाय मराठी भाषेचे खास सौंदर्य अनुवादात पकडणे शक्य नसते.

श्रीकृष्णाचे व्यक्तिमत्त्व आणि त्यांच्या प्रत्येक कृतीमागचे तत्त्वज्ञान हे सारे विलक्षण असून तो भारतीय संस्कृतीचा गाभाच आहे.

भारतीय वंशाच्या लेखकाला अमेरिकेत शिक्षा

तोतया देणगीदारांकरवी रिपब्लिकन पक्षाला निवडणूक देणग्या दिल्याबद्दल भारतीय वंशाचे लेखक दिनेश डिसूझा यांना पाच वर्षांची सक्तीची समाजसेवा आणि ३० हजार डॉलर दंड अशी शिक्षा सुनावण्यात आली आहे. अमेरिकेच्या प्रचारविषयक कायद्याचे उल्लंघन केल्याबद्दल मॅनहॅटनचे जिल्हा न्यायाधीश रिचर्ड बर्मन यांनी डिसूझा यांना दोषी ठरवले आहे.

डिसूझा यांनी २०१२ मध्ये रिपब्लिकन उमेदवार वेंडी लॉग यांना स्वतःच्या आणि पत्नीच्या नावे प्रत्येकी पाच हजार डॉलरचा पक्षनिधी दिला.

अमेरिकी कायदानुसार कोणाही व्यक्तीला जास्तीत जास्त पाच हजार डॉलरची देणगी राजकीय पक्षांना प्रचारासाठी देता येते.

डिसूझा यांनी आपल्या सहायक आणि एका मैत्रिणीकरवी लॉग यांना देणग्या देविल्या, नंतर या देणग्यांचा परतावा देण्यात आला.

ही बाब लॉग यांच्यापासून लपविण्याचाही प्रयत्न डिसूझा यांनी केला.

लोकसंग्राहक नाना पुस्तकाचे प्रकाशन

भारतीय संस्कृतीतील चार ऋणांतून उतराई होण्याचे संस्कार पुढच्या पिढीवर करावेत, त्यातून माणूस व पर्यायाने राष्ट्र घडेल, असे मत लेखक - प्रवचनकार डॉ. शंकर अभ्यंकर यांनी व्यक्त केले.

पाटे डेव्हलपर्सचे संचालक प्रमोद वाणी यांचे वडील नाना उर्फ दत्तात्रय भिका वाणी यांच्या प्रथम पुण्यस्मरण दिनानिमित्त आयोजित समारंभात 'लोकसंग्राहक नाना : स्मृती सहवासाच्या आणि संस्कारांच्या' या पुस्तकाचे प्रकाशनही अभ्यंकर यांच्या हस्ते झाले.

देव, ऋषी, पितृ या तीन ऋणांची जाणीव ठेवली की मनुष्य ऋणातून उतराई होण्यासाठी प्रत्येकजण प्रयत्नशील राहतो. हा जन्म केवळ स्वतःसाठी नाही याची जाणीव मनुष्य ऋण सर्वांना करून देते. या चारही ऋणांतून उतराई होण्याने हा मानवी देह कृतार्थ होईल, असे ते म्हणाले.

सुलोचना दत्तात्रय वाणी, प्रमोद वाणी, पोटे डेव्हलपर्सचे व्यवस्थापकीय संचालक बाळासाहेब पाटे, संचालक नीलेश पाटे, यांच्यासह अपर्णा अभ्यंकर, पुणे महापालिकेचे सभागृह नेते सुभाष जगताप उपस्थित होते.

बंधुता साहित्य संमेलन अध्यक्षपदी डॉ. लिंबाळे

जानेवारी महिन्यात पुण्यात आयोजित करण्यात आलेल्या सोळाव्या राष्ट्रीय बंधुता साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी ज्येष्ठ साहित्यिक डॉ. शरणकुमार लिंबाळे आणि स्वागताध्यक्षपदी अॅड. प्रमोद गुजर यांची निवड करण्यात आली आहे अशी माहिती अध्यक्ष प्रकाश रोकडे यांनी दिली. डॉ. शरणकुमार लिंबाळे यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठाचे संचालक म्हणून कार्यरत आहेत.

व्यंगचित्रकार फडणीस यांचा जीवन गौरव

'लोकशाहीत व्यंगचित्र हा महत्त्वाचा घटक असतानाही सर्वाधिक बंधने व्यंगचित्रकारांवर येऊ लागली आहेत. सर्वसामान्यांच्या मनातील कोंडमारा व्यंगचित्रकार बाहेर काढतो. मात्र, व्यंगचित्रकारांच्या बाबतीत सरकार दहशतवाद्यांसारखे वागते,' अशी टीका ज्येष्ठ व्यंगचित्रकार मंगेश तेंडुलकर यांनी केली.

'कार्टून वॉच' संस्थेतर्फे सिम्बायोसिस अभिमत विद्यापीठाचे संस्थापक

अध्यक्ष डॉ. शां. ब. मुजुमदार यांच्या हस्ते ज्येष्ठ व्यंगचित्रकार शि. द. फडणीस यांना जीवनगौरव प्रदान करण्यात आला. संस्थेचे त्र्यंबक शर्मा, प्रशांत कुलकर्णी या वेळी उपस्थित होते. 'व्यंगचित्र म्हणजे केवळ राजकीय भाष्य नाही. व्यंगचित्रांतील तो एक प्रकार आहे. व्यंगचित्राला खूप पैलू असतात. सध्याच्या विधानसभा निवडणुकीचा काळ म्हणजे व्यंगचित्रकारांसाठी मोठी पर्वणीच आहे. कम्प्युटर ग्राफिक्समुळे दृश्यकलेचे क्षेत्र विस्तारणार आहे,' असेही फडणीस यांनी सांगितले.

शब्दांविना व्यंगचित्र हे फडणीस यांच्या व्यंगचित्रांचे वेगळेपण असल्याचे सांगून मुजुमदार म्हणाले, 'फडणीस यांनी गणित, विज्ञानासारख्या विषयांसाठी व्यंगचित्रे काढली. ही अशक्य गोष्ट त्यांनी शक्यप्राय केली. त्यामुळे हे विषय सोपे आणि रंजक झाले. पुणे हे व्यंगांचे आणि व्यंगचित्रकारांचे शहर आहे.'

'व्यंगचित्रकार सध्या खूप वाईट परिस्थितीला तोंड देत आहेत. वृत्तपत्रे आणि नियतकालिकांची जागा जाहिरातींनी व्यापली आहे. त्यामुळे प्रदर्शन हेच माध्यम व्यंगचित्रकारांच्या हाती उरले आहे,' असे तेंडुलकर म्हणाले.

जयवंत दळवी स्मृतिदिन

"नाट्यक्षेत्रात पाऊल ठेवल्यानंतर आम्हाला विजय तेंडुलकर, जयवंत दळवी यांसारख्या नाटककारांच्या नाटकात काम करण्याची संधी मिळाली, हा आमचा मोठा बहुमानच होता. नव्या पिढीत असे वेगळी दृष्टी असलेले नाटककार तयार व्हायला हवेत," अशी अपेक्षा अभिनेत्री लालन सारंग यांनी व्यक्त केली.

नाटककार जयवंत दळवी यांच्या स्मृतिदिनाच्या निमित्ताने 'स्वप्न' आणि ओम आर्ट्सतर्फे अभिनेते डॉ. गिरीश ओक आणि सारंग यांनी दळवी यांच्या 'कालचक्र'चे अभिवाचन केले.

सारंग म्हणाल्या, "पूर्वीसारखे नाटककार हल्ली दिसत नाहीत. याचा अर्थ आजची सर्वच नाटके चांगली नाहीत, असे अजिबात नाही; पण चांगल्या नाटकांचे प्रमाण, त्यातील सातत्य पूर्वीसारखे राहिले नाही. दळवी यांची लेखनशैली वेगळी होती. अशी शैली प्रत्येकाने विकसित करायला हवी."

डॉ. ओक म्हणाले, "दळवी यांची सर्वच नाटके स्मरणात राहावीत,

अशी आहेत. त्यांच्या नाटकात काम करणे हे कलावंतासाठी एक प्रकारचे आव्हानच होते आणि अजूनही आहे.” या वेळी निर्माते नीलेश नवलाखा, विजय जोशी, दिग्दर्शक किशोर साव, लेखक गिरीश दळवी, अभिनेते शैलेश दातार उपस्थित होते.

साहित्य परिषदेच्या सभेत वादंग

आर्थिक गैरव्यवहारांचे आरोप व पदाधिकाऱ्यांचा मनमानी कारभार यावरून झालेल्या टीकेमुळे महाराष्ट्र साहित्य परिषदेची वार्षिक सर्वसाधारण सभा गाजली. घुमानच्या संमेलनाला प्रकाशकांचा असलेला विरोध, सातारा शाखेच्या कार्यक्रमांची माहिती यावरूनही परिषदेत खडाजंगी झाली.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेला अध्यक्ष डॉ. प्र. चिं. शेजवलकर, विश्वस्त अॅड. भास्करराव आव्हाड, कार्याध्यक्ष डॉ. माधवी वैद्य, प्रमुख कार्यवाह प्रकाश पायगुडे, कोषाध्यक्ष सुनील महाजन उपस्थित होते. दर वर्षी ही सभा रविवारी बोलावली जाते, मात्र यंदा सभा मध्येच बोलावल्याने सभासदांनी नाराजी व्यक्ती केली.

साहित्य पत्रिकेचे संपादक सु. प्र. कुलकर्णी यांनी काही माहिण्यांपूर्वी आर्थिक गैरव्यवहारांबद्दल साहित्य परिषदेला पत्र दिले होते. या पत्राला काय उत्तर दिले असा प्रश्न अनिल कुलकर्णी यांनी उपस्थित केला. मात्र, कार्याध्यक्ष डॉ. वैद्य यांनी त्या प्रश्नाला उत्तर दिले नाही. परिषदेच्या वाटचालीचा आढावा घेणाऱ्या माहितीपटाचे पुढे काय झाले, असाही प्रश्न उपस्थित करण्यात आला. अरुण जाखडे यांनीही घुमानला संमेलन होण्याबाबतची नाराजी व्यक्त केली. साहित्य परिषदेच्या सातारा शाखेच्या सदस्यांनी शाखेच्या कार्यक्रमांची माहिती साहित्य पत्रिकेत छापून येत नसल्याची तक्रार केली.

‘वादळातील दीपस्तंभ’चे प्रकाशन

मृण्मयी प्रकाशनातर्फे ज्येष्ठ लेखक गो. नी. दांडेकरलिखित डॉ. हेडगेवार यांच्या चरित्रात्मक ‘वादळातील दीपस्तंभ’या कादंबरीच्या पुनरावृत्तीचे प्रकाशन द.मा. मिरासदार यांच्या हस्ते ज्ञानप्रबोधिनीमध्ये झाले. पश्चिम महाराष्ट्राचे प्रांत संघचालक नानासाहेब जाधव, शहर संघचालक बापूसाहेब घाटपांडे, डॉ. वीणा देव, दिग्दर्शक राजदत्त, विजय देव उपस्थित

होते.

मिरासदार म्हणाले, “डॉ. हेडगेवार हे प्रेमाचे प्रतीक आहेत. कारण त्यांनी कोणाचाही द्वेष केला नाही. संघाची स्थापना करण्यामागे सर्व जातींना एकत्र करून हिंदू धर्माचे संघटन करणे हा त्यांचा उद्देश होता.”

डॉ. देव म्हणाल्या, “डॉ. हेडगेवार यांच्यासारखे उंच व्यक्तिमत्त्व समजून सांगण्यासाठी दांडेकरच सोप्या पद्धतीने लिहू शकतात.”

अॅड. आनंद देशपांडे यांनी सूत्रसंचालन केले.

मायक्रोसॉफ्टचे टॅबलेट

जगातील सर्वांत मोठी सॉफ्टवेअर उत्पादक कंपनी मायक्रोसॉफ्टने आपल्या विंडोज ८.१ ऑपरेटिंग सिस्टीमच्या विस्तारासाठी भारतातील टॅबलेट बाजारावर लक्ष केंद्रित केले आहे. शैक्षणिक संस्था आणि लघु-मध्यम व्यवसायासाठी विंडोवर चालणारे टॅबलेट चांगली कामगिरी बजावू शकतात, असा मायक्रोसॉफ्टचा दावा आहे. विविध विक्रेत्यांकडून विंडोजवरील उत्पादने बाजारात आणली जात आहेत. त्यांच्या किमतीतील लवचिक धोरणामुळे गुंतवणूकदारांनाही चांगला पर्याय उपलब्ध होत असल्याचे मायक्रोसॉफ्ट इंडियाचे संचालक (विंडो बिझनेस ग्रुप) विनीत दुराणी यांनी सांगितले. भारतात कम्प्युटरचा प्रसार घसरला आहे. मात्र, ही दरी टॅबलेट भरून काढतील, असा विश्वासही त्यांनी व्यक्त केला. विंडोजवरील टॅबलेटच्या किंमती ८००० रुपयांपर्यंत घसरलेल्या आहेत.

बनावट ‘लाइक’ विरोधात फेसबुकचा लढा

फेसबुकचे लाइक्स ट्विटरचे फॉलोअर यावरून एखाद्या व्यक्तीची लोकप्रियता ठरविण्याचा नवा प्रकार सध्या सोशल मीडियामध्ये रुजला आहे. विविध राजकीय पक्षांचे नेते, मोठेमोठे उद्योजक, बॉलिवूड अभिनेते यांच्या बाबतीत सातत्याने या चर्चा होत असतात. लोकसभा निवडणुकांदरम्यान विविध राजकारण्यांच्या सोशल मीडियावरील लोकप्रियतेची चर्चा मोठ्या प्रमाणात झाली. विधानसभा निवडणुका स्थानिक नेत्यांकडून लढविल्या जात असल्याने तितकीशी चर्चा होत नाही. पण तरीही काहींची सोशल मीडियावरील लोकप्रियता किती, त्यांनी मुख्यमंत्री व्हावे म्हणून तयार करण्यात आलेल्या पेजला किती जणांचे लाइक यासारख्या गोष्टी चर्चेत

आहेत. पण हे सर्व लाइक्स, फॉलोअर खरेखुरे असतीलच, असे नाही. तुमचे लाइक, फॉलोअर वाढविण्यासाठी काही पॅकेजेस ऑनलाइन मिळतात. त्यांची खरेदी केली की वाढले तुमचे फॉलोअर. लाइक्सच्या बनावटगिरीविरोधात फेसबुक, टिवटरने फार पूर्वीच लढा सुरू केला आहे. हा लढा आणखी तीव्र करण्याचा निर्णय फेसबुकने घेतला आहे. अशा प्रकारांच्या आहारी जाऊ नका, असे फेसबुकने योजरना बजावले आहे.

आतापर्यंत अशी बनावटगिरी करणाऱ्यांकडून २ अब्ज डॉलरचा दंड वसूल करण्याचे आदेश फेसबुकने कोर्टाकडून मिळवले आहेत. त्यापैकी किती दंड प्रत्यक्षात वसूल करणे फेसबुकला शक्य झाले, हे अजून स्पष्ट झालेले नाही. यामुळे राजकारणी लोकांचे किंवा अशी उत्पादने विकणाऱ्या कंपन्यांचे धाबे दणाणले आहे. “आम्ही फेसबुकसाठी काही नियमावली तयार केली असून संशयास्पद घडामोडी शोधून काढण्यासाठी अत्याधुनिक कम्प्युटरचा वापर करत आहोत. जेव्हा संशयास्पद हालचाली आढळून येतात, तेव्हा त्यांना टाळण्यासाठी प्रयत्न केले जातात. अशा गोष्टी करणारे अकाउंट्स निलंबित केले जातात किंवा त्यावरून बनावट लाइक्स हटवल्या जातात,” असे फेसबुकचे इंजिनीअर मॅट जोन्स यांनी स्पष्ट केले आहे. वेळ आलीच तर अशी बनवेगिरी करणाऱ्यांना कोर्टातही खेचले जाते, जेणेकरून अशा अवैध गोष्टी करणाऱ्यांना धडा मिळेल. प्रत्येक अकाउंटला येणाऱ्या लाइक्सवरही मर्यादा टाकण्यात आली असून अशाप्रकारे बनावट मार्गाने लाइक वाढविणाऱ्यांचा प्रभाव कमी व्हावा, असा प्रयत्न आहे.

फेसबुक वापरणाऱ्या एक अब्जाहून अधिक योजरची सत्यता कायम ठेवण्यासाठी हे प्रयत्न करण्यात येत आहेत. यासाठी अल्गोरिदमसह विविध तंत्रज्ञानाचा वापर फेसबुक करत आहे, यासाठी आम्ही वापरणारे मार्ग हे अधिक चांगले असून त्यातील काही तंत्रज्ञान आम्ही इतरांसाठी उपलब्ध करू दिले आहे. जेणेकरून अशाच समस्येचा सामना करावा लागणाऱ्या कंपन्यांना त्याचा उपयोग होईल, असे मॅट म्हणाले.

पृथ्वीवर साडेअकरा कोटी तलाव

पृथ्वीवर असणाऱ्या तळ्यांची एकूण संख्या ११ कोटी ७० लाख असून यातील बहुतांश तळी लोकवस्ती नसलेल्या ठिकाणी आहेत, असे स्वीडनच्या उमेया विद्यापीठातील पर्यावरण शास्त्रज्ञ डेव्हिड सीकेल यांनी

सांगितले.

प्रत्येक तळे मोजण्याऐवजी यापूर्वीच्या संख्याशास्त्रीय अंदाजांनुसार तळ्यांची संख्या भूखंडाच्या सरासरीच्या आधारावर काढण्यात आली होती. २००६मधील अभ्यासानुसार जगात ३० कोटी ४० लाख तळी असल्याचे वृत्त 'लाइव्ह सायन्स' नियतकालिकाने दिले होते. मात्र, हाय रिझोल्युशन सॅटलाइट डाटा आणि सुपर कम्प्युटर्सच्या मदतीने केलेल्या नव्या संशोधनानुसार पृथ्वीवरील तळ्यांची संख्या ११ कोटी ७० लाख असल्याचा निष्कर्ष काढण्यात आला आहे असे वृत्त 'जिओफिजिकल रिसर्च लेटर्स' या नियतकालिकाने दिले आहे. पूर्वीच्या अंदाजानुसार एकूण तळ्यांनी पृथ्वीच्या एकूण भूपृष्ठाच्या ३.७ टक्के भूभाग व्यापलेला आहे असे नव्या संशोधनातून समोर आले आहे.

'नकलानगरी' पन्नाशीत

'नाट्य संस्कार कला अकादमी' या संस्थेमार्फत ५ ऑक्टोबर रोजी 'नकलानगरी'चा सुवर्णमहोत्सवी कार्यक्रम सादर करण्यात आला.

व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी नाट्य प्रशिक्षणावर भर देणारे प्रकाश पारखी १९६५ पासून 'नकलानगरी' हा एकपात्री कार्यक्रम सादर करित आहेत. नकलानगरीचे प्रयोग त्यांनी राज्यात आणि राज्याबाहेरही केले आहेत. परदेशातील कार्यक्रमात अमेरिकेत फिनिक्स मेट्रो महाराष्ट्र मंडळात आणि प्रोव्हिडन्स (रोड आयलंड) येथे बृहन्महाराष्ट्र मंडळाच्या संमेलनातदेखील त्यांनी नकलानगरीचे सादरीकरण केले आहे. या कार्यक्रमाचे आजपर्यंत पाच हजाराहून अधिक प्रयोग झाले असून पशू-पक्षी, रेल्वे, टांगा, विविध वाद्यांचे हुबेहुब आवाज आणि त्याबरोबरच सगळ्यांना आवडेल, भावेल अशा गोष्टींतून हा कार्यक्रम रंगत जातो. याच वर्षी पंढरपूर येथे झालेल्या अखिल भारतीय नाट्यसंमेलनातदेखील त्यांनी 'नकलानगरी'चे सादरीकरण केले होते. याबरोबरच अनेक सामाजिक संस्थांच्या मदतीकरताही त्यांनी हा कार्यक्रम केला आहे. बालरंगभूमीक्षेत्रातील कार्याबद्दल 'नाट्यगौरव पुरस्कार', अखिल भारतीय नाट्य परिषदेतर्फे 'अखंड सेवा पुरस्कार' त्यांना गौरविण्यात आले आहे.

पुण्यभूषण दिवाळी अंक

पुण्यभूषण फाउंडेशनतर्फे पुण्यभूषण दिवाळी अंकाचे प्रकाशन 'लोकसत्ता'चे सहायक संपादक मुकुंद संगोराम, 'सकाळ'चे संपादक मल्हार अरणकल्ले, 'सामना'चे सहसंपादक अरुण निगवेकर आणि 'प्रभात'चे कार्यकारी संपादक गोपाळ जोशी यांच्या हस्ते झाले.

डॉ. पी. डी. पाटील, वात्रटिकाकार रामदास फुटाणे, पिनेकल ग्रुपचे गजेंद्र पवार, युवराज शहा, 'युनिक फिचर्स'चे सुहास कुलकर्णी, आनंद अवधानी आणि फाउंडेशनचे अध्यक्ष डॉ. सतीश देसाई या वेळी उपस्थित होते.

हा दिवाळी अंक म्हणजे पुण्याचा पुनर्शोध आहे; असा शोध वारंवार घेण्याची क्षमता असलेले पुणे हे देशातील एकमेव शहर आहे, असे सांगून संगोराम म्हणाले, परदेशामध्ये शिकलेली पहिली महिला म्हणून आपल्याला डॉ. आनंदीबाई जोशी माहित आहेत. पण, १९३६ मध्ये वेणू चितळे ही मुलगी नऊवारीमध्ये लंडन येथील 'बीबीसी'मध्ये रुजू झाली होती हे माहित नाही.

पुण्यामध्ये संगीत, नाटक, राजकारण आणि वैचारिक परंपरा जोपासली गेली आहे. त्यामुळे वेगवेगळे पैलू उलगाडणारे अजून शंभर अंक निघू शकतील. हे केवळ पुण्यासंदर्भातच घडू शकते. आपण पुणेकर केवळ तिरकस आहोत असे नाही तर चौकसही आहोत, असे मल्हार अरणकल्ले यांनी सांगितले. पुण्याबाहेर परदेशामध्ये पुणेरीपण जपत संस्था झालेल्या व्यक्तींच्या कार्याचा शोध घेण्याची गरज या वेळी व्यक्त झाली. हास्यकल्लोळात बुडविणाऱ्या रंजक आणि रोचक बातम्या युवराज शहा यांनी सादर केल्या. तर, रामदास फुटाणे यांच्या अंतर्मुख करणाऱ्या वात्रटिकांनी रंग भरला गेला. आपल्या संग्रहातील जुन्या पुण्याची दुर्मिळ छायाचित्रे पुणेकरांनी द्यावीत, असे आवाहन डॉ. सतीश देसाई यांनी केले. मकरंद टिल्लू यांनी सूत्रसंचालन केले.

वाङ्मयचौर्य करून एम. फिल. मिळवण्याचा प्रकार

वाङ्मयचौर्य करून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाकडून एम. फिल. पदवी मिळविणाऱ्या अहमदनगर महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची पदवी रद्द करण्याचा निर्णय विद्यापीठाच्या परीक्षा मंडळात घेतला जाणार आहे.

त्याचप्रमाणे संबंधित विद्यार्थ्यांना एम. फिल.साठी मार्गदर्शन करणाऱ्या प्राध्यापकांवरही कारवाई केली जाणार आहे.

मराठी विषयाचे प्राध्यापक डॉ. सुधाकर शेलार यांनी ज्येष्ठ साहित्यिक डॉ. आनंद यादव यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'लढत' या कादंबरीवर एम.फिल. पदवी प्राप्त केली होती. परंतु बाबासाहेब कोळसे या विद्यार्थ्यांने शेलार यांच्या प्रबंधातील मजकूर जसाच्या तसा वापरला. त्यामुळे शेलार यांनी कोळसे या विद्यार्थ्यांवर वाङ्मयचौर्य केल्याबद्दल कारवाई करण्याची मागणी केली.

शेलार यांच्या मागणीची दखल घेऊन विद्यापीठाने कला विद्याशाखेचे अधिष्ठाता डॉ. अशोक चासकर यांच्या अध्यक्षतेखाली एका समितीची स्थापना केली. या समितीने चौकशी अहवाल विद्यापीठाकडे सादर केला आहे.

'प्रभात : चंदेरी स्वप्नांचा प्रवास'

प्रभात चित्रपटगृहाच्या सहस्रचंद्रदर्शनाच्या निमित्ताने आयोजित सोहळ्याला निर्माते-दिग्दर्शक महेश मांजरेकर, 'प्रभात'चे संचालक विवेक दामले, राधिका पै, अश्विनी यार्दी, किरण शांताराम उपस्थित होते. प्रभातचा इतिहास उलगडणाऱ्या व मंदार जोशी यांनी संपादित केलेल्या 'प्रभात टॉकीज' या पुस्तकाचे प्रकाशनही झाले.

सचिन पिळगावकर म्हणाले, 'प्रभात चित्रपटगृह आज ऐंशी वर्षे जुनं झालं असलं, तरी त्याच्याशी असणाऱ्या अनोख्या नात्यातली टवटवी अजूनही नवीच आहे. या ठिकाणाशी जोडल्या गेलेल्या प्रत्येक माणसाने हा ताजेपणा आवर्जून जपून ठेवलाय.'

प्रभात चित्रपटगृहाशी असणाऱ्या नात्याविषयी मांजरेकर म्हणाले, "माझ्या पहिल्या चित्रपटापासून माझं या वास्तूशी जुळलेलं 'पर्सनल' नातं अजूनही कायम आहे. माझ्या कामाचा पाया प्रभातमध्येच घातला गेला. मराठी चित्रपट जगवणाऱ्या प्रभातमुळेच आपल्या पुण्याच्या फेऱ्या वाढल्या."

सोहळ्याची सुरुवात 'प्रभात चंदेरी स्वप्नांचा प्रवास' या ध्वनिचित्रफितीने झाली. प्रभातमध्ये 'सिल्व्हर ज्युबिली' वा त्याहून अधिक काळ चाललेल्या अनेक चित्रफिती होत्या. १९३६ते २००७ या काळातील संत तुकाराम, संत ज्ञानेश्वर, हाथी मेरे साथी, उंबरठा, अशी ही बनवाबनवी, माहेरची साडी अशा कितीतरी चित्रपटांतील दृश्यांनी उपस्थितांना या वेळी 'नॉस्टॅल्जिक' केले.

गुगलमुळे वाढणारा मोबाईल इंटरनेटचा वेग

नेटविश्वातील आघाडीचे सर्च इंजिन गुगल भारतातील पाया मजबूत करत असून, लवकरच गुगल भारतात मोबाईलसाठी हायस्पीड इंटरनेट सेवा उपलब्ध करून देणार आहे. यामुळे मोबाईलवरील इंटरनेटचा वेग प्रचंड वाढणार आहे. 'गुगल'च्या सर्व रिझल्ट पेजवर नवे 'स्ट्रीमलाइन्ड व्हर्जन' उपलब्ध करून दिले जाणार असून, मोबाईलचे वायरलेस 'कनेक्शन स्लो' झाल्यास फास्ट लोडिंग सर्चवर नेटीझन्सला सर्च घेता येईल.

गुगलने भारतातील स्थानिक भाषांवरही लक्ष केंद्रित केले असून, या सर्च इंजिनमध्ये आणखी काही प्रादेशिक भाषांची भर टाकली आहे. सध्या देशातील नऊ भाषांमध्ये गुगलची सेवा उपलब्ध असून, जागतिक स्तरावर ४७ भाषांत गुगलची वैश्विक व्हाइस बेस्ड सर्चिंस उपलब्ध आहे.

देशातील स्मार्टफोनची बाजारपेठ वाढत चालली असून, मोबाईलवर इंटरनेट वापरणाऱ्या युजर्सची संख्याही वाढली आहे. पण सर्वच प्रकारच्या मोबाईलवरील इंटरनेट वेगवान नसते. त्यामुळे आता स्वस्त दरामध्ये वेगवान नेट उपलब्ध करून देणार असल्याचे गुगलचे सॉफ्टवेअर अभियंते भरत मेदिराला यांनी म्हटले आहे.

ज्यांच्याकडे वेगवान इंटरनेट कनेक्शन नाही, अशांनाही सहज माहिती उपलब्ध व्हावी म्हणून गुगलने हे पाऊल उचलल्याचे त्यांनी सांगितले. गुगलचा कल स्वस्त दरातील इलेक्ट्रॉनिक गॅजेट्सकडे आहे. देशातील स्मार्टफोन्सची बाजारपेठ काबीज करण्यासाठीही गुगलने मायक्रोमॅक्स, कार्बन आणि स्मार्टस या कंपन्यांसोबत करार केले आहेत. लोकांना माफक दरातील हॅडसेट उपलब्ध करून देणे हा या मागचा उद्देश आहे.

दुसरे समीक्षा संमेलन

साहित्याचे सौंदर्य आणि तत्त्वज्ञानाच्या माध्यमातून आकलन करून देणारी समीक्षा हेही एक स्वायत्त शास्त्रच आहे, असे मत ज्येष्ठ समीक्षक आणि दुसऱ्या समीक्षा संमेलनाचे अध्यक्ष डॉ. सुधीर रसाळ यांनी व्यक्त केले.

ज्येष्ठ समीक्षक डॉ. के. रं. शिरवाडकर, परिषदेच्या कार्याध्यक्षा डॉ. माधवी वैद्य यावेळी उपस्थित होत्या.

डॉ. रसाळ म्हणाले, काव्य ही सुंदर गोष्ट असल्याने काव्यसमीक्षा ही सौंदर्यशास्त्राच्या कक्षेत येते. त्यामुळे सौंदर्यशास्त्र आणि साहित्यविचार यांच्या

नात्याचा वेध घेतला पाहिजे. प्रत्येक कलेमध्ये सौंदर्य असल्याने समीक्षकाने सौंदर्यशास्त्राचा अभ्यास केला पाहिजे, कलेचे मानवी जीवनातील स्थान, वाचकाकडून साहित्यकृतीचे होणारे आकलन, निर्मिती मूल्य यांच्या आधारे हे मांडता येते. भाषिक सौंदर्यशास्त्र, कलानिर्मिती मूल्य, उपयोजित समीक्षा यांच्या माध्यमातून साहित्य संकल्पना सिद्ध झाल्या पाहिजेत. त्याचबरोबर समीक्षकाने जागतिक सौंदर्यशास्त्र संकल्पनेचाही वेध घेणे आवश्यक आहे.

शिरवाडकर म्हणाले, की साहित्य आणि जीवन यांचा संबंध समीक्षक उलगडतो. साहित्याची निर्मिती प्रेरणेमागचा रससिद्धांत हा रूपवाद आहे. काव्यामध्ये असलेले दोन्ही धागे पसायदानामध्ये प्रकर्षाने दिसतात.

डॉ. कल्याणी दिवेकर यांनी सूत्रसंचालन केले.

सुरतेच्या पहिल्या लुटीचा फ्रेंच पुस्तकामध्ये उल्लेख

हिंदवी स्वराज्याच्या उभारणीसाठी छत्रपती शिवाजी महाराज यांनी अनेक लढाया केल्या, याचबरोबर महाराजांनी सुरतेवर स्वारी केली. १६७१ नंतरच्या ऐतिहासिक समकालीन फ्रेंच लेखकांनी आणि अभ्यासकांनी त्याची नोंद घेतली होती याचा छापील पुरावा एका फ्रेंच धर्मोपदेशकाने १६६६ मध्ये लिहिलेल्या पुस्तकाद्वारे पुढे आला आहे.

फ्रेंच धर्मोपदेशक द बोर्ज यांनी लिहिलेल्या आणि १६६६ मध्ये प्रसिद्ध झालेल्या या पुस्तकाचे नाव आहे 'रिलेसॉ द्यू ओयॉज द मेस्मिओ द देरित विकार आपोस्तोलिक द्यू वायोम दला कौशारीम'. त्यामध्ये शिवाजी महाराजांच्या सुरतेच्या पहिल्या लुटीचा उल्लेख आहे. १९१८ मध्ये फ्रेंच भाषेत प्रकाशित झालेल्या ऐतिहासिक व्यक्तीविषयीच्या चरित्रकोशातही महाराजांचा उल्लेख आढळतो. त्यांचा अनुवाद जर्मन, डच व स्पॅनिश भाषांत झाल्याने महाराजांची माहिती चार युरोपियन भाषांमध्ये अठराव्या शतकातच पोचली. पुण्यातील तरुण संशोधक अमोल बनकर यांनी बोर्ज यांचे पुस्तक मिळवले. त्यामध्ये सुरतेच्या लुटीचा संदर्भ असणारा एक परिच्छेद आहे. बनकर हे भारत इतिहास संशोधक मंडळामध्ये संशोधन करत आहेत. ते म्हणाले, "महाराजांविषयीचे १६७१ पर्यंतचे संदर्भ आपल्याला मिळतात. परंतु द बोर्ज यांच्या पुस्तकामुळे त्यापूर्वीचा म्हणजेच १६६६ मधील पुरावा मिळतो. फ्रेंच भाषेतील काही समकालीन प्रवासवर्णने, फ्रेंच ईस्ट इंडिया कंपनीतली काही अधिकाऱ्यांची पत्रे, फ्रेंच वर्तमानपत्रांमधील छत्रपती

शिवाजी महाराज, संभाजी महाराज, राजाराम महाराज यांच्याविषयीच्या बातम्या वाचायला मिळतात.

विंडोजची दहावी आवृत्ती

मायक्रॉसॉफ्टने 'विंडोज १०' या नव्या आवृत्तीची घोषणा केली. 'विंडोज ८ मध्ये काढून टाकण्यात आलेले 'स्टार्ट' बटन विंडोजच्या चाहत्यांसाठी विंडोज १० मध्ये पुन्हा आणले आहे. विंडोज ८ मधील टाइल्स मात्र कायम ठेवण्यात आल्या आहेत. पुढील वर्षीपासून ही आवृत्ती विक्रीसाठी खुली होईल.

संगणक, मोबाईल, टॅबलेट आणि एक्स बॉक्स अशा सर्व प्लॅटफॉर्मवर सारख्याच पद्धतीने ही ओएस काम करणार आहे. त्यामुळे सर्व प्रकारच्या उपकरणांसाठी अॅप तयार करणे डेव्हलपरला सोपे जाणार आहे. वापरकर्त्याला ही उपकरणे वापरताना कुठलाही अडथळा जाणवणार नाही वा एकच अॅप पुनःपुन्हा खरेदी करावे लागणार नाही.

उपकरणाप्रमाणे ही ओएस स्वतःहून डेस्कटॉप आणि टच मोडची निवड करणार आहे. यात लाइव्ह टाइल्स असून, माऊस आणि टचस्क्रीन अशा दोन्ही प्रकारे त्यांचा वापर करता येईल. त्यामुळे माऊस किंवा टच कुठल्याही प्रकारच्या डिव्हाइसची सवय असलेल्या यूजरला ही ओएस वापरता येईल.

विंडोज १० मध्ये व्हर्च्युअल सुविधा देण्यात आली असून, त्यात एकाच वेळी अनेक डेस्कटॉप सुरू करता येतील. त्यामुळे घरी वापराच्या गोष्टी आणि ऑफिस वापराच्या गोष्टी वेगवेगळ्या डेस्कटॉपवर ठेवता येतील.

या ऑपरेटिंग सिस्टीममध्ये सर्व रिझल्टचा पर्याय देण्यात आला आहे. त्यामुळे आपण आपल्या डेस्कटॉपमध्ये सेव्ह केलेल्या फाइल्सपासून ते सध्या आपल्या संगणकावर सुरू असलेल्या इंटरनेट टॅब्सचे सर्चसही करता येतील. विंडोज १० मध्ये हलका टच कीबोर्ड आणि माऊसमधील ताळमेळ योग्य प्रकारे घालण्यात आला आहे.

धनेश महोत्सव

'जंगलातला शेतकरी' अशी ओळख असलेल्या धनेश (हॉर्नबिल) पक्ष्याचा अधिवास, त्याचे प्रकार, निसर्ग साखळीतील त्याचे महत्त्व असे विविध पैलू उलगडणारा 'धनेश महोत्सव' पुण्यात साजरा करण्यात आला.

म्हैसूर येथील नेचर कॉन्झर्वेशन फाउंडेशन आणि जीविधा संस्था यांच्या संयुक्त विद्यमाने हा महोत्सव भरविण्यात आला. या महोत्सवातील छायाचित्र प्रदर्शनाचे उद्घाटन ज्येष्ठ सामाजिक कार्यकर्ते डॉ. अनिल अवचट यांच्या हस्ते झाले.

प्रसिद्ध पक्षितज्ज्ञ डॉ. सतीश पांडे यांचे 'धनेश पक्ष्याची उत्क्रांती, अधिवास आणि आव्हाने' या विषयावर व्याख्यान झाले. या पक्ष्यांवर आत्तापर्यंत झालेल्या संशोधनाचे दाखले देऊन वेगवेगळ्या धोक्यांशी लढताना 'धनेशा'ची सुरु असलेली लढाई आणि संशोधकांतर्फे संवर्धनासाठी सुरु असलेल्या उपक्रमांची डॉ. पांडे यांनी माहिती दिली. त्यानंतर धनेश पक्ष्याच्या अभ्यासक अमृता राणे यांनी 'अरुणाचल प्रदेशातील धनेश घरटी दत्तक योजना' या विषयावर मार्गदर्शन केले. राष्ट्रीय उद्यानात आणि अभयारण्यात काम करताना आलेले अनुभव आणि धनेशाला वाचविण्यासाठी लोकसहभागातून उभी करण्यात आलेली चळवळ याविषयी राणे यांनी माहिती दिली.

सिनेमा प्रसिद्धीच्याच कचाट्यात

“साहित्याने नेहमीच समाजाकडे बघण्याचा नवा दृष्टिकोन दिला आहे. त्यामुळे सिनेमाच्या तुलनेत साहित्य अजूनही उच्चतम आणि श्रेष्ठ आहे. मीही कदाचित कलाकार झालो नसतो तर साहित्यिक व्हायला आवडले असते,” असे मत अभिनेते गिरीश कुलकर्णी यांनी 'अक्षरस्पर्श' ग्रंथालयातर्फे आयोजित वाचक मेळाव्यात व्यक्त केले. 'मैत्रीचे दिवस' याविषयावर विद्या बाळ आणि प्रा. श्यामला वनारसे यांची सुजाता देशमुख यांनी प्रकट मुलाखत घेतली. लेखिका माधुरी पुरंदरे आणि अवधूत डोंगरे यांचा विशेष योगदानासाठी सत्कार करण्यात आला. उत्पल व. बा. यांच्या 'सायलेंट मोड मधल्या कविता' या संग्रहाचे प्रकाशन झाले.

कुलकर्णी म्हणाले, “लहानपणापासून माझी वाचनाशी मैत्री जमली, तर कधी बस पकडताना कधी वाचनालयात ती फुलत गेली. पुण्यातील चाकोरीबद्ध आयुष्याला कंटाळलो असतानाच मला वाचनाने नवी दृष्टी दिली. साहित्यात सघनता, सखोलता आणि गंभीरता आहे. त्या तुलनेत चित्रपट माध्यमात हे तिन्ही गुण असले, तरी नावीन्य दिसत नाही. त्यामुळे चित्रपटाला चौकटीतून बाहेर पडण्यास वेळ लागेल.”

नाॅट गॉन विथ द विंड

लेखक
विश्वास पाटील

किंमत : ४१०/-रु.
पोस्टेज : ३०/-रु.

वाऱ्यासोबत न वाहून गेलेली आणि वाऱ्यावर स्वार झालेली जगातील अव्वल चित्रशिल्पे आणि शब्दशिल्पे!

हॉलीवूड-बॉलीवूडच्या अंतर्बाह्य दृष्टीक्षेपासह इटालियन, फ्रेंच, ब्रिटिश अशा अनेक अभिनव चाकोऱ्यांचा, विश्वास पाटील यांनी घेतलेला अभ्यासपूर्ण ललित धांडोळा.

शेक्सपिअर, टॉलस्टॉय, जॉन फोर्ड, दोस्तायव्हस्की, गाबॉ, सोफिया लॉरेन, थॉमस हार्डी, शरत्चंद्र, डेव्हिड लीन, मार्लन ब्रँडो, स्टॅन्ले क्युब्रिक, रोमन पोलन्स्की, चार्ली चॅप्लीन, स्टीव्हन स्पीलबर्ग, मेहबूब खान, कोपोला, मधुबाला, के. असिफ, इनग्रिड बर्गमन, व्ही. शांताराम असे अवघ्या विश्वाचे अनेक सगेसोयरे या शब्दांगणात तुमच्याशी हद्गत करतील!

बाळ म्हणाल्या, मैत्रीत स्पर्धा नसते. ज्या व्यक्तींशी रुचेल, मनमोकळे बोलावेसे वाटेल त्याच्याशी मैत्रीचा धागा गुंफला जातो. त्यात स्त्री-पुरुष असा भेद येत नाही. मैत्री नातेसंबंधापेक्षाही पलीकडचे विश्व असून, मैत्रीच्या मर्यादा ओळखूनच व्यक्ती एकमेकांच्या सहवासात येतात.”

प्रा. वनारसे यांनीही मनोगत व्यक्त केले. वंदना कुलकर्णी यांनी सूत्रसंचालन केले.

दिवाळी अंक

दिवाळी अंकांच्या परंपरेने २००९ मध्ये शंभर वर्षांचा टप्पा गाठला आहे. तीनचारशे अंक बाजारपेठेत येतात. काही ग्रंथालयेही दिवाळी अंक उपलब्ध करून देतात. अनेक साहित्यिकांची कारकीर्द दिवाळी अंकातून सुरू झाली. दर्जेदार साहित्याला वाहिलेल्या अंकांसह गेल्या काही वर्षांत आरोग्य, विनोद, भविष्य, पाककृती, धार्मिक, चित्रपट, अनुवाद, पर्यटन, क्रीडा आदी विषयांवर दिवाळी अंक तयार होतात. मात्र, त्यात सर्वाधिक संख्या साहित्यविषयक अंकांचीच आहे.

‘पूनम एजन्सीज चे श्रीकांत भुतडा यांनी याबाबतच माहिती दिली. “एकूण दिवाळी अंकांपैकी ९५ टक्के दिवाळी अंक पुणे-मुंबईतच तयार होतात. गेल्या पाच वर्षांत काही नवीन अंक दाखल झाले. मात्र काही अंक बंद झाल्याने अंकांचे प्रमाण वाढल्याचे दिसत नाही.”

“ग्रामीण भागात, तालुका पातळीवरही दिवाळी अंक तयार होतात. मात्र, त्यांची व्याप्ती तेवढीच असते. त्यामुळे सर्व अंक वाचकांपर्यंत पोहोचत नाही ही वस्तुस्थिती आहे,” असे दिवाळी अंकांची संघटना ‘दिवा प्रतिष्ठान’चे उपाध्यक्ष चंद्रकांत शेवाळे यांनी सांगितले.

काही दिवाळी अंक केवळ व्यावसायिक फायद्यासाठीच तयार होतात. त्यामुळे सरकारी जाहिराती मिळवण्यासाठी गेल्या वर्षी एक हजारपेक्षा जास्त दिवाळी अंकांची सरकार दफ्तरी नोंद झाली होती. मात्र, प्रत्यक्षात त्यातील सुमारे तीनशे अंक बाजारपेठेत विक्रीसाठी येतात.

संस्कृत विश्वकोशाचा तिसावा खंड

समृद्ध शब्दसंपदा असलेल्या संस्कृत भाषेचे विविध कंगोरे उलगडणाऱ्या विश्वकोशाचे काम आता ‘तिशी’त आले आहे. डेक्कन

कॉलेजच्या संस्कृत विभागाने या महाकाय विश्वकोशासाठी एक कोटी २५ लाखाहून अधिक संस्कृत शब्दांचा संग्रह केला आहे. अजून किमान शंभर खंड प्रकाशित होतील, एवढी माहिती कॉलेजकडे उपलब्ध आहे.

डेक्कन कॉलेजच्या वर्धापनदिनानिमित्त आयोजित केलेल्या पदवीप्रदान समारंभमध्ये डॉ. शां. ब. मुजुमदार यांच्या हस्ते या संस्कृत विश्वकोशाच्या तिसाव्या खंडाचे प्रकाशन झाले. कॉलेजच्या संस्कृत विभागाच्या डॉ. जयश्री साठे विश्वकोशाच्या मुख्य संपादिका असून, प्रा. विनया क्षीरसागर या संयुक्त संपादिका आहेत. केवळ भारतासाठीच नव्हे, तर जगभरासाठी हा विश्वकोश मार्गदर्शक ठरणार आहे.

या कोशाच्या खंडांचे स्कॅनिंग आणि डिजिटायझेशन काम सुरू असून, टप्प्याटप्प्याने सर्व खंड इंटरनेटवर प्रसिद्ध करण्यात येणार आहेत.

डेक्कन कॉलेजमधील संस्कृत आणि कोशशास्त्र विभागातर्फे हा प्रकल्प १९४८ मध्ये हाती घेण्यात आला. 'अॅन एनसायक्लोपेडिक डिक्शनरी ऑफ संस्कृत ऑन हिस्टॉरिकल प्रिन्सिपल' अर्थातच 'विश्वकोशाच्या स्वरूपाचा ऐतिहासिक तत्त्वावर आधारलेला संस्कृत इंग्रजी शब्दकोश' या प्रकल्पाचे कोशाचे पहिले प्रधान संपादक डॉ. सु. मं. कत्रे यांनी पॅरिसच्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेत या प्रकल्पाविषयी जाहीर निवेदन केले होते.

संस्कृतच्या पहिल्या विश्वकोशाचे प्रकाशन १९७६मध्ये झाले. त्यानंतर दर वर्षी एका खंडाचे प्रकाशन होते आहे. हा प्रकल्प डेक्कन कॉलेजचा स्वतःचा असून, केंद्र आणि राज्य सरकारचे सहकार्य लाभले आहे. आतापर्यंत एक कोटी २५ लाख संस्कृत शब्दांचे संकलन केले आहे.

* इसवी सनपूर्व अर्थात ऋग्वेद काळापासून सन १८५० पर्यंतच्या काळातील शब्द या कोशात घेण्यात आले आहेत.

* या शब्दसंग्रहातून आतापर्यंत तीस खंड तयार झाले आहेत.

* अजून किमान १०० खंड प्रकाशित होतील, एवढी शब्दसंपदा या भाषेमध्ये आहे.

* शब्दांच्या अर्थासह मुद्देसूद विश्लेषण आणि उदाहरणासाठी वाक्येही यात दिली आहेत.

* सध्या कोशाचे काम सुरू असून त्याचे ई-प्रिझर्व्हेशनही करण्यात येत आहे.

मोडी संवर्धनासाठी 'वसुंधरा मोडीवृत्त'

शिवकालीन परंपरेचा वारसा असलेल्या मोडी लिपीच्या संवर्धन आणि प्रसारासाठी 'वसुंधरा मोडीवृत्त' हे मोडी लिपीतील पहिले मासिक सुरू झाले आहे. पुण्यातील महेश जोशी यांच्या वसुंधरा भाषा, मोडी लिपी संवर्धन आणि संशोधन केंद्राने हे मासिक सुरू केले आहे.

महेश जोशी वस्तुसंग्रहालय उभारण्याचे काम करतात. आतापर्यंत त्यांनी धुळ्याचे राजवाडे संशोधन केंद्र, नाशिकचे सार्वजनिक वाचनालय, अहमदनगर वस्तुसंग्रहालयाचे काम केले आहे. या दरम्यान त्यांना मोडी दस्तावेज मिळाल्याने मोडी लिपीची गोडी निर्माण झाली. त्यामुळे त्यांनी स्वतः मोडी लिपी शिकून मोडी लिपीच्या संवर्धन आणि प्रसारासाठी वसुंधरा भाषा, मोडी लिपी संवर्धन आणि संशोधन केंद्राची स्थापना केली.

या मासिकातून मोडीची मुळाक्षरे, ऐतिहासिक दस्तऐवजांची माहिती देण्यात येते. या मासिकाचे सुमारे सव्वाशे सदस्य आहेत. अचला जोशी, चरिता फडके, अमित गावडे हे मासिकाच्या संपादनात मदत करतात.

अद्याप हे मासिक प्रायोगिक तत्वावर आहे. मात्र त्याला चांगला प्रतिसाद मिळतो आहे.

आता ट्रेंड 'सेल्फी स्टॅच्यू'चा

कॅमेरा फोन्स आणि सोशल नेटवर्किंग या दोन बाबींमुळे अल्पावधीतच सेल्फी फोटोंना अमाप लोकप्रियता मिळाली. ऑक्सफर्ड डिक्शनरीनेही सेल्फी शब्दाची दखल घेऊन त्याला 'वर्ड ऑफ दि इयर' ठरवले. आता सेल्फीची पुढची पायरी म्हणून सेल्फी स्टॅच्यूकडे पाहिले जात आहे. नव्या श्री-डी प्रिंटिंग तंत्रज्ञानाच्या आधारे आपले शरीर स्कॅन करून स्वतःचा पुतळा तयार करण्याचा ट्रेंड रूजू पाहतो आहे.

न्यूयॉर्कमध्ये स्टॅच्यू तयार करून देणारे चार स्टुडिओ आहेत. पूर्वी आपला पुतळा तयार करून घेण्यासाठी संबंधित व्यक्तीला शिल्पकारासोबत काही दिवस बसावे लागत होते. श्री-डी स्कॅनिंग व प्रिंटिंग तंत्रज्ञान अद्ययावत झाल्याने अवघ्या काही सेकंदांमध्ये तुमचे शरीर स्कॅन करून प्रिंटरमध्ये त्याची प्रतिमा साठवली जाते व त्यानुसार अपेक्षित आकारमानामध्ये पुतळा तयार करण्यात येतो. न्यूयॉर्कमधील म्युझियम ऑफ आर्ट अँड डिझाइनने आतापर्यंत अशाप्रकारचे ६००० स्टॅच्यू तयार केले आहेत. या स्टॅच्यूची

किंमत साधारणतः ३० डॉलर्सपासून आहे. साडेतीन इंच इतक्या लहान आकारापासून हे पुतळे तयार करण्यात येतात. वॉलमार्टच्या ब्रिटनमधील 'एएसडीए' या स्टोअरमध्ये नोव्हेंबरपासून श्रीडी स्टॅच्यू बनवून देण्यात येतील.

या तंत्रज्ञानामुळे एखाद्या कार्टून कॅरेक्टरच्या शरीराला स्टॅच्यू बनवण्याच्या विविध शक्यता अस्तित्वात येऊ शकतात. त्यामुळे लहान मुलांमध्ये स्टॅच्यूची लोकप्रियता आहे. स्टॅच्यू बनवण्यासाठी येणाऱ्या ग्राहकांमध्ये सर्वाधिक संख्या ही पालकांची असते. त्यांना आपल्या लहान मुलांचे स्टॅच्यू बनवून घ्यायचे असतात.

सॅमसंगचा महागडा स्मार्टफोन

स्मार्टफोन निर्मितीतील आघाडीची कोरियन कंपनी सॅमसंग हिने गॅलेक्सी श्रेणीतील सर्वात महागडा मोबाईल सादर केला. नोट-४ नावाच्या या फोनची किंमत ५८,३०० रुपये आहे. आधीच्या गॅलेक्सी नोट३ च्या ३८,९०० रुपयांच्या तुलनेत या फोनची किंमत अधिक आहे. गॅलेक्सीच्या ५ एसचे मूल्य ३६ हजार रुपये आहे.

गॅलेक्सी नोट४ गेल्या महिन्यात बर्लिन येथे सादर करण्यात आला होता. ऐन दिवाळीत होणारी मोबाईलची वाढती खरेदी पाहता सॅमसंगने अॅपलच्या नव्या आयफोन६, आयफोन६ प्लसच्या पुढे जाण्याचा प्रयत्न केला आहे. आयफोन६ ऑक्टोबरमध्ये भारतात अॅमेझॉनच्या व्यासपीठावरून विक्रीसाठी उपलब्ध झाला आहे.

सॅमसंगच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी नोट४चे अनावरण अभिनेत्री कम राजकारणी गुल पनागच्या हस्ते दिल्लीत केले. नव्या गॅलेक्सी नोट४ हा ५.७इंच स्क्रीनचा असून रॅम ३जीबी व अंतर्गत साठवणूक क्षमता ३२ जीबी आहे. १६ व ३.७ मेगा पिक्सल असे दोन कॅमेरे त्यात आहेत. नोट४ मध्ये एस पेन व मनगटी घड्याळ असेल.

सॅमसंगला जागतिक स्पर्धाकांबरोबरच भारतात मायक्रोसॉफ्ट, कार्बनसारख्या कंपन्यांचीही टक्कर आहे. यामुळेच सॅमसंगचा बाजारहिस्सा जानेवारी ते मार्च २०१४ या तिमाहीत ३५ टक्क्यांवरून २९ टक्क्यांवर आला आहे.

उलट मायक्रोसॉफ्ट २०१४ च्या पहिल्या तिमाहीत १५ टक्क्यांवरून १८ टक्क्यांवर गेला आहे. भारतीय स्मार्टफोन बाजारपेठ ही १.८४ कोटी

आहे.

	आयफोन६	आयफोन६ प्लस
स्क्रीन	४.७ इंच	५.५. इंच
जाडी	६.९ मिमी	७.१ मिमी
किंमत	रु. ५३,५०० ते ७१,५००	रु.६२,५००, ८०,५००

१६ जीबी, ६४ जीबी व १२८ जीबी किंमत असलेल्या आयफोन६ ची किंमत अनुक्रमे ५३,५००, ६२,५०० व ७१,५०० रुपये असेल. तर आयफोन६ प्लसची किंमत ६२,५००, ७१,५०० व ८०,५०० रुपये असेल.

खेडीजोड योजनेत 'फेसबुक'चे संस्थापक झुकेरबर्ग यांचा सहभाग

भारतातील वाढत्या इंटरनेट वापराचा 'फेसबुक'चे सीईओ मार्क झुकेरबर्ग यांना साक्षात्कार झाला असून ब्रॉडबँडच्या माध्यमातून खेडी जोडण्याच्या पंतप्रधानांच्या महत्वाकांक्षी योजनेत आपणहून सहभागी होण्याची तयारीही त्यांनी दर्शवली आहे. 'इंटरनेट कनेक्टिव्हिटी' ही केवळ श्रीमंत आणि शक्तिशाली लोकांचीच मत्केदारी नसून, तिच्यावर श्रीमंतांसह गरिबांचाही हक्क आहे या भावनेने या सेवेचे दर आणखी आवाक्यात आल्यास तिचा प्रसार आणि प्रचार वेगाने होण्यात मदत होईल,' असा विश्वासही त्यांनी व्यक्त केला.

राजधानीत आयोजित पहिल्या 'इंटरनेट डॉट ओआरजी' या परिषदेच्या निमित्ताने ते प्रथमच भारत दौऱ्यावर आले होते. यावेळी त्यांनी मोफत इंटरनेट अॅक्सेस या विषयी आपले विचार मांडले. भारतातील महिला, विद्यार्थी आणि शेतकरी यांच्यासाठी 'फेसबुक' भविष्यात अॅप्स आणि सेवांच्या माध्यमातून कार्यरत राहिल, असेही त्यांनी स्पष्ट केले. भारत आणि अन्य विकसनशील देशांमध्ये अॅपनिर्मितीला प्रोत्साहन देण्यासाठी निधी देण्याचीही घोषणा त्यांनी केली. 'मागील दहा वर्षांपासून आम्ही इंटरनेटच्या प्रचार आणि प्रसारासाठी सातत्याने कार्यरत आहोत. भारतात अजूनही २४.३० कोटी जनता इंटरनेटपासून दूर आहे. बराचसा भूभाग इंटरनेटच्या सात्रिध्यातही आलेला नाही. या पार्श्वभूमीवर ग्रामीण भागात इंटरनेट पोहोचविण्यासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदींशी चर्चा केली.

नवनव्या शोधांनी जगाचा कायापालट घडवला आहे, हा इतिहास आहे.

मंगलयानाच्या माध्यमातून भारताने हेच जगाला दाखवून दिले आहे. इंटरनेटच्या प्रसारासाठी डेस्कटापॅकची किंमत कमी करणे, हा शाश्वत पर्याय नाही. कारण मोबाईल सेवापुरवठादारांकडून मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक करण्यात येते.

- टेलिकॉम प्लॅनशिवाय इंटरनेट कनेक्शन हाताळता यावे, याविषयी फेसबुक काम करीत आहे.

- स्थानिक भाषेतील कंटेंटचा आशिया आणि भारतातील इंटरनेट प्रसारात मोलाचा वाटा आहे.

- स्थानिक भाषांमध्ये कंटेंट देण्याचा प्रयत्न आहे.

- शेतकरी, कामगार, महिला आणि स्थलांतरित यांच्या गरजेच्या ॲप्सनिर्मितीसाठी १० लाख डॉलरचा निधी दिला जात आहे. ही ॲप्स स्थानिक भाषेत असतील.

- कनेक्टिव्हिटी नेटवर्क, कंटेंट आणि दर हे तीन इंटरनेट प्रसारातील प्रमुख अडथळे आहेत.

- पायाभूत सुविधांचा अभाव हे तांत्रिक बाबींच्या दृष्टीने इंटरनेट प्रसारासमोरील सर्वात मोठे आव्हान आहे.

ज्यूंच्या वेदनांचा आविष्कार करणाऱ्या मोदीआनोंना नोबेल पुरस्कार

दुसरे महायुद्ध संपल्यानंतर दोनच महिन्यांनी जुलै १९४५ मध्ये पॅरिसच्या पश्चिमेकडील उपनगरात मोदीआनोंचा जन्म झाला. त्यांचे वडील ज्यू-इटालियन वंशाचे होते, तर आई बेल्जियममधील अभिनेत्री होती. पॅरिसवर १९४० पासूनच नाझीचे वर्चस्व होते. मोदीआनोंच्या लेखनालाही त्यातूनच प्रेरणा मिळाली. म्हणूनच त्यांच्या कादंबऱ्यांतून नाझींची हुकूमत आणि ज्यूंच्या वेदना सातत्याने डोकावत राहिल्या. त्यांना साहित्यक्षेत्राची सर्वप्रथम वाट दाखवली ती त्यांच्या आईच्या मित्राने, रेमंड क्विनाऊ यांनी. फ्रेंच साहित्यिक क्विनाऊ २० वर्षांच्या मोदीआनोंना 'गालिमाई पब्लिशिंग हाऊस' या प्रकाशन संस्थेत घेऊन गेले होते. तेथून त्यांची सुरुवात झाली; पण प्रसिद्धिमाध्यमांशी ते नेहमीच फटकून राहिले. त्यांचे कादंबरीलेखन १९६८ पासून ते २०१२ पर्यंत विस्तारलेले दिसते. २०१२ मध्ये त्यांना ऑस्ट्रियन स्टेटचा पुरस्कार मिळाला.

- सुमारे ३० साहित्यकृती. त्यात 'अ ट्रेस ऑफ मेलीस', 'हनीमून',

आणि 'अ मार्सेल प्राउस्ट ऑफ अवर टाइम' या तीन कादंबऱ्या विशेष नावाजल्या गेल्या.

- 'अ मार्सेल प्राउस्ट ऑफ अवर टाइम' कादंबरीसाठी यंदाचा साहित्यातील 'नोबेल' पुरस्कार जाहीर. जर्मनीतील ज्यूंच्या दुसऱ्या महायुद्धातील जाणिव्या, तेथील नाझींचे वर्चस्व आणि हरवलेले अस्तित्व मांडण्याचा या कादंबरीत प्रयत्न केला आहे.

- कादंबरी लेखनाआधी १९७० मध्ये लुईस मॅले यांनी दिग्दर्शित केलेल्या चित्रपटासाठी त्यांनी पटकथा लेखनही केले. त्या चित्रपटाच्या केंद्रस्थानीही नाझीच होते.

पॅट्रिक मोदीआनो फ्रान्समध्ये प्रसिद्ध आहेत. मात्र त्यांची जगभर फारशी ओळख नाही. त्यांनी लहान मुलांसाठीही पुस्तके लिहिली, पटकथा लिहिल्या. पण प्रामुख्याने त्यांचा भर कादंबऱ्यांवरच राहिला. आठवणी, ओळख आणि काळ हाच त्यांच्या लेखनाचा गाभा आहे.

अक्षरधारा - ५२५वे प्रदर्शन

'अक्षरधारा'ने आयोजिलेल्या ५२५व्या 'माय मराठी शब्दोत्सवा'चे उद्घाटन डॉ. भालचंद्र नेमाडे यांच्या हस्ते झाले. त्यानंतर आपल्या पहिल्या जाहीर काव्यवाचनाने त्यांनी उपस्थितांना खिळवून ठेवले. डॉ. सदानंद बोरसे, प्रा. मिलिंद जोशी, डॉ. कल्याणी मांडके, रमेश व रसिका राठिवडेकर उपस्थित होते. नेमाडे म्हणाले, "लिहिणाऱ्या हातांप्रमाणेच 'वाचणारे डोळे' वाढले की क्रांती घडते. समाजबदलाची ती नांदी असते. भाषा समाजाच्या जाणिव्या उंचावण्याचे काम करते. त्यातून वाङ्मयीन साहचर्य निर्माण होते." सध्या निरक्षरांपेक्षा वाचता येत असूनही न वाचणाऱ्या 'असाक्षरांची भरती असल्याची खंत त्यांनी व्यक्त केली.

"इंग्रजांनी भारतात आणलेल्या मुद्रित तंत्रज्ञानाने आपली भाषिक परंपरा लंगडी केली. जे जे मौखिक ते ते तुच्छ, या समजाने भाषेची अधोगती झाली. खोट्या इतिहासाची फलश्रुती हा त्याचाच भाग आहे," अशी टीका नेमाडे यांनी केली.

"आजी, तुझ्या ओचात तोंड खुपसून ओक्साबक्शी रडणारे माझे लहानपण तुझ्याबरोबर दृष्टिआड झाले..." असे म्हणत आपल्या आजीचे अवघे जगणेच शब्दचित्राच्या रूपात भालचंद्र नेमाडे यांनी मांडले.

कुमारांसाठी साहित्य हवे

‘आपल्याकडे बालसाहित्य म्हणजे ६ ते ८ वर्षे याच वयोगटासाठीचे साहित्य असाच समज आहे. या वयात वाचनाची गोडी लागल्यावर कुमार वयात ती टिकवून ठेवण्यासाठी फारसे साहित्यच उपलब्ध नाही. मुलांना वाचन जमू लागल्यानंतर त्यांना विविध प्रकारच्या साहित्याचे पर्याय खुले करून देण्यात आपण कमी पडतो,’ असे मत ज्येष्ठ बाल साहित्यिक माधुरी पुरंदरे यांनी व्यक्त केले.

अक्षरधारा आणि राजहंस आयोजित मायमराठी शब्दोत्सवात ‘लेखक तुमच्या भेटीला’ या उपक्रमात पुरंदरे सहभागी झाल्या होत्या.

पुरंदरे म्हणाल्या, “मी लहान असताना केवळ बालसाहित्य न वाचता प्रौढसाहित्य देखील वाचत होते. आपल्याकडे ६ ते ८ वर्षे या वयोगटासाठी साहित्य आहे, पण त्यापुढच्या वयोगटासाठी फारसे उपलब्ध नाही. मुलांना वाचन जमू लागले की त्यांची ती आवड तुटू नये यासाठी प्रयत्न व्हायला हवेत. अनेकदा पालक मुलांसाठीची पुस्तके वाचत नसल्यामुळे मुलांना काय वाचायला द्यावे हे त्यांच्या लक्षात येत नाही. पालक आणि शिक्षकांनी जागरूकतेने याचा विचार करायला हवा. सातत्याने प्रयत्न झाला तरच वाचनसंस्कृती रुजू शकते.”

“मी बालसाहित्यात येण्याचे ठरवले नव्हते. वनस्थळी मासिकात ग्रामीण भागातील शिक्षकांसाठी लेखन करताना त्यात मुलांसाठीही एक विभाग असावा असे ठरले आणि तो विभाग मी लिहू लागले. बालसाहित्य बेजबाबदारपणे, पाटी टाकल्यासारखे लिहायचे नाही हे मात्र मी ठरवले. आजच्या काळात मुलांसमोर मोबाईल फोनसारख्या वस्तूंची आकर्षणे असल्यामुळे ती वाचतील का, असा प्रश्न उपस्थित केला जातो. पण प्रत्येक काळाची आपापली आव्हाने असतात. बालसाहित्यात उत्तम काम करत राहणे हाच त्यावरचा उपाय आहे.”

नाट्यसंमेलनाध्यक्ष फैयाज यांचा राज्यभर दौरा

‘नाट्यसंमेलनाध्यक्ष या नात्याने रंगभूमीवरील प्रश्न मला समजून घ्यायचे आहेत. हार-तुऱ्यांपेक्षा हे प्रश्न अधिक महत्त्वाचे आहेत. त्यामुळे महाराष्ट्रभर दौरे करून तेथील कलावंतांना, रंगभूमीवर झटणाऱ्या कार्यकर्त्यांनी मी भेटणार आहे, अगदी आजपासूनच...’ अशा शब्दांत

अभिनेत्री गायिका फैयाज यांनी भूमिका मांडली.

अभिनय आणि गायनकौशल्याने रंगभूमीवर स्वतःचा ठसा उमटविलेल्या फैयाज यांची बेळगावात होणाऱ्या आगामी अखिल भारतीय मराठी नाट्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी निवड झाली. त्या म्हणाल्या, “पन्नास वर्षे मी कलावंत होते. या काळात चौफेर काम करित गेले. नंतर प्रेक्षक होऊन हरत-हेच्या नाटकांचा आस्वाद घेतला. आता नाट्यसंमेलनाध्यक्ष झाले आहे, त्यामुळे रंगभूमीवरील समस्या जाणून घेणे, महत्वाचे वाटते.”

“संगीत रंगभूमीची स्थिती कशी आहे, व्यावसायिक नाटकांची वाटचाल कशी सुरू आहे, बाल रंगभूमी कोठे जात आहे... यांचा वेध घेण्याबरोबरच रंगभूमीविषयक जाणवलेल्या अडचणी मी नाट्य परिषदेसमोर एकत्रितरूपात ठेवेन, कारण प्रश्न सोडविण्याचा अधिकार नाट्यसंमेलनाध्यक्षांना नसतो. हे मानाचे पद आहे; पण या निमित्ताने अडचणी समजून घेऊन त्या सोडविण्यासाठी आपण एकत्र येऊ शकतो, आम्ही नाटकात काम करित होतो, त्या वेळी तो सुवर्णकाळ होता. त्या दरम्यान आलेले अनुभव आणि रंगभूमीची आजची स्थिती मी अध्यक्षीय भाषणात मांडेन.”

नाट्य संमेलनात महिला संमेलनाध्यक्ष म्हणून दुर्गाबाई खोटे (१९६१ : दिल्ली), ज्योत्सना भोळे (१९८४ : गोवा), विजया मेहता (१९८६ : इचलकरंजी), भक्ती बर्वे (१९९८ : कणकवली), जयमाला शिलेदार (२००३ : नगर), लालन सारंग (२००७ : सिंधुदुर्ग) यांना नंतर फैयाज यांच्या आधी हा मान मिळाला आहे.

रवी परांजपे नाबाद ८०

रंग-रेषांची शिखरे गाठत आपला कलाप्रवास ‘ब्रश मायलेज’ या आत्मकथनातून मांडणारे रवी परांजपे यांनी ८ ऑक्टोबर रोजी ८०व्या वर्षात पदार्पण केले. आता ‘ब्रेक थ्रू’ची किमया या पुस्तकाद्वारे ते भारतातील प्रतीकांचा वेध घेत आहेत. घट, शिव, पार्वती, गणेश, नटराज, अर्धनारीनटेश्वर, ब्रह्मा, विष्णू ही प्रतीकं पुराणकथांनी देवमूर्ती ठरविल्या, पण प्रत्यक्षामध्ये ही आपल्या सांस्कृतिक समृद्धीची आणि राष्ट्रजीवनाला मार्गदर्शन करू शकतील अशी सर्जनशीलतेची प्रतीकं होती. ही या लेखनामागची भूमिका असल्याचे परांजपे यांनी सांगितले.

दृश्य स्वरूपात मला ‘राग’ दिसतो. हा राग माझ्या चित्राचा विषय होतो.

दृश्य स्वरूपात राग दिसण्याची मानसिक प्रक्रिया सदैव सुरू असते. हा राग एकदा सापडला की मी त्याची कॅनव्हासवर मोठ्या चित्रामध्ये 'बंदिश' करतो... अशा शब्दांत ज्येष्ठ चित्रकार रवी परांजपे यांनी आपला कलाप्रवास उलगडला. काष्ठमुद्राचित्र या कलेशी माझी चित्रशैली पूरक आहे. मात्र, कार्यबाहुल्यामुळे यामध्ये काही नवीन करायचे राहून गेले. त्याचबरोबर चित्रकलेचे राष्ट्रीय प्रयोजन याबाबतचे विचार खूप उशिराने सुचले. या प्रयोजनाविषयी थोड्या फार प्रमाणत सांगू शकलो, लिहू शकलो याचे समाधान आहे. जीवनामध्ये भौतिकदृष्ट्या मी समृद्ध आहे. पण, कलात्मकदृष्ट्या नावीन्याचा शोध अजूनही सुरूच असल्याने मी अतृप्त आहे अशी भावना परांजपे यांनी व्यक्त केली. सध्याच्या चित्रकारांमध्ये नक्कल म्हणता येणार नाही, पण, अनुकरण करण्याची प्रवृत्ती वाढत आहे. कलावंतांनी सकारात्मक सर्जनशील चिंतन करायला हवे. त्यातून सुचलेले प्रयोग केले पाहिजेत तरच करिअरला ब्रेक श्रू मिळेल. अशी इच्छा बाळगणारे कलाकार आहेत. पण, त्यासाठी प्रयोग करण्याचे धाडस लागते. कलात्मक चिंतन ही निरंतर प्रक्रिया असते. असा 'क्रिएटिव्ह अनरेस्ट' कलाकारापाशी हवा, अशी अपेक्षा परांजपे यांनी व्यक्त केली.

१९वी आवृत्ती

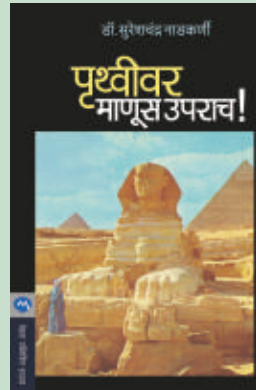
पृथ्वीवर माणूस उपराच!

लेखक

डॉ. सुरेशचंद्र नाडकर्णी

किंमत : ९०/- रु.

पोस्टेज : ३०/- रु.

पुरस्कार

वैद्यकशास्त्रातील नोबेल

ब्रिटिश-अमेरिकी संशोधक जॉन ओकिफ आणि नॉर्वेमधील दांपत्य एडवर्ड मोसर आणि मे-ब्रिट मोसर यांना वैद्यकशास्त्रातील नोबेल पुरस्कार जाहीर झाला आहे. मेंदूमधील 'पोझिशनिंग सिस्टिम' कशी काम करते, यावर महत्त्वपूर्ण संशोधन केल्याबद्दल या तिघांना या पुरस्काराने गौरवण्यात आले आहे.

गेल्या अनेक शतकांपासून शास्त्रज्ञ आणि विचारवंतांना पडलेला प्रश्न सोडविण्यासाठी या संशोधनाची मदत होणार आहे, असे या तिघांची निवड करणाऱ्या समितीने म्हटले आहे. आपल्या भोवती असलेल्या परिसराचा नकाशा मेंदूमध्ये कसा तयार होतो आणि त्यामुळे हालचाल करताना आपल्या शरीराला कसे योग्य दिशादर्शन होते, यावर या तिघांनी संशोधन केले आहे. १९७१ मध्ये एका उंदरावर प्रयोग करताना त्याच्या मेंदूमधील एक विशेष पेशी ओकिफ यांना सापडली. उंदराला एका विशिष्ट जागेवर सोडले असता ही पेशी कार्यरत होत असल्याचे त्यांच्या निदर्शनास आले. या पेशीमुळेच आजूबाजूच्या जागेचा नकाशा उंदराच्या मेंदूत तयार होत असल्याचे त्यांना आढळून आले. या शोधानंतर तब्बल तीन दशकांनी, २००५ मध्ये मोसर दांपत्याला मेंदूद्वारे होणाऱ्या दिशादर्शन यंत्रणेवर नियंत्रण ठेवणाऱ्या पेशीचा शोध लागला. या शोधामुळे अल्झायमरसारख्या रोगांवरही उपचार करणे सोयीचे जाणार असल्याचे मत समितीने व्यक्त केले.

हा पुरस्कार आठ दशलक्ष स्वीडिश क्रोनरचा (१.१ दशलक्ष डॉलर) असून, यातील निम्मी रक्कम ओकिफ यांना, तर उर्वरित रक्कम मोसर दांपत्याला मिळणार आहे. परंपरेप्रमाणे १० डिसेंबरला स्टॉकहोममध्ये या पुरस्कारांचे वितरण होणार आहे.

मुलांना 'बचपन' देणारे सत्यार्थी

शांततेसाठीचे नोबेल मिळाल्यामुळे कैलास सत्यार्थी चर्चेत आले असले, तरी १९८० मध्ये त्यांनी मुलांसाठी सुरू केलेल्या 'बचपन बचाव आंदोलना'ने ८० हजारांवर मुलांना बालकामगाराच्या जोखडातून मुक्त करून त्यांचे पुनर्वसन, उत्कर्ष आणि शिक्षण यावर भर दिला आहे. ११ जानेवारी १९५४ रोजी जन्मलेल्या सत्यार्थी यांचे मूळ गाव विदिशा (मध्य प्रदेश). सव्विसाव्या वर्षी भोपाळमधील विद्युत अभियांत्रिकीतील प्राध्यापकीला रामराम ठोकून मुलांना कामगारांच्या जीवनातून बाहेर काढून त्यांचे जीवन फुलवण्याचे कार्य त्यांनी सुरू केले.

त्यांच्या नेतृत्वाखाली 'ग्लोबल मार्च अगेन्स्ट चाइल्ड लेबर' हा महासंघ कार्यरत आहे. त्यांचे कार्य १४० देशांमध्ये चालू असून, दोन हजारांवर संघटना त्यांच्या सदस्य आहेत. 'साऊथ एशियन कोऑलेशन ऑन चाइल्ड सर्कट्टूड' (सॅक्स) या दक्षिण आशियातील भारतासह बांगलादेश, श्रीलंका, पाकिस्तान, नेपाळ या देशांत काम करणाऱ्या संस्थेची त्यांनी १९८९ मध्ये स्थापना केली. संस्थेने ४० हजारांवर बालकामगारांची मुक्तता करून त्यांच्या पुनर्वसनासाठी राजस्थानात 'बालआश्रमां'ची उभारणी केली.

'बचपन बचाव'च्या कार्याचा विस्तार संख्यात्मक आणि भौगोलिकदृष्ट्या होत गेला. भारतासह आशिया आणि आता साऱ्या जगात त्यांनी सुरू केलेली बालकामगार आणि बालमजुरीविरोधी चळवळ फोफावली आहे. १९९८ मध्ये सत्यार्थींनी १०३ देशांमध्ये बालकामगारविरोधी जागतिक मार्च आयोजित केला होता. त्यात नागरी हक्क संघटना आणि पाऊण कोटी नागरिक सामील झाले होते.

महिला हक्काची रक्षणकर्ती मलाला

तालिबानींच्या धर्माधतेला विरोध करत महिलांच्या शिक्षणाकरिता झटणाऱ्या पाकिस्तानातील सतरा वर्षीय मलाला युसूफझाईला मृत्यूच्या दारात नेऊन ठेवणारा हल्ला तालिबानी समर्थकाने २०१२ मध्ये केला आणि तिचे नाव जगभर झाले. मृत्यूशी दोन हात करत पाकिस्तान आणि ब्रिटनमधील उपचारांमुळे ती बचावली. आजही ती कार्य पुढे नेत आहे. वायव्य पाकिस्तानातील पुश्तू जमातीत महिलांनी घरांबाहेर पडू नये, आपले मत आपल्याजवळ ठेवावे. अशी मानसिकता असलेल्या भागात कार्य

करणारी मलाला रोजच संघर्ष करत असते. गतवर्षीच नोबेलसाठी नामांकन झालेल्या मलालाला युरोपीय महासंघाच्या मानवी हक्क पारितोषिकाने सन्मानित केले आहे. आजही ती आणि तिचे कुटुंबीय तालिबानींच्या हल्ल्याच्या भीतीने ब्रिटनमध्येच आहेत. सध्या ती बर्मिंगहॅममधील शाळेत जाते आणि महिलांच्या शिक्षण व मानवी हक्कासाठी प्रयत्नशील आहे.

नेमाडे यांना कर्नाटकचा पुरस्कार

‘कर्नाटक, महाराष्ट्र आणि आंध्र प्रदेश यांची संस्कृती एकच आहे. कन्नड साहित्य आणि संस्कृतीने आपल्याला प्रेरणा दिली आहे. कन्नड, तेलुगु आणि मराठी भाषा या एकाच तत्वावर आधारलेल्या आहेत. भाषावाद, सीमावाद निर्माण होत असतील तर ते चुकीचे आहेत.’ असे विचार ज्येष्ठ साहित्यिक भालचंद्र नेमाडे यांनी व्यक्त केले.

बसवराज कट्टीमनी प्रतिष्ठान आणि कर्नाटक सरकारचा पुरस्कार त्यांना ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते कन्नड लेखक चंद्रशेखर कंबार यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला. पन्नास हजार रुपये रोख आणि मानपत्र असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

बसवराज कट्टीमनी प्रतिष्ठान आणि कर्नाटक सरकार यांच्यातर्फे यंदापासून कन्नड आणि मराठी या भाषांत मोलाचे योगदान दिलेल्या साहित्यिकांना पुरस्कार देण्यात येत आहेत. कन्नड भाषेसाठीचा पुरस्कार प्रसिद्ध कन्नड साहित्यिका गीता नागभूषण यांना देण्यात आला.

न्यूयॉर्क टाइम्सने मागितली माफी

भारताच्या मंगळ मोहिमेची व्यंग्यचित्रातून थड्डा केल्याबद्दल अमेरिकेतील न्यूयॉर्क टाइम्स या वर्तमानपत्राने माफी मागितली आहे. विकसित देशांच्या क्लबचे दार बैल घेऊन आलेला भारतातला एक शेतकरी ठोठावतो आहे, असे या व्यंग्यचित्रात दाखविले होते. याबरोबर ‘भारताची स्वस्तातील मंगळ मोहीम’ असा लेखही प्रसिद्ध झाला होता. यावर अनेक वाचकांनी जोरदार टीका केल्यामुळेच या वृत्तपत्राला माफी मागावी लागली.

बाबा कल्याणी यांना विश्वेश्वरय्या पुरस्कार

उद्योग व व्यापार क्षेत्रातील उल्लेखनीय योगदानासाठी दिला जाणारा

‘भारतरत्न सर एम. विश्वेश्वरय्या स्मृती पुरस्कार’ भारत फोर्जचे अध्यक्ष आणि व्यवस्थापकीय संचालक बाबा कल्याणी यांना प्रदान करण्यात आला. बंगळूरू येथील फेडरेशन ऑफ कर्नाटक चेंबर्स ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीजतर्फे हा पुरस्कार देण्यात येतो.

केंद्रीय रेल्वेमंत्री डी. व्ही. सदानंद गौडा, नियोजन आयोगाचे माजी सदस्य डॉ. नरेंद्र जाधव यावेळी उपस्थित होते. सर एम. विश्वेश्वरय्या यांच्या जयंतीनिमित्त १९९९ पासून देण्यात येणारा हा पुरस्कार यापूर्वी एन.आर. नारायणमूर्ती, अझीम प्रेमजी, डॉ. देवी शेड्टी वगैरे नामवंतांना देण्यात आला आहे.

सुवर्ण गौरव पुरस्कार

“ते मुंग्यांच्या चटणीसोबत उंदीर भाजून खायचे. जंगलातच राहायचे. वीज म्हणजे काय, शिक्षण म्हणजे काय, हेही त्यांना कळत नव्हते. अशा आदिवासींना सुधारण्यासाठी आमच्या कुटुंबीयांनी एक पाऊल पुढे टाकले. हे कार्य पाहण्यासाठी हेमलकसाला आयुष्यात एकदा तरी भेट द्या. माणसांकडे माणूस म्हणून बघूया.” असे आवाहन सामाजिक कार्यकर्ते डॉ. प्रकाश आमटे यांनी केले. विजया लक्ष्मण कुदळे फाउंडेशन आणि ‘लायन-विलक्स सुवर्ण गौरव पुरस्कार’ आमटे यांच्या हस्ते ‘सकाळ’चे संचालक-संपादक उत्तम कांबळे, अभिनेत्री सोनाली कुलकर्णी, शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. दत्तात्रेय बाळसराफ, डॉ. अभिजित वैद्य, दादा शिंदे, यशोदा मालाडकर यांना प्रदान करण्यात आला. डी. एस. कुलकर्णी, दिलीप छाब्रिया, गायक इकबाल दरबार, एअर मार्शल प्रकाश पिंंगळे (निवृत्त), डॉ. पारस शहा, जगदीश चाफेकर यांना ‘लायन-विलक्स जीवनगौरव’ पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.

आमटे म्हणाले, “त्या लोकांकडे माणूस म्हणून पाहिले जात नव्हते. त्यामुळे अनेक सुविधांपासून ते वंचित होते. अशा लोकांचे जीवन प्रथम मला बाबांनी दाखवले. त्यांचे जीवनमान सुधारणे, हे खूप मोठे आव्हान आमच्यासमोर उभे होते. लहान-लहान कामांतून प्रथम आम्ही त्यांचा विश्वास संपादन केला. त्यानंतर आरोग्य, शिक्षण अशा सुविधा देऊन त्यांना न्याय मिळवून देण्याचा प्रयत्न केला.” सुधीर गाडगीळ यांनी सूत्रसंचालन केले.

मराठवाडा रत्न पुरस्कार

“मराठवाडा ही संतांची थोर परंपरा असलेली भूमी आहे. समृद्धी आणि संस्कृती या कधीही एकत्र नांदत नाहीत; मात्र याला मराठवाड्याची भूमी अपवाद आहे. त्यामुळेच मराठवाड्यातील सुपुत्र राज्याच्या इतर भागाचेही भूषण होत आहेत.” असे मत संत साहित्याचे अभ्यासक डॉ. सदानंद मोरे यांनी मराठवाडा मुक्तिसंग्राम दिनानिमित्त आयोजित पहिल्या ‘मराठवाडा रत्न पुरस्कार सोहळ्यात’ व्यक्त केले.

सकाळ माध्यम समूहाचे गोविंद घोळवे, महापार्षणचे अभियंता प्रभाकर देवरे, संस्कार ग्रुपचे वैकुंठ कुभार, गायक व संगीतकार कल्याणजी गायकवाड, ‘समृद्ध जीवन’चे महेश तोतेवार आदींचा ‘मराठवाडा रत्न’ पुरस्कार देऊन गौरव करण्यात आला.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डॉ. श्रीपाल सबनीस म्हणाले, “विखुरलेल्या मराठवाड्याच्या भूमिपुत्रांनी एकत्र आले पाहिजे. पश्चिम महाराष्ट्राच्या नेतृत्वाचे दडपण येत असल्याने मराठवाड्याची आर्थिक गळपेची झाल्याने विकास खुंटला आहे.”

घोळवे म्हणाले, “जीवनामध्ये पत, प्रतिष्ठा, मानसन्मान, पुरस्कार खूप मिळाले; मात्र पुरस्कारापेक्षा आपल्या लोकांनी केलेले कौतुक अधिक समाधान देऊन जाते. ‘मराठवाडा रत्न’ हा घरचा पुरस्कार असल्याने त्याचे मोल अधिक आहे.”

रमण रणदिवे यांना गझल भूषण पुरस्कार

सारा समाज निद्रिस्त असला तरी कवी हा अस्वस्थ असतो. त्याच्या तडफडीचा आणि तगमगीचा निष्कर्ष म्हणजे कविता. या त्याच्या अस्वस्थतेतूनच कवितेचा जन्म होतो, अशी भावना ज्येष्ठ कवी-गझलकार रमण रणदिवे यांनी व्यक्त केली.

कवितेच्या प्रांतात ५० वर्षे मुशाफिरी करणारे रमण रणदिवे यांना ‘मराठी विश्वास’ पाक्षिकातर्फे डॉ. राम पंडित यांच्या हस्ते ‘गझल भूषण’ पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. त्यांच्या ‘समर्पण’या कवितासंग्रहाचे प्रकाशन या वेळी झाले.

कवितेची ओळख करून देणारे वडील, ज्येष्ठ गझलकार सुरेश भट आणि डॉ. सुरेशचंद्र नाडकर्णी या गुरुत्रयींना हा पुरस्कार अर्पण करतो, असे

सांगून रणदिवे म्हणाले की कवी हा वणव्यात जळतो. झाडाला उद्या येणारी पालवी त्याला आज दिसते. मी कवितेला टाळ्यांच्या पावसात भिजू दिले नाही आणि कलप लावून जाणीवपूर्वक तरुण ठेवण्याचा प्रयत्नही केला नाही. कवीची भूमिका ही कोणत्याही चौकटीत न बसणाऱ्या सामान्य माणसाची असते. उत्कट अनुभूतीचे सर्व पदर उलगडण्याचे सामर्थ्य कवितेमध्ये असते. गझल ही वृत्ती आधी काळजात रुजावी लागते. रणदिवे यांच्या कवितेमध्ये विचारधारेचे प्रतिबिंब दिसते, असे मत डॉ. राम पंडित यांनी व्यक्त केले .

स्वरयोगिनी डॉ. प्रभा अत्रे पुरस्कार

“कलावंतांचे रसिकांशी जिऱ्हाळ्याचे नाते असणे, हीच कलावंतांची खरी संपत्ती असते. या संपत्तीसमोर सगळेच पुरस्कार व्यर्थ आहेत; पण संगीतासारख्या प्रयोगशील कलेत धडपड करीत असताना आर्थिक सुरक्षितता आणि पुढे जाण्यासाठी कौतुकाचे दोन शब्द कलावंतांसाठी मोलाचे असतात.” अशा भावना ज्येष्ठ गायिका डॉ. प्रभा अत्रे यांनी व्यक्त केली.

गानवर्धन आणि तात्यासाहेब नातू फाउंडेशनचा ‘स्वरयोगिनी डॉ. प्रभा अत्रे शास्त्रीय संगीत पुरस्कार’ गायक पं. विजय कोपरकर यांना प्रदान केला.

डॉ. अत्रे म्हणाल्या, “अभियांत्रिकीची उच्च पदवी घेतलेली असताना कोपरकर हे शास्त्रीय संगीताकडे वळले. गुरूंकडून ज्ञान ग्रहण करून त्यात त्यांनी स्वतःची भर घातली. त्यांचे संगीतातील कार्य कौतुकास्पद आहे.” कोपरकर म्हणाले, “त्यांनी पाठीवर दिलेली कौतुकाची थाप आहे. मधुसूदन पटवर्धन, वसंतराव देशपांडे, जितेंद्र अभिषेकी या गुरूंबरोबरच मी अनेकांकडून शिकत आलो आहे. ज्या विद्यार्थ्यांना हल्ली मी संगीत शिकवतो, त्या विद्यार्थ्यांकडूनही मला दररोज नवनवे शिकायला मिळते. स्वरसाधनेत जो आनंद मिळतो, तो इतर कुठल्याही गोष्टीत मिळत नाही.”

मराठवाडा भूषण पुरस्काराचे वितरण

“मराठवाडा असेल किंवा अन्य भागांतून आपण पुण्यात स्थायिक होतो आणि पुणे ही माझी कर्मभूमी म्हणू लागतो. हे पुरेसे नाही. मनात जिद्द, आग, आत्मविश्वास आणि प्रयत्न करण्याची हिंमत असेल, तर आपण जगात कोठेही जाऊन यश मिळवू शकतो. जग हीच आपल्या प्रत्येकाची कर्मभूमी असायला हवी,” असे मत ‘सकाळ’चे अध्यक्ष प्रतापराव पवार यांनी व्यक्त

केले.

मराठवाडा मुक्ती दिनानिमित्ताने 'मराठवाडा भूषण पुरस्कार' कृषितज्ज्ञ विजयअण्णा बोराडे, शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. सोमनाथ रोडे, 'सेवालय'चे संस्थापक रवी बापटले, 'विनोद इंजिनिअरिंग'चे संचालक सुनील रायठठ्ठा, पंजाबराव कृषी विद्यापीठाचे संचालक डॉ. विलास भाले, चित्रपट दिग्दर्शक चंद्रकांत कुलकर्णी यांना प्रदान करण्यात आला. याप्रसंगी 'महाराष्ट्र चेंबर्स ऑफ कॉमर्स'चे अध्यक्ष राम भोगले, अपर पोलिस आयुक्त प्रकाश मुत्याल, 'बँक ऑफ महाराष्ट्र'चे महाप्रबंधक विलास रवंदे, राजकुमार धुरगुडे पाटील, किशोर पिंगळीकर उपस्थित होते.

मराठवाड्यातील एक माणूस पॅरिसमध्ये भेटला. त्याचे शिक्षण बी.कॉम.पर्यंत झाले होते. त्याला भारतात नोकरी मिळाली नाही. त्यामुळे तो चिडला. भडकला. जेथे कोणी ओळखत नाही, अशा ठिकाणी गेला. पॅरिसमध्ये नोकरी करून स्वतःचे हॉटेल त्याने उभे केले. अशी जिद्द आपल्यात हवी. खरंतर यश आपल्या हातातच असते, असे अनुभव सांगून पवार म्हणाले, "मराठवाड्यात अनेक समस्या आहेत, ही गोष्ट खरी आहे. त्या सोडविण्यासाठी एकत्रित प्रयत्नांची आवश्यकता आहे. अशा प्रयत्नांमुळे समस्या लवकर सुटतात; पण अनेकदा मराठवाड्याकडे दुर्लक्ष होते, अशी भाषा राज्यात वापरली जाते किंवा दिल्लीत गेल्यानंतर तेथे महाराष्ट्राकडे दुर्लक्ष केले जाते, असे ऐकायला मिळते. ही राजकीय भाषा आहे. प्रश्नांकडे दुर्लक्ष होत असले, तरी ते प्रश्न सोडविण्यासाठी आपण काय करतो, हे महत्त्वाचे आहे."

भोगले म्हणाले, "मराठवाड्यातून अनेक मुख्यमंत्री झाले. तेथे आंदोलनेही झाली; पण तेथील प्रश्न सुटले नाहीत. त्यामुळे राजकीय नेतृत्व किंवा सरकार आपला विकास करेल, या भावनेतून बाहेर पडून, एकत्र येऊन प्रयत्न करायला हवेत." बोराडे म्हणाले, "मराठवाडा वाळवंटीकरणाकडे झुकत आहे. त्यामुळे माती आणि पाणी या दोन शब्दांभोवती मी गेल्या काही वर्षांपासून काम करीत आहे. या कामाची दखल घेऊन हा पुरस्कार दिला गेला, याचा आनंद आहे. हा पुरस्कार माझा एकट्याचा नसून काम करणाऱ्या सर्व कार्यकर्त्यांचा आहे."

सामाजिक कार्यकर्ते डॉ. भीमराव गस्ती यांना सावंत पुरस्कार

“आम्हाला खुर्ची नको, कुठली सत्ता नको. फक्त माणसात यायचे आहे. माणूस म्हणून जगायचे आहे, ही भावना रामोशी, बेरड, आदिवासी लोकांची आहे. माणूस म्हणून त्यांना खरोखरीच जगता येईल का?” असा सवाल सामाजिक कार्यकर्ते डॉ. भीमराव गस्ती यांनी उपस्थित केला.

मृत्युंजय प्रतिष्ठानचा ‘मृत्युंजयकार शिवाजीराव सावंत स्मृती साहित्य पुरस्कार’ लेखक शेषराव मोरे (नांदेड) यांना, तर समाजकार्य पुरस्कार डॉ. गस्ती (बेळगाव) यांना संतसाहित्याचे अभ्यासक डॉ. अशोक कामत यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला. या वेळी मृणालिनी सावंत व सागर देशपांडे उपस्थित होते.

गस्ती म्हणाले, “नेता होण्यासाठी मोर्चे काढले जातात. वेगवेगळ्या प्रलोभनांसाठी आंदोलने होतात. यातून फारसे प्रश्न सुटत नाहीत. मी ज्या समाजात वावरतो, तेथील भेडसावणारे अनेक प्रश्न सोडविण्यासाठी आम्ही धडपड करीत आहोत. या कार्याची दखल घेऊन दिलेला हा पुरस्कार मला ऊर्जा देणारा वाटतो.”

शशिकांत सोनवणे यांना शिक्षण गौरव पुरस्कार

डॉ. शां. ब. मुजुमदार यांच्या हस्ते शशिकांत सोनवणे यांना शिक्षण गौरव पुरस्काराने ‘लायन्स क्लब इंटरनॅशनल’तर्फे सन्मानित करण्यात आले. सोनवणे हे लक्ष्मणराव आपटे कनिष्ठ महाविद्यालयात कार्यरत आहेत. योगेश कदम, गिरीश चांदेकर, श्रीकांत सोनी, चंद्रकांत शेड्टी उपस्थित होते. आदर्श पुरस्काराचे वितरण शिवछत्रपती कला व वाणिज्य महाविद्यालयात करण्यात आले. डॉ. मंगेश कराड, बळवंत काशीद, डॉ. सुधाकर जाधवर उपस्थित होते.

पंडित हृदयनाथ मंगेशकरांचा गौरव

‘विविध कवींच्या कविता आणि संतांच्या अभंगांना सुंदर चाली लावण्याचे महत्त्वपूर्ण काम पंडित हृदयनाथ मंगेशकर यांनी अत्यंत प्रभावीपणे केले. आता पुढील काळात त्यांनी संत साहित्यविषयक लेखनही करावे. संस्कारक्षम असलेल्या कुटुंबीयांमधून असे लेखन होण्याची गरज आहे,’ असे मत शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे यांनी व्यक्त केले.

पुणे नवरात्र महोत्सवात 'महर्षी पुरस्कार' पंडित हृदयनाथ मंगेशकर यांना पुरंदरे यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला.

'बऱ्याच संतांचे अभंग आणि कवींच्या कवितांना मंगेशकरांनी संगीतबद्ध केल्याने हे साहित्य रसिकांपुढे आणण्यात त्यांचा मोलाचा वाटा आहे. हृदयनाथ यांच्या चालींमध्ये नावीन्य असल्याने कवींच्या अवघड रचनाही सोप्या वाटतात,' असेही पुरंदरे यांनी सांगितले. पुरस्कार स्वीकारल्यानंतर पं. मंगेशकर म्हणाले, 'महर्षी या शब्दाचा अर्थ ज्ञानाचे अंतिम टोक, असा आहे. त्यामुळे असा पुरस्कार मिळणे हे भाग्य आहे. मात्र तितके ज्ञान आपण अजून प्राप्त केलेले नाही.'

नारायण सुर्वे जीवनगौरव पुरस्कार

"माझी ओळख एक माणूस, मी माणूस म्हणून जगलो, हे माणूसपण जगवावे म्हणून मी लढलो,' असे म्हणणारे कविवर्य नारायण सुर्वे हे खरे माणूसपण जगले," असे सांगत ज्येष्ठ विचारवंत अॅड. रावसाहेब शिंदे यांनी आपल्या मित्रवर्यांच्या आठवणींना उजाळा दिला.

महाराष्ट्र साहित्य कला प्रसारिणी सभेच्या वतीने कविवर्य नारायण सुर्वे यांच्या स्मृतिदिनानिमित्त त्यांच्या नावे देण्यात येणारा 'जीवनगौरव पुरस्कार' शिंदे यांना देऊन सन्मानित करण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ पत्रकार मधुकर भावे होते.

या कार्यक्रमात प्रभाकर वाघोले, डॉ. शंकर चव्हाण, अंजली कुलकर्णी, डॉ. मुरहरी केळे, राम दोतोंडे यांना 'साहित्य पुरस्कार', देविदास उंच यांना 'भला माणूस पुरस्कार' आणि विश्वनाथ देवकर यांना 'श्रम भूषण पुरस्कार' देऊन गौरविण्यात आले.

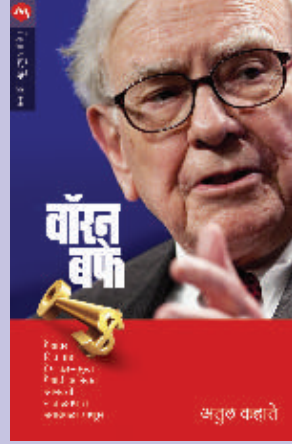
शिंदे म्हणाले, "या पुरस्काराने मला खऱ्या अर्थाने सन्मानित झाल्यासारखे वाटते. सुर्वे आणि मी समवयस्क, समविचारी होतो. जगातील कामगारांना 'एकत्र व्हा आणि लढा' असा मंत्र मार्क्सने दिला. त्यातून कोट्यवधी कामगारांनी प्रेरणा घेत कामगार चळवळीसाठी आपल्या आहुती दिल्या आहेत. हीच चळवळ आम्ही दोघेही जगलो. सुर्वे शेवटपर्यंत माणूसपण जगावे यासाठी जगले."

भांडवलशाहीमुळे झालेले चुकीचे बदल पुन्हा सुरळीत करण्याची जबाबदारी आपली असल्याचे डॉ. मोरे यांनी सांगितले. तर वैद्य यांनी

वॉरन बफे

लेखक
अतुल कहाते

किंमत : २२०/-रु.
पोस्टेज : ३०/-रु.

गुंतवणूक तसेच शेअरबाजार यांच्यात रस असलेल्या माणसाला 'वॉरन बफे' हे नाव माहीत नसणं, हे केवळ अशक्य आहे. गेली कित्येक दशकं बफेनं गुंतवणुकीच्या विश्वात मिळवलेलं यश अफाट आहे. शेअरबाजाराच्या चढ-उतारांवर सातत्यानं मात करून प्रचंड वेगानं त्यानं आपल्या वैयक्तिक संपत्तीत तर भर घातलीच आहे; शिवाय आपल्या 'बर्कशायर हॅथवे' या कंपनीमधल्या भागधारकांनाही कोट्यधीश केलं आहे. त्याचं राहणीमान अत्यंत साधं आहे आणि विनाकारण पैसे खर्च करण्याचा त्याला तिटकारा आहे. अतिशय काटकसरी वृत्तीनं राहणाऱ्या बफेनं आपली जवळपास सगळी संपत्ती सामाजिक कामांसाठी खर्च करण्याचं जाहीर करून सगळ्या जगासमोर एक नवा आदर्श ठेवला आहे. आपल्या कारकिर्दीत कधीही नीतिमत्ता सोडून न वागलेल्या बफेचं माणूस म्हणून महत्त्व याचसाठी खूप जास्त आहे. अशा या विलक्षण माणसाच्या अफाट आयुष्याची आणि त्याच्या गुंतवणुकीच्या रहस्यांचा उलगडा करणारी ही सफर!

आजच्या काळात चांगला माणूस शोधणे कठीण असल्याचे मत व्यक्त केले. भावे यांनी अध्यक्षीय समारोप केला. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक सचिन ईटकर यांनी, तर सूत्रसंचालन उद्धव कानडे यांनी केले.

सुधा कोठारी यांना 'मैत्रेय कृतज्ञता पुरस्कार'

सामाजिक क्षेत्रातील उल्लेखनीय कार्याबद्दल देण्यात येणारा मैत्रेय सामाजिक कृतज्ञता पुरस्कार सुधा कोठारी यांना ज्येष्ठ अणुशास्त्रज्ञ डॉ. अनिल काकोडकर यांच्या हस्ते देण्यात आला. स्मृतिचिन्ह, मानपत्र आणि एक लाख रुपये असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

ज्येष्ठ अर्थतज्ज्ञ डॉ. चंद्रशेखर टिळक, डॉ. सच्चिदानंद शेवडे, डॉ. विश्वंभर चौधरी यावेळी उपस्थित होते.

पुरस्कार वितरण समारंभानंतर 'एक पाऊल राष्ट्रासाठी' या विषयावर परिसंवाद झाला. माधव जोशी लिखित आणि सुहास अंजनकर अनुवादित रुजुला या कादंबरीचे प्रकाशन यावेळी झाले.

शांतीसेनेतील शक्ती देवी यांना पुरस्कार

अफगाणिस्तानमधील युद्धभूमीवर संयुक्त राष्ट्रांच्या पथकामध्ये विशेष कामगिरी करणाऱ्या तसेच लैंगिक अत्याचार पीडितांसाठी झटणाऱ्या भारतीय महिला पोलीस शक्ती देवी यांना संयुक्त राष्ट्रांचा मानाचा महिला शांतिदूत पुरस्कार देण्यात आला. शक्ती देवी या जम्मू काश्मीर पोलीस दलामध्ये असून, सध्या अफगाणिस्तानमधील संयुक्त राष्ट्रांच्या मोहिमेमध्ये कार्यरत आहेत. अफगाणिस्तानमधील संयुक्त राष्ट्रांच्या पोलीस दलामध्ये उल्लेखनीय कार्य केल्याबद्दल त्यांना गौरविण्यात आले.

विष्णू वाघ यांना नामदेव पुरस्कार

प्रसिद्ध कवी विष्णू वाघ यांना यंदाचा संत नामदेव पुरस्कार जामखेड येथे कविसंमेलनात प्रदान करण्यात आला. जामखेडच्या स्वातंत्र्यसैनिक भाई फुटाणे प्रतिष्ठानतर्फे हा पुरस्कार देण्यात येतो. 'फॅड्री'चे दिग्दर्शक नागराज मंजुळे यांचाही या पुरस्कार वितरण समारंभात विशेष सत्कार करण्यात आला. कवी, शाहीर, संत साहित्याच्या अभ्यासकांना गेल्या २७ वर्षांपासून हा पुरस्कार देण्यात येतो. या कविसंमेलनात फ. मुं. शिंदे, अशोक

नायगावकर, अरुण म्हात्रे, सुरेश शिंदे आदी सहभागी होते.

सुलोचनादीदींना 'हृदयनाथ पुरस्कार'

मराठमोळे सौंदर्य आणि शालीनतेचे प्रतीक असणाऱ्या ज्येष्ठ अभिनेत्री सुलोचना यांना यंदाचा 'हृदयनाथ पुरस्कार' देण्यात आला आहे. ज्येष्ठ गायक व संगीतकार पं. हृदयनाथ मंगेशकर यांच्या ७७व्या वाढदिवसाच्या निमित्ताने मुंबईत आयोजित आनंदसोहळ्यात सुलोचना यांना या पुरस्काराने गौरविण्यात आले.

एक लाख रुपये रोख आणि सन्मानचिन्ह असे या पुरस्कारचे स्वरूप आहे. हृदयनाथ मंगेशकर यांनी स्वरबद्ध केलेली गीते स्वतः हृदयनाथ, राधा मंगेशकर आणि विभावरी आपटे यांना सादर केला.

रेखा चवरे लिखित, परचुरे मंदिर प्रकाशनच्या 'हृदयगंधर्व' या पुस्तकाचेही यावेळी प्रकाशन झाले.

मधु मंगेश कर्णिक यांचे 'शाली'न संवाद

मराठी कथालेखन आणि भाषा व साहित्यावर आपली स्वतंत्र नाममुद्रा उमटविणारे ज्येष्ठ साहित्यिक मधु मंगेश कर्णिक यांच्या लेखणीची जादू आणि खास मधु मंगेश शैलीतील 'शाली'न संवाद लवकरच पुन्हा एकदा त्यांच्या चाहत्यांना आणि प्रेक्षकांना अनुभवायला मिळणार आहेत. 'कनक एन्टरटेन्मेंट'ची निर्मिती असलेल्या आगामी 'शाली' या चित्रपटाचे संवादलेखन मधु मंगेश कर्णिक यांचे आहे.

मराठी साहित्यात मधु मंगेश हे अजातशत्रू म्हणून ओळखले जातात. ते 'कोकण मराठी साहित्य परिषदे'चे संस्थापक अध्यक्ष असून मालगुंड येथील कवी केशवसुत यांच्या स्मारकाची उभारणी त्यांच्याच पुढाकाराने झाली आहे. प्रसन्न व्यक्तिमत्त्व आणि गोष्टीवेल्हाळ स्वभाव यामुळे ते समोरच्याला सहज आपलेसे करून टाकतात. कथा, कादंबरी, ललित लेखन, दूरदर्शन मालिकांसाठी लेखन, बालकथालेखन, व्यक्तिचित्रे आदी विविध प्रकारचे लेखन त्यांनी आजवर केले आहे. ते म्हणतात, 'मला जन्मजात लाभलेली सर्जनात्मक ऊर्जा मी गेली साठ वर्षे साहित्यात वापरली. समाजाकडून ऊर्जा घेणे आणि ती शब्दांतून परत करणे हाच माझा प्रयत्न असतो.' 'भाकरी व फूल', 'जुईली', 'रानमाणूस' आणि 'सांगाती' या दूरदर्शन मालिकांसाठी तर

‘पतितपावन’ आणि ‘निर्माल्य’ या चित्रपटांसाठी संवाद व गीतलेखन त्यांनी केले आहे. आता ‘शाली’ या चित्रपटाच्या निमित्ताने ते पुन्हा एकदा चित्रपट संवाद लेखनाकडे वळले आहेत. जयसिंग साटम निर्मित आणि अतुल साटम दिग्दर्शित ‘शाली’ या चित्रपटाच्या एका गाण्याचे ध्वनिमुद्रण तसेच चित्रपटाच्या संहितेचे पूजन मान्यवरांच्या प्रमुख उपस्थितीत नुकतेच पार पडले. दिवंगत साहित्यिक-कथाकार शंकर पाटील यांच्या ‘शरी’ या कथेपासून प्रेरणा घेऊन अतुल साटम यांनी लिहिलेल्या पटकथेवर मधु मंगेश यांनी संवाद लेखन केले आहे.

चित्रपटात कोकणातील निसर्गाचे आणि माणसांच्या स्वभावाचे दर्शन घडणार आहे. चित्रपटाचे बहुतांशी चित्रीकरण हे कोकणात होणार असल्याने कोकणातील सण, उत्सव, चालीरीती याचा समावेश चित्रपटात आहे. चित्रपटातील गाणी गुरू ठाकूर यांची असून ती कोकणातील दशवतार, भारुड, भजन व अन्य परंपरा यांना स्पर्श करणारी आहेत.

बलराज सहानी पुरस्कार

बलराज सहानी यांच्या जन्मशताब्दीनिमित्त ज्येष्ठ दिग्दर्शक सुमित्रा भावे आणि पटकथालेखक डॉ. अनिल सपकाळ यांना डॉ. मोरे यांच्या हस्ते पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. आनंद मोकाशी, संस्थेचे सचिव सुरेश टिळेकर, या वेळी उपस्थित होते.

डॉ. मोरे म्हणाले, “स्वातंत्र्य मिळवण्याच्या काळात वर्ग, जात, लिंगभाव आणि धर्म हे राष्ट्र घडवण्याच्या कामातील चार प्रमुख अडथळे होते. के. अब्बास, बलराज सहानी आणि साहिर लुधियानवी यांनी आपल्या लेखन व निर्मितीच्या माध्यमातून विविध प्रयोग करत हे अडथळे दूर करण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला. याच प्रकारचा प्रयत्न सुमित्रा भावे व अनिल सपकाळ यांच्या कामात दिसतो.” ‘अब्बास, सहानी आणि लुधियानवी यांच्यासाठी चित्रपटसृष्टी हे स्वप्ने विकण्याचे नव्हे, तर मानवी कथा सांगण्याचे व्यासपीठ होते,’ अशा भावना भावे यांनी व्यक्त केल्या. त्या म्हणाल्या, “आपल्या स्वप्नातील भारताची रचना समोर ठेवण्यासाठी या त्रयींनी हे माध्यम वापरले. आजच्या धार्मिक व जातीय विद्वेषाच्या आणि वस्तूकरणाच्या युगात मन रिझवणारे आणि नवी जाणीव देणारे चित्रपट बनवण्याची प्रेरणा त्यांच्याकडूनच मिळते.” सपकाळ म्हणाले, “तळातील

माणसापर्यंत जाऊन सामाजिक परिवर्तन करण्याची भूमिका अब्बास यांच्या लेखनात पाहायला मिळते. दलित व अल्पसंख्याकांवर होणाऱ्या अत्याचारांच्या काळात प्रत्येकाने आपली भूमिका तपासून पाहणे व त्यानुसार विधान करणे गरजेचे वाटते. या अनुषंगाने हा पुरस्कार महत्त्वाचा आहे.” पुरस्कार वितरणानंतर लुधियानवी यांच्या पुण्यतिथीनिमित्त मोकाशी यांनी ‘साहिर लुधियानवी – एक महान शायर’ या दृकश्राव्य कार्यक्रमाचे सादरीकरण केले.

जीन टिरोल यांना अर्थशास्त्राचे नोबेल

फ्रान्समधील अर्थशास्त्रज्ञ जीन टिरोल (वय ६१) यांना २०१४ चा अर्थशास्त्रासाठीचा नोबेल पुरस्कार जाहीर झाला आहे. बाजाराची ताकद आणि त्यावरील नियमन या विषयावर त्यांनी लेखन केले आहे. देशातील सरकार तेथील उद्योगपतींवर कशाप्रकारे अंकुश ठेवू शकतात, हे टिरोल यांनी दाखवून दिले. जागतिकीकरणाच्या आणि खासगीकरणाच्या लाटेमध्ये उद्योगांसाठी असलेले नियम, त्यांच्यावरील बंधने याबाबत काम करून टिरोल यांनी सरकारने खासगी उद्योगांचा कशा प्रकारे फायदा करून घ्यावा, या संदर्भात अभ्यास केला आहे. टिरोल यांनी केलेल्या कामामुळे नियामकांना बाजारावर नियंत्रण ठेवण्याचे नवे हत्यार मिळाले, असे नोबेल निवड समितीने म्हटले आहे. या वर्षी नोबेल पुरस्कार मिळविणारे ते फ्रान्सचे दुसरे नागरिक आहेत.

फ्रेंच लेखक पॅट्रीक मॅडिआनो यांना यंदाचा साहित्याचा नोबेल पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

काही मोजक्या बड्या कंपन्यांकडून विविध क्षेत्रांवर वर्चस्व गाजविले जाते. अशा नियंत्रित कंपन्यांमुळे अवास्तव भाववाढ, वस्तूंची कमतरता असे प्रकार होऊन समाजाची आर्थिक हानी होते. टिरोल यांच्या कामाची दखल घेतली जाण्याआधी सरकार वस्तूंच्या कमाल किमती कंपन्यांना ठरवून देत असे; तसेच स्पर्धक कंपन्यांना सहकार्य करण्यासाठी बंदी घालण्यात येत होती. मात्र, यामुळे फायदा होण्यापेक्षा तोटा अधिक होऊ शकतो, हे टिरोल यांनी निदर्शनास आणून दिले.

श्रीसंत ज्ञानेश्वर वेदविद्या प्रतिष्ठानला पुरस्कार

वेदाचार्य घैसास गुरुजी वेदपाठशाळेच्या वेदभवनातर्फे औरंगाबाद येथील श्रीसंत ज्ञानेश्वर वेदविद्या प्रतिष्ठान या वेदपाठशाळेला यंदाचा वेदमहर्षी विनायकभट्ट घैसास गुरुजी सरस्वती उपासना पुरस्कार २ नोव्हेंबर रोजी राज्यपाल सी. विद्यासागर नाव यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला. उजैन येथील सांदीपनी राष्ट्रीय वेदविद्या प्रतिष्ठानचे सचिव डॉ. रूपकिशोर शास्त्री, कॉसमॉस बँकेचे अध्यक्ष कृष्णकुमार गोयल आणि शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. पी. डी. पाटील उपस्थित होते.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठातर्फे वेद विषय घेऊन एम. ए. पदवी संपादन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांला घैसास गुरुजींच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ सुवर्णपदक देण्यात येणार आहे.

क्षेत्रीय वेदसंमेलनाचे उद्घाटन ३१ ऑक्टोबर रोजी आयुर्वेदाचार्य डॉ. बालाजी तांबे आणि 'झी' २४ तास' वाहिनीचे संपादक उदय निरगुडकर यांच्या हस्ते झाले. महर्षी सांदीपनी राष्ट्रीय वेदविद्या प्रतिष्ठानचे उपाध्यक्ष डॉ. सुदर्शन शर्मा, वाराणसी येथील संपूर्णानंद संस्कृत विश्वविद्यालयाचे डॉ. श्रीकिशोर मिश्र या वेळी उपस्थित होते.

नवे कोरे

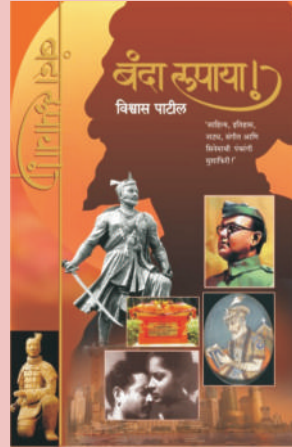
बंदा रूपाया!

लेखक

विश्वास पाटील

किंमत : २२०/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

हरवलेले बालपण

लेखक
लक्ष्मीकांत देशमुख

किंमत : २८०/-रु.
पोस्टेज : ३०/-रु.

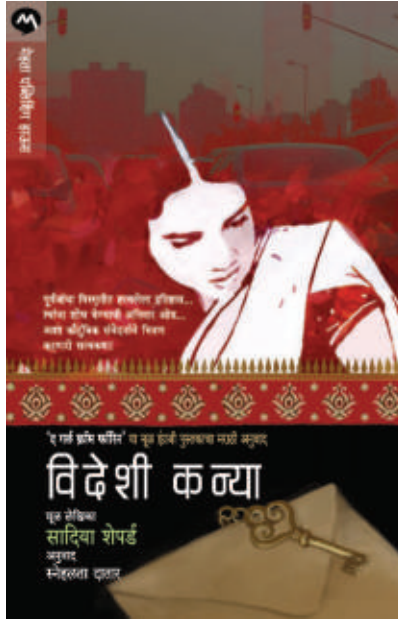
“फादर, आम्ही बालमजूर चांगल्या उबदार बालपणाला तर पारखे होतोच, पण आमची स्वप्नंही हरवून जातात; नव्हे चोरीला जातात. हे मालक आमच्या स्वप्नांवर दरोडा घालून आम्हांला स्वप्नवंचित करतात. मला सर्व बालकामगारांना त्यांची हरवलेली स्वप्नं पुन्हा द्यायची आहेत, चांगल्या आनंदी बालपणाची व उज्वल भविष्याची; त्यासाठी ही स्वप्नभूमी. ज्या-ज्या मुलांचं बालपण खेळ व शाळेत जात नाही, त्यांना तो हक्क मिळवून देत आनंदी बालपण देण्यासाठी माझी ‘स्वप्नभूमी’ संस्था काम करणार आहे.”

भारतातून बालमजुरी प्रथेचे समूळ उच्चाटन व्हावे, म्हणून एक संस्था स्थापन करून एकेकाळी बालमजूर असलेल्या अरुणने केलेल्या संघर्षाची कहाणी म्हणजे ‘हरवलेले बालपण.’

पुस्तक परिचय

विदेशी कन्या

पुण्यातील फिल्म इन्स्टिट्यूट आणि बेने इझाएली कुटुंबे यांच्यावर प्रकाशझोत

मूळ लेखिका : सादिया शेपर्ड

अनुवाद : स्नेहलता दातार

पृष्ठे ३८० । किंमत ₹ ३९० । पोस्टेज ₹ ३० । सभासदांना सवलतीत

पुणे सप्टेंबर २००१

मुंबईतल्या राहत व्हिलाला भेट दिल्यानंतर दुसऱ्याच दिवशी मी माझ्या आजीला (नानाला) वचन दिल्याप्रमाणे पुण्याची एक्सप्रेस गाडी पकडली. पुणे स्टेशनच्या बाहेर एक खाष्ट वाटणारा गृहस्थ 'शेपर्ड', सादिया मिस, फिल्म अँड टीव्ही इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडिया' असा फलक हातात घेऊन उभा असलेला दिसला. इन्स्टिट्यूटला मी पाठवलेल्या तारा मिळाल्या होत्या तर! मला सुटल्यासारखं वाटलं. मला कुणीतरी 'न्यायला' आलं होतं. माझी आई तसं म्हणायची.

फिल्म अँड टीव्ही इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडिया (एफटीआयआय) या यजमान संस्थेमध्ये माझी फुलब्राईट स्कॉलरशिप आहे आणि पुढचे काही महिने इथेच मुक्काम करायचा आहे. मी फुलब्राईटसाठी अर्ज केला, तेव्हा इन्स्टिट्यूटच्या संचालकांशी संपर्क साध असं माझ्या एका जुन्या प्रोफेसरांनी सुचवलं होतं. मी तसं केलं आणि इथे येण्याची माझी व्यवस्था झाली. मी इथे वर्गामध्ये बसणार आहे का, असे संचालकांनी विचारले तेव्हा मी त्यांना कळवलं की मला लायब्ररीसाठी जास्त वेळ हवा होता. राहायला जागा आणि चित्रपट बनवणाऱ्या तरुण मंडळींशी विचारविनिमय करण्याची संधी मला हवी होती. "आमच्याकडे चित्रपट बनवणारे तरुण भरपूर आहेत," त्यांचं उत्तर आलं, "म्हणजे, जेव्हा ते संपावर नसतात तेव्हा!"

फिल्म इन्स्टिट्यूट ही एक सार्वजनिक सरकारी संस्था आहे. एका जुन्या चित्रपट स्टुडिओच्या प्रांगणात वसवलेली. इथे येण्यासाठी एक महाकठीण प्रवेशपरीक्षा असते. तसेच आपल्याला आवडणाऱ्या अभ्यासक्रमात जागा मिळावी, म्हणून अतोनात धडपड करावी लागते. एफटीआयआयची पदवी असली, म्हणजे जीवघेणी स्पर्धा असलेल्या भारतीय चित्रपटसृष्टीत सहजसुलभ प्रवेश होतो. इथले विद्यार्थी त्या दुनियेतले हिरो होतात, मग ते कलात्मक चित्रपट असोत किंवा कर्माशियल गल्लाभरू असोत!

माझ्या फुलब्राईट योजनेचा तपशील व त्याची रूपरेषा अगदी ढोबळ आहे. भारतातल्या युनायटेड स्टेट्स एज्युकेशनल फाऊंडेशनला मी सांगितलंय, ज्यातून माझी आजी आली होती त्या बेने इस्त्राईल जमातीचा मला अभ्यास करायचा आहे. ही एक फारच लहानशी जमात आहे. त्यातले बहुतेक जण मुंबईत राहणारे आणि आपण इस्त्राईलमधून हरवलेल्या एका

टोळीचे वंशज आहोत, असं मानणारे आहेत. या बेने इस्राईल लोकांवर छायाचित्रं आणि माहितीपटाच्या माध्यमातून मला संशोधन करायचं आहे. माझ्याकडे जरा जास्तीच कॅमेरे आहेत : एक व्हिडिओ कॅमेरा, एक १६ मि.मि. बोलेक्स, एक सुपर ८ मिमि कॅमेरा, एक मध्यमप्रतीचा स्थिरचित्रणाचा कॅमेरा आणि एक 'रोखा नि फोटो काढा' छाप कॅमेरा, मुंबई विमानतळावरच्या कस्टमवाल्यांच्यात त्यामुळे मी जरा कुतूहल निर्माण केलं होतं. इतकी सारी सामग्री बरोबर घेऊन मी काय करणार होते? माझ्या संशोधनाच्या योजनेचं शीर्षक व्हिसावर होतं- 'भारतातले ज्यू.'

त्या ऑफिसरनं विचारलं, "मुंबईत किती ज्यू आहेत?"

"तीन हजार, पाचशे," मी उत्तर दिलं. त्यापेक्षा जास्त माहिती मला नव्हती; पण त्या उत्तराने मला विमानतळावरच्या गर्दीतून या झुंडीच्या शहरातला प्रवेश खुला झाला.

मुंबईबाहेर पुण्यातही बऱ्यापैकी बेने इस्राईल वस्ती आहे. माझ्या संशोधनासाठीही पुण्यातच जास्त सोईस्कर व आटोपशीर जागा आहे. मी बेने इस्राईल जमातीच्या प्रमुख मंडळींशी संपर्क ठेवून आहे आणि त्यांनाही माझ्याशी संवाद साधायची आतुरता आहे असे मी फुलब्राइटच्या मुलाखतीत सांगितले होते. परंतु फक्त माझ्याजवळ आजीच्या जुन्या टेलिफोन डायऱ्यांमधून घाईघाईने खरडलेले फोन नंबरस आहेत, एका वयस्क नातेवाईकाचा पत्ता आणि १९८० च्या सुमारास लिहिली गेलेली मानवजातीशास्त्रावरची दोन पुस्तके आहेत. बेने इस्राईल लोकांबद्दल छापील माहिती फारच थोडी आहे.

या अनोळखी शहरात आल्यानंतर एका काळ्या-पिवळ्या टॅक्सीतून खडखडत वाट काढत जावं लागेल, अशी मला कल्पना नव्हती. भारतात मी टॅक्सीने एकटी हिंडतेय, या कल्पनेनं माझी आई धास्तावली होती. माझ्या बॅगा मी सामानाच्या विभागातून उचलते, तेव्हा मला तिचा आवाज ऐकू येतो.

"तू जर पाकिस्तानात जाणार असतीस, तर मी तुझी न्यायची व्यवस्था केली असती; पण इथे तू इंडियात जाते आहेस..."

मी म्हणते, "पण आपण इंडियातलेच आहोत की ममा! पाकिस्तानचे होण्यापूर्वी आपण इंडियाचेच होतो."

"खरं आहे," ती कळवळते, "पण, तरी सुद्धा तिथे आपल्या ओळखीचं कुणी नाहीये!"

नानाला दिलेलं वचन पूर्ण करण्यासाठी मी भारताची निवड केली होती हे खरं, पण दुसरंही एक कारण होतं. जे सांगायला खरं तर मला संकोच वाटतो. इथे मी मोकळेपणी हिंडू शकते. पाकिस्तानात नाही. पाकिस्तानात मी समीनाची मुलगी असते, राहतची नात असते, मी 'अमेरिकन कझिन' असते, अविवाहित विचित्र मुलगी, कधीमधी येणारी पाहुणी असते. आम्ही जेव्हा कराचीला जातो, तेव्हा माझ्या आईचे स्नेही नरिमन यांचा प्रमुख नोकर, सज्जाद, हा आम्हाला न्यायला हजर असतो, मग तेव्हा रात्र असो वा कोणतीही अडनिड वेळ असो. नरिमन अंकलच्या घरी जाताना मी खिडकीबाहेर बघत राहते आणि मागल्या खेपेपेक्षा आता कितीतरी नवीन इमारती बांधल्या गेल्या आहेत, याचं आश्चर्य करू लागते. गेल्या वेळेला विमानतळाबाहेरच एक चकचकीत मॅक्डॉनलड्‌स पाहून मी चकित झाले होते आणि लहान, भित्र्या, नाणी मागणाऱ्या मुलांच्या गराड्यात कावरीबावरी झाले होते. मला जरी टूथपेस्ट किंवा सलाईन सोल्युशन हवं असलं, तरी मी ड्रायव्हर किंवा एखाद्या नातलगाबरोबर जाते. कराचीत मी चालत जात नाही. ही एक गुदमरवून टाकणारी चैन आहे. आपल्याला माहिती असतं, हे असुरक्षित शहर आहे अन् आपण सुरक्षा कवचात वावरत आहोत.

भारतात मला अनामिक असण्याचं जे स्वातंत्र्य मिळेल, ते पाकिस्तानात कधीच मिळणं शक्य नव्हतं. त्यातला धोका आणि अव्यक्त सामर्थ्य मला सावध राखतात.

एफटीआयआयच्या मिनी-व्हॅनमध्ये माझ्या बॅगा मागच्या बाजूला ठेवते. त्याच वेळी माझ्याच वयाची एक मुलगी चपळाईने एका मोटरसायकलवर बसून पार्किंग लॉटमधून बाहेर पडते. या दोन्ही देशांतल्या काही गोष्टी सारख्याच आहेत- पेप्सी जाहिराती, लोकांचा बुजबुजाट, धूळ. इथे हे काहीतरी वेगळं आहे, मीही इथे वेगळीच आहे हे मला स्पष्ट जाणवतं.

ड्रायव्हर शहरातून गाडी नेत असतो आणि मी त्या व्हॅनच्या खालच्या काचेतून पुणं पाहत असते. लहानपणीचा काही काळ नानाने इथे घालवला होता आणि तिला हे गाव प्रचंड आवडायचं. ती ब्रिटिश स्पेलिंगप्रमाणे 'पूना' लिहायची आणि 'पूह-नाह' असा उच्चार करायची. नवं मराठी स्पेलिंग 'पुणे' असले, तरी काहीजण 'पूहने' असाही उच्चार करतात. आयुष्याच्या अखेरीस ती पत्रं लिहायची, त्या पत्र्यांवरून तिचं स्पेलिंग मला ठाऊक होतं. तिची नजर अधू झाली होती आणि अक्षरही वेडंवाकडं होऊ लागलं होतं. थोड्याच

वर्षापूर्वी तिची लिली नावाची एक कझिन (चुलत/मामे/आते/मावस बहीण) इथे राहत होती. लिलीचा पती अजून जिवंत आहे. त्यांना भेटायचं, असं मी मनाशी ठरवते. खिडकीतून हात बाहेर काढून मी वाऱ्याचा अंदाज घेते, न्यूयॉर्कपेक्षा जरा जड हवा वाटतेय. इथे झाडं आहेत. माझ्या अंदाजापेक्षा बरीच जास्त आहेत. त्यामानाने शहर बैठं, सखल वाटतं. अति उंच इमारती कुठे दिसत नाहीत.

आम्ही जेव्हा इन्स्टिट्यूटच्या फाटकापाशी पोहोचलो, तेव्हा तिथला रखवालदार माझं नाव लिहिलेलं एक पाकीट मला देतो. त्यात एक किल्ली आहे. खुणेनंच तो जरा उतारावरच्या एका जागेकडे टॉर्चने वाट दाखवतो आणि ड्रायव्हर लालमातीच्या एका लांबलचक वाटेवरून सावकाश गाडी आत नेतो. रखवालदार मागून चालत येत असतो. दोरीचा झोपाळा बांधलेल्या एका लहान, खुरट्या झाडाभोवती काँक्रीटच्या इमारती दिसतात. तिथल्या अनेक दरवाज्यांपैकी एका दारासमोर ड्रायव्हर मला नेतो.

एक मोठा कडीकोयंडा काढल्यावर दार उघडतं. ट्यूबलाईट लावतो. तेथे कापराचा वास आहे. त्या सिमेंट ब्लॉकच्या खोलीचं अवजड कुलूप मी काढून ठेवते आणि मला दिलेल्या कॉटवर सावकाशपणे आडवी होते. अंगावरच्या भरपूर कपड्यांतच.

त्या रात्री मला माझ्या आजीची म्हणजे नानाची स्वप्नं पडतात.

त्या स्वप्नांत, चेस्टनट हिलच्या ज्या घरात मी वाढले, तिथेच मी असते. घरात पार्टी चाललीय. सुटातल्या आणि रंगीबेरंगी भडक रंगाचे सलवार-कमीज घातलेल्या पै-पाहुण्यांनी घर भरलंय. तेवढ्यात, कुणीतरी निरोप्या मला सांगायला येतो, की मी नानाशी बोलू शकेन आणि मी नकारार्थी माल हलवते. मी तिला भेटायला हॉस्पिटलमध्ये वेळेवर पोहोचू शकले नव्हते; पण तो निरोप्या आग्रहाने सांगतो, की ती आहे, वर तिच्या खोलीत आहे, मी जाऊन तिच्याशी बोलू शकेन, पण मी उशीर करता कामा नये. मी गोल जिऱ्याने दुसऱ्या मजल्यावर जाते, हळूच दार ढकलते आणि नाना तिच्या पलंगावर बसलेली दिसते. एखाद्या राणीच्या ऐटीत, निळी रेशमी साडी नेसून. तिच्या लांब रुपेरी केसांचा अंबाडा बांधलेला आहे- मी लहान होते तेव्हा ती तसे केस बांधायची- तिच्या चेहऱ्यावर एक चमत्कारिक हास्य आहे. ती मला खाली बसायची खूण करते.

“ऐक. मला तू माझ्यासाठी काहीतरी करायला हवं आहे.”

मी बसते आणि ती हळूहळू बोलायला सुरुवात करते.

मी शेवटचं तिला पाहिलं, त्यावर आमचं संभाषण आधारलेलं होतं- ती जाण्यापूर्वी तीन महिने अगोदर. त्या वेळेलाच, नाना खूप खराब दिसली होती. वय आणि आजारपण यामुळे ती अशक्त झाली होती. आम्ही सोफ्यावर शेजारी बसलो होतो, माझ्या भविष्यातल्या योजनांबद्दल बोलत होतो, तेव्हा तिने माझ्या दंडावर हात ठेवला होता.

“मला एक वचन दे,” ती अचानक गंभीर होऊन म्हणाली, “इंडियाला जा, तुझ्या पूर्वजांबद्दल जाणून घे.”

मी तिच्याकडे डोळे भरून पाहिलं अन् माझे अश्रू आवरण्याचा प्रयत्न केला. तिला काय सांगायचं होतं, ते मला माहिती होतं- हे जे काही मी करावं, असं तिला वाटलं होतं, ते ती गेल्यानंतरचं होतं. यापूर्वी नानाने माझ्याकडे कधीच काही मागितलं नव्हतं.

“ऑफ कोर्स, नाना,” मी म्हणाले. “मी वचन देते.”

“मग या साऱ्याचं सार्थक होईल,” डोकं मागे टेकत ती म्हणाली. “जर तू माझी कहाणी सांगितलीस तर.”

मी गोंधळून जागी होते, उकाड्याचा ढग अंगावर बसलाय; एखाद्या फिल्मसारखा. ही खोली अंधारी आहे, त्यात खिडकीच्या जाड तपकिरी पडद्यांनी उजेड अडवलाय. बाहेर बघण्यासाठी मी पडदे बाजूला सारते आणि धुळीचा लोट आत येतो. मला एका पाटोपाठ एक शिंका यायला लागतात. मी प्रथमच खोलीत नजर फिरवते. एक लांब अरुंद पलंग, एक लाकडी टेबल, खुर्ची आणि एक जुना, शेवाळी रंगाचा सोफा आहे. दारालगत बाथरूम आहे. मी आत डोकावते नि झटकन त्या दर्पापासून मागे सरते. मी टेबल सरकवते तर त्याच्या खुणा जमिनीवर दिसतात. या खोलीत बरेच दिवस कुणी राहिलेलं नसावं.

दरवाज्यावर टकटक. मी उत्तर देते. एक लहानखुरा, निळ्या, गचाळ शॉर्टमध्ये असलेला एक माणूस हातात बादलीभर काळं पाणी, आणि एक झिजलेला खराटा घेऊन दारात उभा असतो, आत येण्याबद्दल खुणेने विचारतो. त्याला आत यायला सांगते. ते काळं पाणी तो बाथरूममध्ये सगळीकडे फेकतो आणि खराट्याने सफाई करतो. त्याचं काम संपल्यानंतर

तिथली फरशी जास्तच खराब वाटते. मी तसं त्याला सांगायचा प्रयत्न करते, पण त्याला काही ते समजत नाही. मी 'असू दे' म्हणून डोकं हलवते. तो जातो.

मी व्यवस्थित कपडे बदलते. माझा दुपट्टा उजव्या खांद्यावर घेते. माझे अव्यवस्थित केस बाथरूमच्या आरशात बघत ठीक करते. मी उंच आहे, निदान सर्वसाधारण भारतीयांच्या डोक्याइतकी तरी. माझे कुरळे केस नेहमी मोकळेच असतात. लहानपणापासून माझा एक खेळ आहे, तो मी सुरू करते. जर माझे केस काड्यांसारखे सरळसोट असते, तर मी इकडे सामावले असते का? जर मी थोडी ठेंगणी असते तर? माझा रंग सावळा असता तर? किंवा आणखी काहीतरी वेगळाच फरक असता तर?

मी अंगणात जाते, रात्री जे अर्धवट दिसलं होतं, ते आता नीट पाहायला लागते. त्या कॉम्पाउन्डमध्ये शंभरएक फिकट निळ्या गिलावा केलेल्या खोल्या आणि सदनिका आहेत. समोरचा मधला छोटा रस्ता मुख्य रस्त्याकडे जातो. मी त्या वाटेने चालत जाते आणि लॉ कॉलेज रोडवरची अभेद्य रहदारी पाहत राहते. इन्स्टिट्यूटचं भव्य प्रवेशद्वार समोरच आहे. मोटारबाईक्स, रिक्शा आणि मोटारी वेगाने धावत असतात. माझ्या वयाचेच दोघे पुरुष विद्यार्थी बिनधास्तपणे रस्त्यावर जातात आणि पिवळ्या रेषेपाशी थांबतात. येणाऱ्या बाईक्स, मोटारींना दोन्ही बाजूंनी इंच-इंच अंतरावर चुकवत ते पुढे सरकतात. ते मिनिटभर थांबतात आणि रस्ता ओलांडतात; परंतु चार मुलं घेऊन जाणाऱ्या एका मोटारबाईकवाल्याशी त्यांची जवळजवळ टक्कर होते. ते तरुण, मी उभी असते त्या बाजूला येतात. त्यातला एक जण माझ्याकडे बघतो. त्याच्या नजरेत तुच्छता आणि दया यांचं मिश्रण असते.

“ही काही नदी नाही. तुम्ही बुडणार नाही, कळलं का?” तो हात हलवत म्हणतो आणि इन्स्टिट्यूटच्या आवारात शिरतो. काही वेळ मी तिथे बावळटासारखी उभी राहते.

मी इथे परकी आहे, रस्त्यावरच्या माणसांपेक्षा मी उंच आणि वेगळ्या रंगाची आहे माझ्या जुनकट सलवार-कमीजमध्ये तर मला नक्कीच दूरस्थ वाटते. या गोष्टीचा मला खूप राग येतोय. घरी, न्यूयॉर्कमध्ये, मी वेगळी दिसत नाही, पण इथे मात्र मी परदेशी आहे, फॉरिनची मुलगी म्हणूनच मला ओळखले जाईल हे लक्षात येते. मी धीर एकवटते आणि रस्ता ओलांडू लागते. दुसऱ्या बाजूला जाईपर्यंत मला चांगलीच धाप लागलेली असते.

मी इन्स्टिट्यूटच्या प्रवेशद्वारातून आत जाऊ लागते, तर खाकी गणवेशातला एक शिपाई मी कोण आहे, असे विचारायला लागतो. मी माझी स्कॉलरशिपची पत्रं दाखवते. मी इथे फेलोशिप मिळवून आले आहे आणि वर्षभर विद्यार्थी म्हणून राहणार आहे, हे सांगते.

“मॅडम, तुमचं नाव रजिस्टरमध्ये नाही.”

“तुम्ही नीट तपासून पाहाल का? मी इथे इन्स्टिट्यूटच्या डिरेक्टरना भेटणार आहे. मला इथे बोलावलेलं आहे.”

मी त्याला कागदांची चवड दाखवते. तो ती हाताने बाजूला सारतो.

“तुम्ही उद्या या. तुमचं नाव नोंदलेलं नाही.”

“पण मला विमानतळावर न्यायला आले होते. मला इथे अभ्यासासाठी फेलोशिप आहे. मी विद्यार्थिनी आहे.”

“तुम्ही फॉरिनच्या आहात का?”

मी मान हलवते. तो आतल्या ऑफिसात दिसेनासा होतो. मी प्रवेशद्वाराजवळील बाकावर बसते. विद्यार्थी जोडीनं, तिकटीनं, चौघांच्या गटागटानं येत असतात. काही जण हसतहसत, तर काही हातात हात घालून. प्रत्येक जण मला कुणाचीतरी आठवण करून देतो. मला घराची ओढवाटायला लागते.

पुणे शहरावर ब्रिटिश अवशेषांचा प्रभाव अजूनही आहे. १८१७ मध्ये हे शहर ब्रिटिशांच्या अंमलाखाली आलं आणि इथला एक मोठा भाग सैन्याच्या अधिकाऱ्यांनी कॅटोनमेंट विभाग म्हणून बनवला. मुंबईचा उकाडा आणि गर्दी यातून निसटण्यासाठी, इथे उन्हाळ्यात राहायला घरं बांधली. त्यांचे प्रशस्त व्हरांडे रस्त्यापर्यंत येतात आणि त्यांच्यावर प्रणयी वाटणाऱ्या वेली चढवलेल्या दिसतात. शहरातले मोठे रस्ते इतर भारतीय गावांसारखेच आहेत- मोठाल्या जाहिराती, नवी फास्ट-फूड हॉटेल्स- पण आडरस्त्यातून मात्र अजूनही जुन्या काळचं पुणं शिल्लक आहे- त्या काळात ते हिरवीगार झाडं आणि फुलांनी भरलेली झुडुपं असणारं विश्रान्तिस्थान होतं. माझी आजी लहानपणी सुट्टीसाठी इथे तिच्या नातलगांकडे येत असे, तेव्हा हे शहर कसं दिसत होतं कोण जाणे. एका दगडी घराच्या दर्शनी दरवाज्यावर तारखेची पाटी असते १९१७, नाना जन्मली ते वर्ष!

तो रखवालदार परत येतो आणि मला सांगतो, की संचालक दिल्लीला मीटिंगसाठी गेलेले आहेत आणि आता पाच दिवस तरी परत येणार नाहीत.

“ते परत येईपर्यंत मी आहे त्याच जागेत राहू का?”

“ते मला ठरवता येणार नाही. ते ठरवण्याचं काम माझं नाही.”

“म्हणजे त्याचा अर्थ ‘हो’ असा आहे का?”

रखवालदार मागे-पुढे मान हलवतो, हो आणि नाही दोन्हीही आणि पुन्हा ऑफिसमध्ये अदृश्य होतो.

फोन बूथच्या दारावरची टकटक जोरजोरात आणि सातत्याने व्हायला लागते. प्रथम माझ्या लक्षात येत नाही, मी काचेतून बाहेरच्या वाहतुकीकडे बघत असते. दार उघडते आणि एक तरुण आत डोकावतो.

“तुमचं झालंय ना?”

मी हातात मोड घेते आणि माझी हँडबॅगही.

“सॉरी, सॉरी.” मी बूथमधून बाहेर येत म्हणते, “मी तुम्हाला किती घायचे?”

“ते तुम्ही फोन अटेंडंटला विचारलंत तर बरं होईल.”

मघाशी रस्ता क्रॉस करणाऱ्या दोघांपैकीच तो एक विद्यार्थी होता. मला ‘तुम्ही बुडणार नाही’ म्हणणारा! त्याच्या काळ्या केसांचं एक झुलूप त्याच्या डोळ्यांपर्यंत येतं आहे. निळ्या-पांढऱ्या चौकडीच्या ऑक्सफर्ड शर्टवर त्याने लोकरीचा बिनबाह्यांचा निळा स्वेटर घातला आहे आणि त्याच्याकडे सैनिकासारखी एक कॅनव्हासची पिशवी आहे. त्याच्या डाव्या हाताच्या बोटांमध्ये एक वेगळीच अंगठी आहे. माणिक आणि पाचू शेजारी बावीस कॅरट सोन्यामध्ये बसवलेली जुळ्यांची विजोड जोडी. तो मला अभ्यासू वाटतो.

फोनबूथशेजारच्या टेबलाकडे तो बोट दाखवतो. तिथे एक तरुणी टॅली-वही घेऊन बसलेली आहे. दिवसभरातले कॉल्स आणि डायल केलेले नंबर त्यात लिहिते आहे.

“ओह, सॉरी.” मी चिल्लर मोजीत पुटपुटते. “मी सादिया.” चुकीची दुरुस्ती करण्यासाठी मी हात पुढे करते. “मी इथे फेलोशिपवर आलेय, पण मी कोण आहे, ते कुणालाच माहिती नाही. संचालक गावात नाहीत आणि आता काय करायचं, ते मला कळत नाहीये.”

“मला माहीत आहे तू कोण आहेस ते,” माझ्याशी हस्तांदोलन करत तो

सहजपणे म्हणतो, “तू ती अमेरिकन फिल्ममेकर आहेस, न्यूयॉर्कची.”

“मी न्यूयॉर्कची आहे, हे तुला कसं कळलं?”

“अफवा.” असं म्हणून तो माझ्या पुढून जातो.

आम्ही ‘लकी’ नावाच्या कॅफेमध्ये येतो. ट्यूबलाईट लावलेलं तळधरातलं कॅटीन. “सगळ्या महान भारतीय चित्रपट निर्मात्यांनी या कॅफेमध्ये वेळ घालवलेला आहे,” त्या कोंदट जागेकडे हातानं खूण करत तो तरुण म्हणतो.

त्या जागेचं काहीतरी गारूड त्याच्यावर असावं असं मला वाटतं आणि मी एकवार सभोवती पाहून घेते.

“तू त्याचाच विद्यार्थी आहेस का? फिल्ममेकिंगचा?”

तो निर्लेपपणे मान हलवतो, “दिग्दर्शन. इतर गोष्टींपैकी तू कसल्या फिल्म बनवतेस?”

“डॉक्युमेंटरीज.”

तो विद्यार्थी वेटरला थांबवतो.

“तू थम्सअप घेऊन बघ. आणि ऑर्डर देतो, “इंडियन कोला. दोन.”

वेटर मानेने ‘हो’ म्हणत कॅटीनच्या मागल्या भागात जातो आणि एका प्लॅस्टिक ट्रेमध्ये एक बिस्किटांचा पुडा आणि दोन थंडगार थम्स-अपच्या ओल्या टॉवेल्समध्ये गुंडाळलेल्या बाटल्या घेऊन येतो.

“तुझं नाव काय?” मी विचारते.

“रेखेव. तू भारतात नक्की काय करते आहेस?”

“बेने इस्राईल किंवा इस्राईलची मुले, या जमातीचा मी अभ्यास करतेय. माझी आजी त्यांची वंशज होती.”

“तुला त्यांच्यावर फिल्म करायची आहे का?”

“अगोदर मला बरीच छायाचित्रं काढायची आहेत. नंतर कदाचित फिल्म करीन. एकदा मी त्यांना भेटले आणि त्यांची कहाणी मला समजली की त्यानंतर.”

“तुला हे आवडलं?” बाटलीकडे बोट दाखवून तो विचारतो.

“कोकपेक्षा छान, वेगळं आहे.” मी म्हणते.

“हल्ली बऱ्याच मुस्लिम हॉटेलवाल्यांनी अमेरिकन वस्तूंवर बहिष्कार

टाकला आहे, म्हणून त्यांना 'कोक' विकायला आवडत नाही; पण गंमत म्हणजे थम्सअप हे कोकच्याच मालकीचं आहे आणि हे कुणाला माहीत नाही. भारत देश तसा थोडा विचित्रच आहे म्हणा. तुमच्या देशावर हल्ला झाला, त्याबद्दल तुला काय वाटतं?"

"आता जग वेगळं वाटायला लागलंय. मी इथे राहावं की घरी परत जावं, असा मलाही प्रश्न पडलाय."

"तुला घरी परत जायचंय का?"

"नाही."

"मग राहा," प्रथमच माझ्या नजरेला नजर देऊन रेखेव बोलतो. तो एक सिगरेट पेटवतो. "हल्ल्यानंतरच्या अमेरिकन प्रतिक्रियेबद्दल तू तुझं मत बनवायला हवंस. लोक तुला त्याबद्दल विचारतील."

"मला मत नाही, असं काही मी म्हटलेलं नाही," मी म्हणते. संरक्षक पवित्रा.

काही क्षण आम्ही गप्प असतो. "मला एक मिळेल का?" मी त्याच्या सिगरेटकडे बोट दाखवून विचारते. पण मी ती सिगरेट ओढू शकत नाही. भारतीय सिगरेट्सनी मला खोकला येतो. रेखेव हसतो.

"तू कसल्या फिल्म बनवतोस?" मी विचारते.

"खरं म्हणजे, मी एक कादंबरी लिहितो आहे. पाकिस्तानच्या सीमेवरचं कथानक आहे. मी त्याच भागात वाढलोय. तुला भारतीय पुराणाबद्दल कितपत माहिती आहे?"

"फारशी नाही."

"मग फार वार्ड हं. तुला माझं पुस्तक समजणारच नाही. तू इथे आहेस तोवर काही आवश्यक ग्रंथ तू वाचायला हवेस. चालू साहित्याकडे लक्ष देऊ नकोस; रामायणाचं एक चांगलं भाषांतर मिळवून घे."

"म्हणजे काय?"

"पाश्चिमात्यांची हीच चूक होते- त्यांना वाटतं, की नीट लक्षपूर्वक अभ्यास केला, की त्यांना 'भारत' समजेल आणि ते सहज जमेल; पण ते कधीही हे जुनं साहित्य बघत नाहीत. त्यांना जे हवंय, त्याचा खरा पाया तो आहे. मी जम्मूमध्ये एक किस्सा ऐकला होता. दोन शास्त्रज्ञ असतात- एक ऑस्ट्रियाचा आणि एक जपानचा- ते रस्त्याच्या कडेच्या घाणीचे नमुने गोळा करीत असतात. दोन खेडूत तिथून जातात. त्यातला एक खेडूत दुसऱ्याला

म्हणतो, 'किती वाईट, नाही? त्यांच्या स्वतःच्या देशात कामधंदा नाही, म्हणून ते इथे आलेत आणि आपला कचरा गोळा करताहेत.' ”

मला हसायला येतं. मीही कचरा गोळा करणारीच आहे.

“मला इंग्लिशमध्ये बोलायची जास्त सवय नाही हं,” दुसरी सिगरेट काढीत तो म्हणतो.

“तू छान बोलतोस की.”

“कारण दिवसभर मी तेच वाचत बसतो; पण एकाच वेळेला मी इतका कधी फारसा बोलत नाही. त्या दृष्टीने, मला तुझी चांगली मदत होईल!”

तो सिगरेट शिलगावतो आणि आम्ही शांततेत हरवतो. मी जरी अजून नीट ओळखलं नसलं, तरी रेखेवनं त्याच्या तुटक पद्धतीनं, माझ्यावर लक्ष ठेवायची कामगिरी स्वयंस्फूर्तीने स्वीकारलेली दिसते.

दुसऱ्या दिवशी मी एका जुन्या पुस्तकांच्या दुकानावरून जात असताना रामायणाची प्रत विकत घेते.

पुणे, नोव्हेंबर २००१

मला यापेक्षा इतके जास्त एकटे कधीही वाटलेले आठवत नाही. रोजचा संध्याकाळचा तोचतोचपणा मला गुदमरवून टाकतो. मग मी लॉ कॉलेज रोडच्या टोकापर्यंत फिरायला जाते किंवा एका लहानशा, धुळकट सायबर कॅफेमध्ये जाते. तेथे तीन कम्प्युटर्स आहेत. त्यांच्यावर मी घरच्या बातम्या वाचते आणि माझ्या कुटुंबीयांना आणि मित्र-मैत्रिणींना मी ठीक असल्याचा निर्वाळा देते. भारतात वर्ल्ड ट्रेड सेंटरवरच्या हल्ल्याचा काय परिणाम झाला आहे, त्याबद्दल लिहून ते चौकशी करतात. जेव्हा टोनी हे विचारतो, तेव्हा त्याचा अर्थ मी जास्त लवकर परतणार आहे का, असा असतो. काय उत्तर द्यावे, ते मला सुचत नाही. मी त्यांना सांगते, की इथले दैनंदिन जीवन पहिल्यासारखेच चालू आहे. इथले लोक सहजपणे, पूर्वी झालेल्या पुराच्या आणि रोगराईच्या साथीत लाखो लोक कसे दगावले होते त्याच्या, आणि गाडीतल्या बाँबस्फोटाच्याही न संपणाऱ्या गोष्टी पुन्हापुन्हा सांगतात. त्यांचे आकडे ऐकून डोके गरगरते आणि जीवनचक्र पुढे चालूच राहते. या गोष्टी माझ्या तिथल्या अमेरिकन मित्र-मैत्रिणींना विचित्र वाटतात. आता न्यूयॉर्क कसं बदललंय, हे मला ते सांगतात आणि मी त्याचे कल्पनाचित्र डोळ्यांपुढे उभे करण्याचा प्रयत्न करते. मी माझ्या रोजच्या परिचयाच्या साऱ्या गोष्टी

सोडून इकडे आले, आणि त्यानंतरच्या दोन महिन्यांत जगामध्ये कितीतरी घटना घडल्या होत्या. मनात एक विसंगत भावना उचंबळते, की मी पिंजऱ्याच्या दारातून बाहेर पडलेय आणि जगातल्या दुसऱ्या एका समांतर दुनियेत येऊन पोहोचले आहे.

इन्स्टिट्यूटच्या लायब्ररीत अंकल मोझेसनी मला दिलेल्या बेने इस्राईलवरच्या पुस्तकांतून नोट्स काढण्यात मी दिवसाचा वेळ घालवते. मुंबईला परत जाऊन त्या जमातीतल्या लोकांशी ओळख करून घेण्यापूर्वी, त्यांच्या इतिहासाचा नीट परिचय करून घेऊन माझी बैठक मला पक्की करायची आहे. त्यांच्याबद्दल फारच थोडी पुस्तके लिहिली गेली आहेत. नानाच्या शेल्वरची त्यापैकी काही पुस्तके येताना मी बरोबर आणली आहेतच. प्रत्येक पुस्तकाची सुरुवात सारखीच आहे. जहाज फुटल्याची कहाणी. इस्राईलच्या प्राचीन भूमीवरून बेने इस्राईल एका जहाजात बसून नवगावच्या किनाऱ्यावर उतरले- हे लहानसे खेडेगाव मुंबईच्या दक्षिणेस १६० किमी अंतरावर आहे. या पुस्तकांमध्ये काही जुनी चित्रं आहेत, पण हल्लीची अजिबात नाहीत.

“हे केव्हा घडलं होतं, नाना?” माझा आवाज मला ऐकू येत होता.

“दोन हजार वर्षांपूर्वी, बेटी.” ती म्हणते.

दोन हजार वर्षे. पुस्तकाच्या पानावर मी दोन्ही हातांचे तळवे पसरते आणि कल्पनाशक्तीला वाव देते. दोनशे वर्षांसाठी हाताचे एक बोट. लहानपणापेक्षा आता हे मोजणं मला सहज जमतंय.

इस्राईलच्या ज्यू लोकांच्या मूळ बारा टोळ्या, त्यातल्या दहा हरवल्या, पण कल्पनेत आहेत आणि त्यांचा मागोवा अजून घेतला जातो, अगदी आजही. बेने इस्राईलना वाटतं, की त्या हरवलेल्या गटांपैकी ते एक आहेत. पृथ्वीवर नव्या भूमीच्या शोधासाठी त्यांना धाडण्यात आलेले आहे. आता आजीने सांगितलेल्या गोष्टी आणि मी वाचलेली माहिती, यांचा मेळ कुठे होत गेला, ते मला सांगता येत नाही आणि या लुप्त कुळांचा इतिहास कुठला आणि दंतकथा कुठल्या, यातला फरकही मला सांगता येणार नाही.

पारंपरिक ऐकीव माहितीनुसार, फुटलेल्या जहाजातून वाचलेले बेने इस्राईल, कोकणच्या किनाऱ्यावर उतरले नि तिथेच स्थिरावले. कित्येक

पिढ्यांपर्यंत शांततेने नांदले. त्यांच्या धार्मिक ग्रंथापासून ते वेगळे पडलेले होते, त्यामुळे त्यांच्या धर्माबद्दल जे काही थोडफार त्यांना आठवत होतं, ते म्हणजे शब्बात पाळणे, कल्ले आणि खवले काढलेले मासे न खाणे आणि मुलगा जन्मला, की आठव्या दिवशी त्याची सुंता करणे, हे ते पिढ्यांपिढ्या करत राहिले. कालांतराने ते हिब्रू भाषा विसरले आणि त्यांनी स्थानिक मराठी भाषा स्वीकारली; परंतु त्यांच्या 'शेमा' प्रार्थनेच्या सुरुवातीचे वाक्य मात्र त्यांच्या लक्षात राहिले होते. ज्यू धर्माचे ते मध्यवर्ती तत्त्व- त्याचे पारायण, ते प्रवासाच्या वेळी संकटकाळामध्ये किंवा उत्सव साजरे करताना करत असत: "ऐक, हे इस्राईल, परमेश्वर, आपला स्वामी, हा एकच ईश्वर आहे."

एकोणिसाव्या शतकाच्या सुरुवातीला, चर्च ऑफ इंग्लंड, स्कॉटिश प्रेस्बिटेरियन आणि अमेरिकन काँग्रेसनल मिशनचे ख्रिस्ती मिशनरी मुंबईत व रायगड जिल्ह्यांत काम करत होते. त्या वेळी त्यांनी बेने इस्राईलचा उल्लेख ऐकला होता. या जमातीतले लोक शब्बात पाळतात आणि त्यांना हिब्रू भाषेचे काही शब्द येतात, हे पाहून ते चक्रावले होते. जेव्हा त्या मिशनऱ्यांचा बेने इस्रायली लोकांशी संपर्क आला, तेव्हा त्या जमातीतल्या लोकांनी सांगितले, की त्यांचे पूर्वज उत्तरेकडच्या देशातून हिंदुस्थानात आले होते. जहाज फुटल्यामुळे ते या किनाऱ्याला लागले होते, अशी कथा त्यांच्यापर्यंत आली होती. जिवंत राहिलेल्या सात जोडप्यांनी, जे वाचले नाहीत, त्यांना दोन मोठे खड्डे खणून त्यात पुरले आणि ते जवळपासच्या खेड्यांत राहू लागले. गेली कित्येक शतके इतर ज्यूंपासून ते वेगळे होऊनच राहत होते.

त्या मिशनऱ्यांनी मुंबई व कोकण भागांत प्राथमिक शाळा सुरू केल्या आणि कित्येक बेने इस्राईल पुरुषांना शिक्षकांच्या नोकऱ्या दिल्या. त्यांची बेने इस्राईल मुले त्या शाळांतून शिकायला लागली. या शाळांतून बेने इस्राईलना इंग्लिश व 'जुना करार'ही शिकवले गेले. त्यातल्या गोष्टींमधून इतिहासाचे धागे त्यांना ओळखीचे वाटायला लागले; पण ख्रिस्ती धर्मातरास मोठ्या प्रमाणावर उत्तेजन मिळण्याऐवजी, बेने इस्राईल लोकांची ख्रिश्चन मिशनऱ्यांशी जवळीक झाली आणि भारतातल्या व जगातल्याही इतर ज्यू लोकांशी दळणवळण सुरू करण्याचे ते एक चांगले साधन बनले.

एकोणिसाव्या शतकाच्या अखेरीस, बहुसंख्य ज्यू कुटुंबं मुंबई या आधुनिक शहरात केंद्रित झालेली होती. शंभर वर्षांच्या आतच बेने इस्राईल लोक, जे मराठी बोलत व खेड्यांत राहून शेती करत, ते पूर्णपणे बदलून

आता मराठी व इंग्लिश बोलणारे, मध्यमवर्गीय, शहरी नागरिक बनले होते. १९३० च्या जनगणनेच्या अहवालावरून मला समजतं, की नाना व तिचं कुटुंबही त्या वेळच्या, या अशा लोकांपैकीच एक असावेत. तिचे आई-वडील, आजी-आजोबा खेड्यांत वाढले असतीलही, पण नाना व तिची भावंडे मात्र शहरातल्या मुलांसारखी वाढली. सण-उत्सव साजरे करताना, लग्नसमारंभांना पुणे व मुंबईतल्या खच्चून भरलेल्या सिनगॉगमध्ये जाणारी! नाना वयात आली त्या वेळी बेने इस्राईल जमात उंचीच्या स्थानावर होती. त्यांचे तीस हजार सभासद होते आणि फाळणीपूर्व मुंबईतल्या विविध जाती-धर्माच्या संमिश्र अशा वातावरणात ते समाधानी होते, सुरक्षित होते. तिच्या वडिलांचे हिंदू, ख्रिश्चन, जैन, शीख मित्र होते. त्यांचा एक जिवलग मित्र आणि धंद्यातला भागीदार मुसलमान होता, अली सिद्दीकी. हा गृहस्थ पुढे नानाचा नवरा होणार होता, म्हणजे माझे आजोबा.

जे मी सारे काही वाचते आहे, त्यात बेने इस्राईल लोकांचे भारतातून इस्राईलला होणारे त्याच प्रकारचे स्थलांतर वर्णन केलेले आहे.

१९४० मध्ये प्रथमच एक झिऑनिस्ट शिष्टमंडळ इस्राईलमधून भारतात आले. त्यांना हिंदुस्थानी ज्यूंची इस्राईलसाठी भरती करायची इच्छा होती. स्वतंत्र हिंदुस्थानची आणि इस्राईलची निर्मिती, या दोन्ही गोष्टी आता लवकरच खऱ्या होणार होत्या.

या प्रस्तावाचा बेने इस्राईल मंडळींनी विचार केला आणि त्या वेळी तरी, जिथे आहोत तिथेच राहायचे ठरवले.

पण १९४७ मध्ये कथेला या वेगळे वळण मिळाले. इंग्लिश लोक इंग्लंडला परत जायची भाषा बोलू लागले. मुंबईत यापुढे आपले भवितव्य कसे असेल, असा विचार बेने इस्राईलही करू लागले. इस्राईलमध्ये जाऊन जगातल्या इतर ज्यूंबरोबर सामील व्हावे, हा विचार खूप गंभीरपणे होऊ लागला.

नाना म्हणाली होती, की तिचा थोरला भाऊ जॉर्ज हा अगदी पहिल्या बेने इस्राईल समूहातून भारतातून स्थलांतर करणारा होता. झिऑनिस्टच्या कार्यासाठी झटणाऱ्यांसाठी जी भूमी आरक्षित ठेवलेली होती, तिथे जाऊन त्यांची जमात नव्या भूमीवर वसाहत निर्माण करणार होती. कुटुंबातली इतर मंडळीही नंतरच्या वीस वर्षांत हळूहळू गळत तिकडे स्थायिक झाली. फक्त नाना आणि तिचा धाकटा भाऊ निसीम यांनी इस्राईलला कधीही स्थलांतर

केलं नाही. जेव्हा नाना पाकिस्तानला गेली, त्या वेळीही निसीम भारतातच राहिला.

मी माझ्या वहीत लिहिते : “इथे मागे राहिलेल्या इतर बेने इस्राईल लोकांचं काय?” त्यांच्या मनातल्या विचारांची नोंद फारशी कुठे आढळली नाही. त्यांचे जाणे-येणे, त्यात गुरफटणे, सुड्या, प्रार्थनेची स्थळे, ज्या लोकांमुळे आणि स्थानांमुळे त्यांची जडणघडण झाली, ते कुठेही दिसत नाही; पण त्या सगळ्याची नोंद मला करायची आहे, मला ते जतन करायचं आहे. जे उरलंय, त्यात मला रस आहे. माझ्या आजीनं जी वाट निवडली नाही, त्या वाटेनं चालत-चालत मला मागे जाता येईल का? मला बघायचंय.

नवे कोरे

कळेल का 'त्याला' आईचं मन?

लेखक - अरुण शौरी

अनुवाद - सुप्रिया वकील

किंमत : ३९०/-रु. | पोस्टेज : ३०/-रु.

तुमच्या शेजाऱ्यांना एक मुलगा आहे. आता तो पस्तीस वर्षांचा आहे. त्याच्या वयावरून तुम्हाला वाटेल की, तो उमदा तरुण असणार; त्यामुळे त्याच्या आई-वडिलांना भेटल्यावर तुम्ही अगदी सवयीनं विचारणार, “तुमचा मुलगा काय करतो?”

पण ‘उमदा तरुण’ हा तुमचा शब्दप्रयोग इथे योग्य ठरणार नाही, कारण तो तरुण मुलगा अजून लहान मुलासारखाच आहे...

पिता, म्हणजे जर ‘तो’ – The Father... यातसुद्धा ‘टी’ आणि ‘एफ’ ही दोन्ही अक्षरं ‘कॅपिटल’ आणि ‘इटॅलिव्हस’मध्ये असं असेल तर? हा ‘पिता’ म्हणजे ‘देव’ असेल तर?

पुस्तक परिचय

तो एक पाकिस्तानी

पाकिस्तानी अणुबाँबचा जनक ए. क्यू. खान

मूळ लेखक : डग्लस फ्रान्झ / कॅथरिन कॉलिन्स

अनुवाद : शेखर जोशी

पृष्ठे ४५६ । किंमत ₹ ४५० । पोस्टेज ₹ ३० । सभासदांना सवलतीत

१७ जानेवारी, २००७ लंडनच्या सेंट जेम्स पार्कच्या परिसरातील एका भव्य बॉलरूममध्ये आणि वॉशिंग्टनमधील व्हाइट हाउसपासून चार चौक पलीकडे असलेल्या एका गर्दीने भरलेल्या प्रेक्षागृहात जग हळूहळू अंतिम संघर्षाच्या दिशेने वाटचाल करत होते. लंडनमधील 'रॉयल सोसायटी' आणि अमेरिकेतील 'अमेरिकन असोसिएशन फॉर द अॅडव्हान्समेंट ऑफ सायन्स' येथे एकाच वेळी साठ वर्षांपूर्वी 'बुलेटिन ऑफ अॅटोमिक सायंटिस्ट'ने तयार केलेल्या जगाचा अंत सूचित करणाऱ्या घड्याळातील मिनिटकाटा मध्यरात्रीच्या दिशेने दोन मिनिटे पुढे सरकला. ही वेळ म्हणजे जगाचा प्रतीकात्मक अंतसमय होता.

'द माल' भागातील 'द रॉयल सोसायटी'च्या मुख्यालयात विश्वोत्पत्तीतज्ज्ञ आणि प्रख्यात गणिती स्टिफन हॉकिन्स त्यांच्या व्हीलचेअरला जोडलेल्या संगणकाच्या माध्यमातून बोलत होते, "हिरोशिमा आणि नागासाकीनंतर कोणत्याही युद्धात अणुबॉम्बचा वापर झालेला नाही, जरी अशा सर्वनाशाच्या समीप जग अनेकवेळा येऊन गेले असले तरी... तसे झाले असते, तर आपण सर्वच जण आज मृतावस्थेत असतो, बॉम्बचा वापर पुन्हा झाला नाही, हे आपणा सर्वांचे सुदैव आहे."

संपूर्ण जग अण्वस्त्रांच्या छायेखाली कायमस्वरूपी जगत असल्याची आठवण करून देण्यासाठीच १९४७मध्ये या घड्याळाची निर्मिती करण्यात आली होती. शीतयुद्ध सुरू झाले, तेव्हा मध्यरात्र सुरू व्हायला सात मिनिटे कमी असतानाच्या टिकाणी या घड्याळाचा मिनिटकाटा स्थिर करून ठेवण्यात आला होता, जेव्हा कधी जगाला अण्वस्त्रांचा धोका निर्माण होईल; तेव्हा तो पुढे मागे सरकवला जाई. १७ जानेवारी रोजी मध्यरात्रीच्या आधी पाच मिनिटांवर तो काटा स्थिर करण्याचा निर्णय 'बुलेटिन ऑफ अॅटोमिक सायंटिस्ट' मंडळाने केला होता. मात्र हा निर्णय करण्यापूर्वी संघटनेने १८ नोबेल पारितोषिकप्राप्त शास्त्रज्ञ आणि इतर अनेक मान्यवरांशी सल्लामसलत केली होती. अण्वस्त्रप्रसार आणि जागतिक तापमान वाढ्यामुळे सतत वाढणाऱ्या धोक्यांचे प्रतिबिंब या निर्णयावर पडले आहे, असे 'बुलेटिन ऑफ अॅटोमिक सायंटिस्ट'च्या मंडळाने सांगितले. हिरोशिमा आणि नागासाकीनंतर प्रथमच संपूर्ण जग सर्वनाशाच्या अगदी जवळ येऊन ठेपले आहे.

त्यांच्यामुळे जागतिक धोक्याच्या पातळीत वाढहोण्याची शक्यता आहे,

अशांच्या यादीत ए.क्यू. खान यांचे नाव नाही. मात्र त्यांच्या दोन ग्राहकांचे आहे. काही आठवड्यांपूर्वीच ६ ऑक्टोबर, २००६ रोजी आपण अण्वस्त्रस्फोट घडवून आणल्याचे उत्तर कोरियाने जगाला ओरडून सांगितले. तुलनेने हा स्फोट लहान होता आणि कदाचित तो फसवाही असेल, असा निर्णय तज्ज्ञांनी केला असला तरी त्यामागचा हेतू आणि ध्येय लक्षात घेता नव्या पिढीतील अण्वस्त्रचाचणी घेणाऱ्या देशांच्या पंक्तीत बसणारा उत्तर कोरिया हा नवव्या क्रमांकाचा देश ठरत होता. उत्तर कोरियाच्या या स्फोटाचे वर्णन लेखक स्टिव्ह कोल यांनी 'एकत्रित संकटांचे प्रतीक' या शब्दांत केले आहे, त्यामुळे त्या देशाचे अण्वस्त्र सज्ज देशांच्या 'उच्चभ्रू' कळपात सामील होणे, महत्त्वाचे मानले गेले पाहिजे. या कम्युनिस्ट राजवटीने आतापर्यंत दुसऱ्यांना विकण्याच्या उद्देशाने अण्वस्त्र निर्मिती केली होती, पण तोच देश जेव्हा स्वतः चाचणी करतो, तेव्हा ते अधिकच अशुभकारक ठरते. अमेरिका आणि इतर देशांनी त्यांच्याविरुद्ध निषेधाचे रान पेटवले; पण आधीच एकाकी पडलेल्या त्या देशावर आणखी काही कारवाई करणेही त्यांना अशक्य होऊन बसले होते.

संभाव्य अण्वस्त्रधारी देश म्हणून झपाट्याने पुढे येणाऱ्या इराणविरुद्ध कारवाई करतानाही अमेरिका आणि त्याच्या मित्र देशांना नपुंसकासारखी बध्याची भूमिका घ्यावी लागली होती. आर्थिक निर्बंध, बुश आणि त्यांचे उजवे हात समजले जाणारे डिकचेनी यांनी सतत धमक्या देऊनही इराण आपले घोडे पुढे दामटतच होता. खान यांच्याकडून मिळवलेल्या डिझाईन्सच्या आधारे हजारो सेंट्रिप्युजेसची निर्मिती करत होता आणि नातांझमधील आपल्या प्रकल्पातील अण्वस्त्र कार्यक्रम पुढे रेटत होता. इराणला लागून असलेल्या इराकमध्ये सर्वनाशाचे रानटी थैमान सुरू होते, त्या पार्श्वभूमीवर इराणच्या जहाल मतवादी नेत्यांना आपल्यापाशीही अण्वस्त्र असावे असे वाटणे अगदीच चुकीचे होते, असे म्हणता येणार नाही; शिवाय त्या देशाला अमेरिकेच्या संभाव्य हल्ल्याची भीती होतीच!

खरेतर इराणमध्ये सुमारे डझनभर छोटी अणुकेंद्रे होती, त्यावर होऊ शकणारा हल्ला लक्षात घेतला, तर आपलेही अण्वस्त्र असावे असे वाटण्यापासून त्याला कोणीच रोखू शकत नव्हता. त्यातच बुश प्रशासनाचे डळमळीत धोरण आडवे येत होते.

'लिबिया' हा खान यांचा आणखी एक ग्राहक होता. पण त्या देशाने

आपला अण्वस्त्र कार्यक्रम मोडीत काढून आंतरराष्ट्रीय समुदायांत स्थान मिळवण्याचे प्रयत्न सुरू केले होते. मात्र जागतिक अर्थव्यवस्थेत आपल्याला फारच धीम्या गतीने स्थान मिळत आहे, हे पाहिल्यावर त्या देशाचा नेता मोहंमद गडाफीची अस्वस्थता वाढत चालली होती. खान आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी विकलेल्या सामग्रीपैकी हजारो टन सामग्री जप्त झाली असली तरी गडाफीने अमेरिका आणि ब्रिटन यांची नजर चुकवून काही साहित्य मागे ठेवले असावे आणि त्याच्या साहाय्याने तो पुन्हा आपल्या अणूकार्यक्रमाला नवसंजीवनी देईल, असे काही तज्ज्ञांचे मत होते.

शिवाय एका अनामिक शक्तीची भीती कायम होतीच. खान यांच्या नेटवर्कचा चौथा ग्राहक कदाचित सौदी अरेबिया, सिरिया, इजिप्त किंवा अल-कायदा नेटवर्क बंद पडून तीन वर्षे लोटली होती. तिच्या यादीतील महत्त्वाची उपकरणे अद्याप कुठेतरी लपून बसली होती आणि आंतरराष्ट्रीय अणुऊर्जा आयोगाच्या सदस्यांच्या डोळ्याला डोळा लागू देत नव्हती. या गहाळ झालेल्या कागदपत्रांत चीनच्या अण्वस्त्रांच्या इलेक्ट्रॉनिक प्रती होत्या. अण्वस्त्र कार्यक्रम झाकून ठेवणे किती सोपे असते, त्याचे प्रात्यक्षिक इराणने नुकतेच दाखवले होते. त्यासाठी खान यांच्याबरोबरचा १५ वर्षांचा व्यवहार त्याने यशस्वीपणे लपवून ठेवला होता.

दुसऱ्या अणू युगाची सुरुवात करण्याच्या मोहिमेत खान यांनी महत्त्वाची भूमिका निभावली होती. याच युगात अण्वस्त्रांची मक्तेदारी असलेल्या पाच बड्या शक्तींना धोका निर्माण झाला होता. याच युगात विकसनशील देशांनासुद्धा जगातील सर्वात घातक शस्त्र उपलब्ध होऊ शकत होते, एवढेच नाहीतर पैसे असलेल्या कोणत्याही दहशतवादी संघटनेला ते प्राप्त करणे सहजसाध्य झाले होते. सर्वांत अण्वस्त्र सज्ज म्हणून ख्यात असलेले देशही कसे अपयशी ठरू शकतात, हे खान यांच्या कारवायांनी ढळढळीतपणे दाखवून दिले होते. तीच बाब सर्वांत अस्वस्थ करणारी होती. अॅम्स्टरडॅममध्ये कामाला सुरुवात केल्यापासून त्यांचे पतन होईपर्यंतच्या काळात कमकुवत निर्यात नियंत्रण व्यवस्था आणि ढिसाळ अंमलबजावणी यांचा वापर करून त्यांनी अण्वस्त्र प्रसाराचा नवा मंत्र जगाला उपलब्ध करून दिला होता. दोन देशातील तंत्रज्ञानाचे हस्तांतरण हा त्यांच्या कार्यपद्धतीचा पाया कधीच नव्हता. पण अनेक देशांची सरकारे उच्च तंत्रज्ञान विकून पैसे कमावण्याचा मार्ग अवलंबत होती आणि त्याला प्रोत्साहन देत होती. याच संधीचा खान

यांनी फायदा घेतला आणि हे स्वस्तात मिळणारे तंत्रज्ञान इतरांना विकून आपले उखळ पांढरे केले. संवेदनशील माहिती आणि तंत्रज्ञान यांची वेगाने आणि सोपेपणाने विक्री करण्याच्या कामी जागतिकीकरण आणि इंटरनेट यांनी हातभारच लावला.

अण्वस्त्र तंत्रज्ञान, प्राथमिक ज्ञान आणि संबंधित तंत्रज्ञान पारंपरिक शस्त्रास्त्र सज्ज देशांच्या हाताबाहेर गेले. ते इतके की, त्याच्यावर नियंत्रण ठेवणे कोणालाच जमले नाही. २००५ साली ब्रिटनच्या एमआय-५ या गुप्तचर संघटनेने दिलेल्या माहितीनुसार संपूर्ण जगात रासायनिक जैविक आणि आण्विक शस्त्रे विकसित करण्यासाठी किमान ३६० उद्योग समूह किंवा व्यक्ती कार्यरत आहेत. एमआय-५च्या म्हणण्यानुसार सदर संघटना आणि व्यक्तींनी आपले लक्ष मध्यपूर्व आणि दक्षिण आशियावर केंद्रित केले आहे.

अण्वस्त्र प्रसाराच्या या नव्या पद्धतीला आळा घालणे सहजी सोपे नाही, असे अलीकडच्या इतिहासातील काही घटना दर्शवतात. १९७५ पर्यंत जगात किमान २० देश अण्वस्त्र निर्मितीक्षम असतील, हे अमेरिकेचे अध्यक्ष केनेडी यांनी १९६३मध्ये केलेले भाकित प्रत्यक्षात उतरले नाही. पण अण्वस्त्रसज्ज देशांच्या संख्येवर मर्यादा घालण्यात काही प्रमाणात यशस्वी ठरलेला १९६८चा अण्वस्त्रबंदी करार (एनपीटी) आता शकले होऊन पडतो की काय, अशी परिस्थिती झाली आहे. इराण आणि उत्तर कोरिया यांनी दाखवलेला बेमुर्वतखोरपणा आणि अण्वस्त्रांच्या घोडेबाजारातील अचानक होणाऱ्या धनलाभाच्या आशेने घुसखोरी केलेले नवे घटक या परिस्थितीस कारणीभूत आहेत.

उत्तर कोरिया आणि इराण यांनी अण्वस्त्रस्फोट करून नव्या शक्तिप्रदर्शनास प्रारंभ केल्यानंतर त्यांचे अनुकरण त्यांच्याच जपान, दक्षिण कोरिया, सौदी अरेबिया आणि इजिप्त या मित्र देशांकडून होण्याची शक्यता निर्माण झाल्याने धोक्याची पातळी अधिकच उंचावली आहे. जपानकडे लष्करी आणि आण्विक पायाभूत सुविधा तयार आहेत, त्यांनी मनात आणताक्षणी त्याचा उपयोग ते करू शकतात. तसे झाल्यास शस्त्रास्त्र स्पर्धेची तीव्रता अधिकच गंभीर स्वरूप धारण करण्याची शक्यता आहे. जपान आणि तेलसंपन्न सौदी अरेबियासारख्या मित्रांनी या मार्गाचा अवलंब केला, तर अमेरिका काय करू शकणार आहे? कदाचित काहीच नाही!

अण्वस्त्र प्रसाराला नियंत्रण घालणे, सिद्ध तंत्रज्ञानाच्या अभावावर अवलंबून नाही. ते अवलंबून आहे जागतिक नेत्यांना वाटणारी नैतिक चाड आणि त्यांच्या सातत्यपूर्ण धोरणांवर 'ॲटम्स फॉर पीस' या कार्यक्रमाद्वारे अण्वस्त्र प्रसाराला आळा घालण्याचा प्रयत्न अमेरिकेने करून पाहिला तो काही प्रमाणात यशस्वीही झाला. पण नंतर त्या देशावर लागोपाठ आलेल्या सरकारांनी लघुपल्ल्यांची उद्दिष्टे गाठण्यासाठी दीर्घपल्ल्याच्या उपाययोजनांकडे दुर्लक्ष केले. अफगाणिस्तानातील रशियन सैन्याशी लढण्यास मदत करण्याच्या नावाखाली पाकिस्तानवर सवलतींची खैरात करून १९७९मध्ये जिमी कार्टर यांनी हेच केले, हेच धोरण संपूर्ण १९८०च्या दशकात रोनाल्ड रेगन यांनी कायम ठेवले. अल-कायदाशी लढा देणाऱ्या मुशर्रफ यांना पाठिंबा देण्याच्या नादात जॉर्ज डब्ल्यू बुश यांनी खान यांच्या नेटवर्कची पाळेमुळे उखडणाऱ्या संधीचा बळी दिला. परिणाम स्वरूपी कोणीतरी दामटेल या भीतीने खान यांचे नेटवर्क काही काळासाठी कृतिहीन राहिले आणि संधी मिळताच पुन्हा डोके वर करून दुप्पट जोमाने कामास लागले. प्रत्येक वेळी अमेरिकेची तातडीची उद्दिष्टे समयोचित वाटली, पण एका बॉम्बने एका भल्या मोठ्या शहरातील इमारतीवर हल्ला करून त्यात हजारो निरपराधांचे बळी घेतल्यावर त्या समयोचित निर्णयातील फोलपणाच दृग्गोचर झाला.

इच्छुक अण्वस्त्रधारी देशांच्या महत्वाकांक्षांना आळा कसा घालायचा हा कळीचा प्रश्न अनुत्तरितच राहतो. सहजसाध्य अशा अनेक योजना सहजपणे उपलब्ध आहेत, मात्र त्यांचा अंगिकार करणे वाटते तेवढे सोपे नाही.

कच्च्या अण्वस्त्रासाठी कामी येणाऱ्या उच्च समृद्धीत युरेनियमच्या पुरवठ्यावर नियंत्रण आणणे हा पहिला उपाय. नव्या समृद्धीकरण प्रकल्पांना परवानगी नाकारणे आणि त्याचबरोबर अस्तित्वात असलेल्या प्रकल्पांच्या निरीक्षणांची संख्या वाढवणे आणि त्याद्वारे अशा प्रकल्पातील फेरफार होण्याच्या शक्यतांवर आळा घालणे, जे देश नागरी उपयोगांसाठी आपला अण्वस्त्र कार्यक्रम रद्द करतील त्यांना आयएईएच्या अखत्यारीत मुबलक आणि स्वस्त दरात इंधन उपलब्ध करून देणे, या काही उपाययोजना आहेत. खुद्द अल बरादींनी त्यांना प्रस्तावरूपाने मान्यता दिली आहे. मात्र अण्वस्त्रबंदी करारानुसार मिळालेल्या समृद्धीकरणाच्या हक्कावर पाणी सोडण्याची अनेक विकसनशील देशांची तयारी नाही. बॉम्ब निर्मितीच्या साहित्यावर आणखी

आळा घालण्यासाठी जगभर ज्या उच्च समृद्धीकृत युरेनियमवर अणुभट्ट्या सध्या कार्यरत आहेत, त्यांचे परिवर्तन करून त्यासाठी कमी धोक्याचे आणि कमी समृद्ध असे युरेनियम उपलब्ध करून देता येणे शक्य आहे.

जागतिक शस्त्रास्त्र नियंत्रणावर देखरेख करणाऱ्या एनपीटीला आता ग्रहण लागले असून, ती खिळखिळी झाली आहे. तिच्यात सुधारणा करणे, ही अत्यावश्यक बाब आहे. या करारांतर्गत असलेल्या काही पळवाटांचा फायदा घेत काही देश आधी अण्वस्त्रसज्ज बनतात आणि नंतर करारातून हळूच अंग काढून घेतात. उत्तर कोरियाने याच नीतीचा अवलंब केला आणि तज्ज्ञांच्या मते इराणही तोच मार्ग चोखळणार आहे. शांततेच्या नावाखाली अण्वस्त्र सामग्री घेऊन तिचा लष्करी उपयोग करायचा आणि नंतर सोयीनुसार एनपीटीतून बाहेर पडायचे. ही पद्धत अवलंबणाऱ्या देशांवर निर्बंध लादण्यासाठी एक कायमस्वरूपी यंत्रणा असावी, अशी सूचना स्टॅनफोर्ड विद्यापीठाच्या 'सेंटर फॉर इंटरनॅशनल सिक्युरिटी अँड को-ऑपरेशन' नावाच्या गटाने संयुक्त राष्ट्रसंघाला केली आहे.

सुधारणांचे वारे अविकसित देशांपुरते मर्यादित राहाता कामा नये. जेव्हा एनपीटी तयार होत होता, तेव्हा अण्वस्त्रसज्ज देशांनी आपली भांडारे टप्प्याटप्प्याने रिकामी करण्याची तयारी दर्शविली तर आम्हीही त्या वाटेने जाणार नाही, अशी अट अनेक गरीब देशांनी घातली होती. शीतयुद्ध समाप्तीनंतर अमेरिका आणि रशियाने ही अट काही प्रमाणात पूर्णही केली, पण त्या दोघांच्या भांडारात अद्यापी २६००० अण्वस्त्रे पडून असल्याने ते आपल्या शब्दाला सर्वार्थाने जागले असे म्हणता येणार नाही. त्याहून धोक्याची गोष्ट म्हणजे अमेरिका आपले अण्वस्त्रभांडार अधिक वाढविण्याच्या धमक्या देत आहे. 'बॅकर बस्टर' नावाचे अण्वस्त्र विकसित करण्याच्या कामी बुश प्रशासन लागले असून देशाचे पहिले आधुनिक अण्वस्त्र दोन-तीन वर्षांत तयार होईल, असा त्यांचा दावा आहे. २००२मध्ये बुश प्रशासनाने त्याचा आण्विक भूमिकाविषयक आढावा (न्यूक्लियर पोश्चर रिव्ह्यू) प्रकाशित केला. व्यूहात्मक आणि राजकीय उद्दिष्टांसाठी अण्वस्त्रांवरच अवलंबून राहण्याची पाठराखण त्यात करण्यात आली असून अमेरिका आणि तिच्या मित्रांच्या संरक्षणासाठी विरोधकांना लष्करी कार्यक्रम हाती घेण्यापासून परावृत्त करण्यासाठी त्यात अण्वस्त्रांचा पुरस्कार करण्यात आला आहे. प्रशासनाची अण्वस्त्र भांडारे बळकट करण्याच्या आग्रहाच्या

जोडीने बुश यांचे हे तत्त्वज्ञान आल्याने त्यांना इतर देशांना उपदेशाचे डोस पाजण्याचा हक्क आता उरलेला नाही. अण्वस्त्र भांडारे कमी करून नव्या अण्वस्त्रांचा मार्ग सोडून घ्यायची प्रतिज्ञा अमेरिकेच्या भावी अध्यक्षाना करावी लागेल. इतर देशांनीही स्वतःवर नियंत्रण ठेवणे गरजेचे आहे. ज्या परिस्थितीचे वर्णन एक अमेरिकन लेखक जोनाथन शेल यांनी 'आण्विक पुनरुत्थान' अशा शब्दांत केले, त्यांच्या यादीत भारत, चीन, पाकिस्तान, उत्तर कोरिया आणि ब्रिटन हे देश येतात. एकतर हे देश आपली अण्वस्त्र भांडारे फुगवत आहेत किंवा क्षेपणास्त्र यंत्रणांत सुधारणा घडवून आणत आहेत, त्यांनी हे सर्व थांबवण्याची गरज आहे.

नव्या करारांच्या अंमलबजावणीसाठी आयएईएसारखी आशादायी आणि योग्य संघटना नाही, पण तिला तिच्या सदस्य देशांनीच जास्तीतजास्त सहकार्य करण्याची गरज आहे, अण्वस्त्र प्रकल्पांचे रक्षण करून छुप्या जागा शोधून काढण्यासाठी तिला नव्या कायद्यांची बळकट अशी चौकट देणे क्रमप्राप्त आहे. या संघटनेची व्याप्ती वाढविण्याची तरतूद खरे तर 'ऑडिशनल प्रोटोकॉल' या करारात अगोदरच करण्यात आली आहे, मात्र १९९५मध्ये तो मंजूर झाल्यापासून केवळ ११२ देशांनी त्यावर सहा केल्या असून त्यातील ७८ देशांनी त्यात सुधारणा सुचविल्या आहेत. या करारावर सही न करणाऱ्या देशांपैकी अनेकांच्या आण्विक कार्यक्रमपत्रिका कार्यरत आहेत. त्यात अर्जेन्टिना, ब्राझिल आणि इजिप्त यांच्यासह अनेक देशांचा समावेश आहे.

जागतिक अण्वस्त्रप्रसारबंदीचा वेग मंदावण्यासाठी यांच्यापैकी काही उपाययोजना नक्कीच उपयोगी ठरू शकतील, तरीही काही जहालमतवाद्यांच्या मते संपूर्णपणे अण्वस्त्रांवरच बंदी आणली, तर हे उद्दिष्ट साध्य होईल. या सांगितलेल्या कल्पना वाटतात तेवढ्या कठीण नाहीत. अण्वस्त्रांचा त्याग करण्याला संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या अनेक सदस्यांनी वारंवार पाठिंबा दिला आहे, 'कोणत्याही देशाकडे अण्वस्त्र असता कामा नये,' या निवेदनाच्या बाजूने २००६मधील एका पहाणी अहवालात दोन-तृतीयांश अमेरिकन नागरिकांनी आपला कौल दिला होता. इतर देशातील सकारात्मक प्रतिसाद तर कित्येक पटींनी जास्त होता.

अण्वस्त्र प्रसारविरोधी क्षेत्रात ३० वर्षांहून अधिक काळ काम केलेले लिओनार्दो वेस या साऱ्याच्या पुढे जाऊन एक नाट्यमय सूचना करतात.

अंतिम सर्वनाश करणारे युद्ध टाळायचे असेल, तर जगातील सर्वच अण्वस्त्रे नष्ट झाली पाहिजेत असे ते हिरिरीने सांगतात. त्यांच्या तर्कनिष्ठ युक्तिवादानुसार जोपर्यंत अणूवर प्रक्रिया करणारी कोणतीही यंत्रणा अस्तित्वात आहे, तोपर्यंत स्फोटक द्रव्ये अण्वस्त्रांकडे वळविण्याच्या मोह कोणालाच आवरणार नाही. १९९९मध्ये सिनेटर ग्लेन यांच्या कार्यालयातून सेवानिवृत्त झाल्यानंतर त्यांनी लॉरेन्स लिव्हरमोर राष्ट्रीय प्रयोगशाळेत सल्लागार म्हणून काम केले. याच काळात त्यांनी प्रसारण विरोधी धोरणावरही व्यापक लिखाण केले. खान यांचा पर्दाफाश झाल्यावर पाकिस्तानच्या अण्वस्त्र कार्यक्रमाकडे काणाडोळा केल्याबद्दल त्यांनी अमेरिकेविषयी कळकळीने लिहिले आणि अशा धोरणातील सातत्याच्या अभावावर ताशेरेही ओढले. सिनेट ग्लेन यांच्या या कार्यक्रमात असतानाही पूर्वी त्यांनी हेच केले होते. स्टॅनफर्ड विद्यापीठातील 'सेंटर फॉर इंटरनॅशनल सिक्युरिटी अँड को-ऑपरेशन' विभागात ते सल्लागार प्राध्यापक होते. त्या काळात विद्यापीठाच्या कॅम्पसमध्ये बसले असतानाचे त्यांचे उद्गार होते, 'प्रत्येकासाठी एकच निकष लावण्याऐवजी आपण देशादेशांत फरक करत आहोत. आमचे मित्र आणि शत्रू देश यांना वेगवेगळ्या फूटपट्ट्या लावत आहेत. जेव्हा तुम्ही अण्वस्त्रासारख्या मूलगामी गोष्टींचा विचार करता तेव्हा मित्र आणि शत्रू यांना समान वागणूक दिली पाहिजे, तसे झाले तरच तुमच्या अण्वस्त्रबंदी कराराला काहीतरी अर्थ उरेल.'

रिचर्ड बालोपाशी खान यांच्या अधःपतनाचा आस्वाद घेण्याइतका वेळच नव्हता, आपणच शेवटी खरे ठरलो, हे सिद्ध करण्यात त्यांना समाधानही वाटत नव्हते. पेंटागॉनमधून काढून टाकल्यावर मिळणाऱ्या निवृत्तीवेतनात आणि गेलेले सुरक्षा कवच परत मिळविण्यातच त्यांना स्वारस्य होते. ते दोन कुत्र्यांसह मोटार निवासात राहतात आणि तुरळकपणे मासेमारी करणाऱ्यांचे किंवा शिकान्यांचे मार्गदर्शक म्हणून काम करतात. लॉस एंजेलिसमधील एका भोजनोत्तर संवादाच्यावेळी सरकारवर आगपाखड करत ते म्हणाले, 'सरकारने माझे खासगी आणि व्यावसायिक जीवन उद्ध्वस्त करण्यासाठी दुष्ट मार्गांचा अवलंब केला. माझी कारकीर्दच नाही, तर ते माझ्या वैवाहिक जीवनाच्याही पाठीमागे हात धुऊन लागले. माझ्या चरितार्थावर त्यांनी गदा आणली आणि माझ्या नावाला अभूतपूर्व काळिमा

फासला.’

इस्लामाबादेत अब्दुल करीम खान हे अद्यापी काहीजणांसाठी तरी आदराचा, कौतुकाचा विषय आहेत. अधिकृतरित्या ते कडेकोट स्थानबद्धतेत आहेत, त्यांच्याकडे येणाऱ्या पाहुण्यांच्या संख्येवर मर्यादा घालण्यात आली असून घराच्या संरक्षक भिंतींभोवती चोवीस तास खडा पहारा असतो. पण हृदय आणि रक्तदाबाच्या विकाराचा त्रास झाल्याने रुग्णालयात भरती झाल्यावर पंतप्रधान शौकत अझिझ यांनी त्यांना विशेष पुष्पगुच्छ पाठवून शुभकामना दिल्या. त्यांना उतार पडावा यासाठी देशभर प्रार्थना आयोजित करण्यात आल्या. त्याच सुमारास अंतर्गत सुरक्षितेत ढवळाढवळ होईल, असे कारण पुढे करत पाकिस्तान सरकारने त्यांची भेट घेण्याची अमेरिकेची संधी फेटाळून लावली.

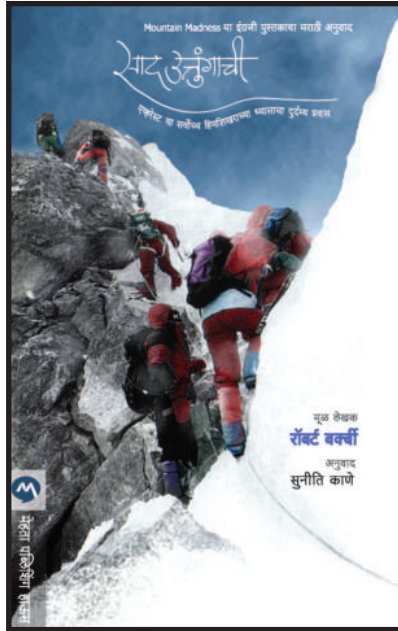
बहिष्कृत शास्त्रज्ञाची भूमिका टाळून इतर काहीजणांनी पाकिस्तानच्या अण्वस्त्र कार्यक्रमाचा इतिहास लिहिण्याचे प्रयास करून पाहिले. २००६च्या मे महिन्यात पाकिस्तानी लष्कराच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या ‘डिफेन्स जर्नल’ या नियतकालिकाने ३६ पाने खर्च करून देशाच्या आण्विक सुवर्णकाळातील या हिरोची रवानगी काळाच्या कचरापेटीत करून त्यांची जागा त्यांचेच एक हाडवैरी मुनिरखान यांना दिली. त्याच हिवाळ्यात मुशर्रफ यांचे ‘इन द लाइन ऑफ फायर’ हे आत्मचरित्र प्रकाशित झाले. ‘खान यांच्या नेटवर्कचा शोध म्हणजे आतापर्यंत आपण तोंड दिलेल्या अनुभवांमध्ये सर्वात धोकादायक, गंभीर आणि दुःखद असा अनुभव होता.’ या शब्दांत त्यांनी वर्णन केले आहे. शास्त्रज्ञ म्हणून लिहिताना मुशर्रफ म्हणतात, ‘ते एक केवळ धातूतज्ज्ञ होते, अण्वस्त्र विकासप्रक्रियेतील लांबलचक आणि क्लिष्ट अशा रचनेत त्यांचा भाग अल्पसाच होता. मात्र एकाचवेळी आइनस्टाइन आणि जे रॉबर्ट ओपनहेमर या दोन्ही भूमिकेत स्वतःला सादर करण्याची व्यवस्था त्यांनी केली.’

एक साधे धातूतज्ज्ञ असूनही खान देशाच्या अपरिमित हानीसाठी कारणीभूत ठरले आणि दुसऱ्या पिढीचे अण्वस्त्रप्रसार सुरू करण्यातील एक महत्त्वाचे कलाकारही. त्यांची अहंमन्यता आणि त्यांचे आंधळे देशप्रेम, त्यांच्या कौशल्यपूर्ण क्लृप्त्या आणि त्यांची धार्मिकता या सर्वांच्या एकत्रीकरणांतून त्या अंतसमयीच्या घड्याळाचा काटा मध्यरात्रीच्या दिशेने काहीसा अधिक जवळ ढकलला गेला आहे, एवढे मात्र निश्चित.

पुरतुक परिचय

साद उतुंगाची

एकरेस्टच्या मोहिमेत मृत्युमुखी पडलेल्या स्कॉट फिशरची चित्तरारक कहाणी

मूळ लेखक : रॉबर्ट बवर्बी

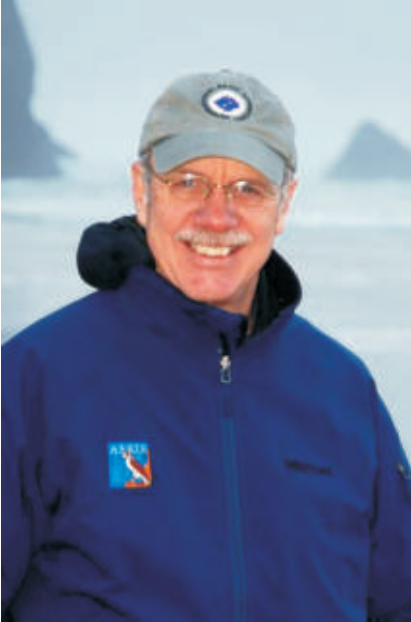
अनुवाद : सुनीति काणे

पृष्ठे ३६८ । किंमत ₹ ३५० । पोस्टेज ₹ ३० । सभासदांना सवलतीत

लेखक रॉबर्ट बर्कीचे मनोगत

नेपाळमधली स्वच्छ, थंड सकाळ. एव्हरेस्ट शिखरानं रेखित केलेलं क्षितिज मला स्कॉट फिशर दाखवतो आहे. त्याच्या असामान्य आयुष्यातली शेवटली काही पावलं तो त्या मार्गानं उचलणार आहे. आम्ही दोघे १८,००० फूट उंचीवरच्या 'काला पठार' शिखरावर उभे आहोत. अमेरिकेतील कोणत्याही पर्वताहून 'काला पठार' अधिक उत्तुंग आहे. परंतु हिमालय पर्वताच्या मध्यभागी असलेलं हे शिखर मात्र केवळ एका खडकाळ उंचवट्यासमानच भासतंय; कारण ते पृथ्वीवरल्या प्युमोरी, नुप्त्से, ल्होट्से, आमा डबलाम अशा अत्यंत अद्भुत शिखरांनी वेढलं गेलेलं आहे. खडतर गिर्यारोहणाची कुवत असलेल्या कुणालाही चढून जाता येईल असं 'काला पठार' शिखर चढून जाता आलं, एवढ्या पराक्रमावरच मी संतुष्ट आहे.

स्कॉट फिशर इथवर अगदी विनासायास चढून आला. आजूबाजूला चोहीकडे मंत्रमुग्ध करणारं सृष्टिसौंदर्य असूनही स्कॉटचे डोळे मात्र नेहमीप्रमाणे एव्हरेस्ट शिखरावरच खिळलेले आहेत.

हिमालयातील सारीच शिखरं उत्तुंग असल्यामुळे त्यांचा एकमेकांशी समतोल साधला जाईल आणि त्यांची उंची तेवढीशी अंगावर येणार नाही; ही माझी समजूत चुकीची ठरली. एव्हरेस्ट-जवळची शिखरं इतक्या अफाट उंचीची आहेत की, ती जणू सारा भूस्तरच उचलून आकाशात उंच नेत आहेत, असा भास व्हावा!

येथील शिखरांच्या उत्तुंगतेला तोड नाही इथल्या वातावरणाइतकी शुद्धता कोठेही नाही. कुठेही धुकं

नाही, धूर नाही. हवासुद्धा इतकी विरळ की, दगड आणि बर्फाच्या सुळक्यांना कसलाच अटकाव नाही! सुळक्यांच्या कडादेखील धारदार, स्वच्छ आणि नेटक्या. काळा फत्तर आणि चकाकता बर्फ याखेरीज ह्या भूप्रदेशात अन्य रंग दृष्टीला पडत नाही. निळ्याशार, तेजोमय आकाशावर एखादा कृष्ण-धवल फोटो चिकटवलेला असावा – तसा हा आसमंत वाटतो. हा भूभाग इतरांपेक्षा वेगळा आणि थेट अंगावर येणारा. मी आणि स्कॉट आता जेथे बसलो आहोत, तेथून आणखी दोन मैल उंचीचा एव्हरेस्टचा सुळका आजूबाजूच्या उत्तुंग शिखरांना झाकून टाकतो आहे. एव्हरेस्टवर नजर लावली की, आपण सूर्यावरच नजर लावलीय, असं वाटतं.

या वातावरणात स्कॉट अगदी निश्चितपणे वावरतोय. त्याच्याबरोबर मी इथवर आलो म्हणून तो प्रसन्न आहे. मी त्याला अनेक वर्षे जवळून ओळखतोय. आम्ही दोघेही शहराच्या गजबजाटापेक्षा निसर्गाच्या निर्मनुष्य सान्निध्यात जास्त समाधानी असतो, हे मला ठाऊक आहे; परंतु उत्तुंग शिखरं काबीज करण्यासाठी स्कॉटप्रमाणे धोका पत्करायची मानसिकता माझी नाही. पुन्हा एकदा एव्हरेस्ट सर करण्यासाठी तो आलाय आणि ते साहस किती धोक्याचं आहे, हे मी जवळून पाहतोय. आजूबाजूची शिखरं मला जेवढी गूढवाटताहेत तेवढीच स्कॉटची अनाकलनीय साहसप्रियता मला गूढवाटतेय. माझ्या मर्यादा मी जाणून आहे. मी स्कॉटला सांगत असतो की, वयाच्या ऐंशीव्या वर्षापर्यंत पियानो वाजवता यावा अशी माझी इच्छा आहे आणि त्यासाठी मला माझी बोटं शाबूत ठेवणं भाग आहे. जगातील सर्वोच्च शिखरावर उभं राहता यावं यासाठी हिमबाधेनं आपलं एखादं बोट गमावणं मला परवडण्याजोगं नाही!

स्कॉट माझ्या ह्या मताचा आदर करत असला तरी त्याच्या डोक्यात माझ्याप्रमाणे बीथोवन, चॉपिन किंवा ब्राह्मच्या सुरावटींऐवजी दुसऱ्याच साहसाची साद घुमतेय, हे मला पक्कं ठाऊक आहे.

आम्ही दोघे आमच्या पाटुंगळीच्या बोचक्यांतून बकरीच्या दुधाचे पनीर, पराठे आणि चॉकलेट बाहेर काढतो. खाली अनेक योजनं, खुंबू हिमप्रतापाच्या पायथ्याशी अनेक लाल, पिवळे, निळे ठिपके दिसताहेत. हे एव्हरेस्ट बेस कॅम्पचे तंबू. जगातल्या सर्वोच्च शिखरावर जाण्याच्या मोहिमेची तेथे तयारी चाललेली आहे.

आमचं जेवण चालू असताना स्कॉट ज्या मार्गाने जायचे आहे त्या

डॉक्टरांकडे जाण्यापूर्वी

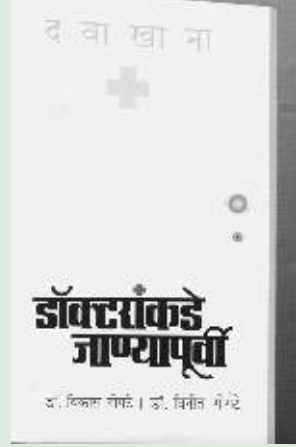
लेखक

डॉ. विकास गोगटे

डॉ. विनीता गोगटे

किंमत : ३५०/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

या पुस्तकात सर्दी- पडसे, खरचटणे, अॅलर्जी, चिखल्या, खोकला, कुरूप, केस गळण्याची समस्या यासारख्या किरकोळ वाटणाऱ्या आजारांपासून सर्पदंश, अस्थिभंग, अॅपेंडिक्स, अपस्मार, हृदयविकारापर्यंत एकूण १४० रोग वा लक्षणांवर अतिशय मनोरंजक पण साध्या सोप्या चटकन् समजणाऱ्या भाषेत विवेचन केलेले आहे; तसेच रोग निर्मिती, लक्षण, कारणे, प्रतिबंधक उपाय व डॉक्टरांकडे जाईपर्यंत रोग वाढू न देता तो बरा होण्यास मदत व्हावी यासाठी अनेक उपाय सुचवलेले आहेत. लेखांची मांडणी वर्णानुक्रमाने असल्यामुळे माहिती शोधणे अतिशय सोपे होते. प्रत्येक लेखाशेवटी वैद्यकीय क्षेत्रातील थोड्या ऐकलेल्या पण बऱ्याच नवीन गंमती. या सर्वांमुळे पुस्तक नक्कीच संग्राह्य झालेले आहे.

मार्गाचा निर्देश करतो. हिमनदीतील उंचवटे आणि भेगांमधून वाट काढत, वेस्टर्न सीडब्ल्यू-एम नावानं ओळखल्या जाणाऱ्या हिमाच्या प्रचंड खोऱ्यातून तो ल्होट्सेहून साऊथ कोल ह्या २६,००० फुटांवरच्या खिंडीपर्यंत जाणार आहे. ही खिंड ल्होट्से आणि एव्हरेस्ट यांच्या मधोमध आहे. ह्या खिंडीतून तो एव्हरेस्टच्या आग्नेयेच्या बाजूने शिखराकडे कूच करेल. एडमंड हिलरी आणि तेन्झिंग नॉर्गे यांनी १९५३मध्ये ह्याच मार्गानं एव्हरेस्ट सर केलं होतं. त्यानंतर दहा वर्षांनी अमेरिकन गिर्यारोहकांनी ह्याच मार्गानं एव्हरेस्टची मोहीम यशस्वी केली होती.

स्कॉटची 'माउन्टन मॅडनेस' नावाची प्रवासी कंपनी ह्याच मार्गानं एव्हरेस्टवर जाण्याचा प्रयत्न करणार आहे. स्कॉटच्या पर्यटन कंपनीद्वारा आलेले सारे जण सुखरूपपणे परततील; पण १९९६च्या या दुर्घटनेत स्वतः स्कॉट आणि इतर मोहिमांमधले सात पर्यटक मार्गदर्शक, वादळी वाऱ्यात आणि भीषण थंडीत मरण पावले.

या घटनेमुळे अति उंच शिखरं सर करू पाहणाऱ्या गिर्यारोहकांच्या साहसाकडे साऱ्या जगाचं लक्ष वेधलं गेलं. ही दुर्घटना देशोदेशीच्या बातम्यांमध्ये झळकली; 'न्यूजवीक' आणि 'टाइम'च्या मुखपृष्ठांवर प्रसिद्ध झाली. 'नोव्हा', 'नाइटटाइम' ह्या टीव्ही कार्यक्रमांमध्ये तिला प्रसिद्धी मिळाली. ह्या घटनेवर पुस्तकं प्रसिद्ध झाली. जॉन क्रेकाउर याचं 'इन टू द थिन एअर' आणि अँटोनी बोक्रीव्ह याचं 'द क्लाईंब' ही पुस्तकं गाजली. ह्या दोन्ही लेखकांनी दुर्घटनेचा 'आँखों देखा हाल' आपापल्या पुस्तकांमध्ये कथन केला होता. आयमॅक्सनं तिला भव्य रूप दिलं. खुर्चीवर बसल्या जागी गिर्यारोहणाचा आनंद लुटणाऱ्या लक्षावधी प्रेक्षकांनी चित्रपटातला शब्दनशब्द, प्रत्येक श्वासोच्छ्वास कल्पनेनं अनुभवला.

स्कॉटला हिमालयातल्या निर्मम हवेनं झोडून काढलं तर ह्या प्रसिद्धीच्या झोतानं त्याच्या प्रतिमेला झोडून काढलं. जणू काही कोणत्याही पूर्वानुभवाखेरीज तो २९,००० फूट उंचीवर पोचलेला होता! बातमी रंगतदार करण्यासाठी स्कॉटची बलस्थानं आणि उणिवा हेरून अधिक भडक रूपात पेश केल्या गेल्या. अतिरंजित शब्दचित्रं रंगवली गेली. या चाळीस दिवसांमागे चाळीस वर्षांच्या तपस्येचा पाया होता; त्याबद्दल कुठेच, काहीही उल्लेख केला गेला नाही.

स्कॉट फिशर ही व्यक्ती प्रत्यक्षात कशी होती आणि त्या जागी, त्या

वेळेस तो कोणत्या प्रेरणेने पोचला होता, याचा उल्लेखही केला गेला नाही.

त्या दुर्घटनेबद्दल विचार करणांसुद्धा फार वेदनादायी होतं, आल्प्समधली अनेक शिखरं काबीज केल्यावर आणि अनेक संकटांमधून सुखरूप बाहेर पडल्यावर तो अशा संकटाला बळी पडला, यावर अनेकांचा विश्वासच बसेना. आजवर इच्छाशक्तीच्या बळावर अनेक संकटांतून बचावलेल्या स्कॉटला या वेळेस संकटांशी झुंजताना अपयश आलेलं पाहून अनेक जण सुन्न झाले. आपल्या लहानग्या मुलांना पोरकं करून गेल्याबद्दल काही लोक रागावले, तर त्याच्याबद्दल इतकी अपुरी माहिती दिल्याबद्दल इतर अनेक जण प्रसारमाध्यमांवर खवळले. स्कॉटनं आपल्या अंगभूत उत्साहानं, चेतनेनं आणि सकारात्मकतेनं ज्यांची-ज्यांची आयुष्यं उजळून टाकली होती; त्या सर्वांना त्याची उणीव जाणवू लागली.

जे लोक स्कॉटला जवळून ओळखत होते, त्यांना त्याच्या एव्हरेस्टवरील मृत्यूखेरीज त्याचं पूर्ण आयुष्यच नव्यानं उमगत गेलं. गावातील पबमध्ये बिअर पिताना किंवा गिर्यारोहणाच्या वेळेस कॅपमधील शेकोटीभोवती बसून गप्पा मारताना त्याचे मित्र आणि सहगिर्यारोहक आठवणींची उजळणी करू लागले. स्कॉट नेतृत्व करत असे, तेव्हा त्यांना नवी साहसं कशी आटोक्यातली वाटत असत. अशक्य गोष्टी कशा शक्य होत असत, हे आठवून ते व्यथित होत.

मीसुद्धा याच अनुभवातून गेलो आहे. त्याच्या जुन्या वह्या काढून मी नेपाळ किंवा माऊंट एलब्रुस किंवा किलिमांजारोच्या साहसी मोहिमांचे अहवाल वाचतो, तेव्हा मला स्कॉटची महती नव्यानं जाणवू लागते. ह्या वह्यांमध्ये त्या वेळी चुकून राहून गेलेले काही रुपये किंवा रूबल्स किंवा टांझानियातले शिलिंग मला सापडतात. कधीकधी एखादा फोटो सापडतो, तर कधी एअरोफ्लोट किंवा नेपाळ एअरवेजचं फाटकं तिकीट! स्कॉटमुळे अनुभवलेल्या साहसाचा मी पेन्सिलीनं खरडलेला वृत्तांतसुद्धा ह्या गोष्टींसोबत नजरेला पडतो. एक वही वाचून संपवली की, मी दुसरी वही उचलतो.

कधीमधी स्कॉटच्या बरोबर असताना ओळख झालेले लोक भेटतात, तर कधीकधी मी स्कॉटच्या नातेवाइकांचा फोन नंबर फिरवतो. हे लोक एके काळी माझे जवळचे स्नेही होते, पण आता काळ आणि भौगोलिक अंतर यांमुळे ते दुरावले आहेत. आम्ही स्कॉटबद्दल बोलू लागलो की, अनेक आठवणींचा ओघ सुरू होतो.

क्रेग सीशोल्स हा स्कॉटचा मित्र आणि गिर्यारोहणाचा प्रशिक्षक सहकारी. त्यानं मला अगदी अलीकडेच, त्याला स्कॉटच्या मृत्यूनंतर पडलेल्या स्वप्नाबद्दल सांगितलं. क्रेगला पडलेल्या स्वप्नात तो प्युजेटच्या सामुद्रधुनीतून जाणाऱ्या बोटीच्या बाकड्यावर बसलेला आहे. स्कॉटच्या मृत्यूनंतरच्या शोकसभेसाठी जाताना तो ज्या बोटीतून गेला होता, तशीच ही स्वप्नातली बोट दिसतेय. स्वप्नात क्रेगला बोटीच्या केबिनचा दरवाजा उघडून स्कॉट बाहेर येताना दिसतो. स्कॉट डेकवर येऊन क्रेगजवळ बसतो. काही मिनिटं स्तब्धतेत प्रवास केल्यावर बोट लाटांवर तरंगत जलदपणे अंतर कापत असताना स्कॉट अचानक म्हणतो, “झक्कास होतं की नाही सारं?”

क्रेग स्वप्नातच स्कॉटला प्रश्न करतो, “काय झक्कास होतं? स्मृतिसभा?”

स्कॉट त्याला उत्तर देतो, “नाही यार, आयुष्य! साहस! सारे थरारक अनुभव! होते की नाही झक्कास?”

क्रेगकडे पाहून स्कॉट स्मित करतो, त्याच्या खांद्यावर हात ठेवतो. उठून तो केबिनच्या दरवाज्याकडे चालत जात असताना पुन्हा क्रेगकडे वळून “एकदम झकास!” म्हणतो, आणि नाहीसा होतो.

क्रेगचं हे स्वप्न त्याच्या तोंडून ऐकल्यावर आणि आमच्या जुन्या मोहिमांचे अहवाल चाळल्यावर माझ्या मनात आणखी एका मोठ्या मोहिमेची ऊर्मी दाटून आली. परंतु ह्या मोहिमेसाठी बॅकपॅक आणि प्रवासी बुटांऐवजी मला कोऱ्या वह्या, चांगलं पेन यांची गरज पडणार होती. जंगलातील दुर्गम मुक्काम गाठण्याऐवजी मला भूतकाळात फेरफटका मारून स्कॉट फिशरला नव्यानं पाहायचं होतं. त्याला जवळून ओळखणाऱ्या साऱ्यांना पुन्हा भेटायचं होतं. एकत्र केलेल्या सफरींचे अहवाल वाचून काढायचे होते. जुने फोटो पाहायचे होते. स्कॉटच्या आयुष्याचा खोलवर शोध घेऊन मला त्याच्या प्रेरणास्रोताचा उगम शोधायचा होता. त्यानं असंख्य लोकांना कसं प्रेरित केलं, ते नव्यानं बघायचं होतं. दुर्गम जागी एकाकी अवस्थेतल्या मृत्यूपूर्वीच्या स्कॉटच्या आयुष्यात पाहायचं होतं.

परंतु सर्वांत प्रबळ इच्छा आहे ती स्कॉटबरोबर जगलेलं माझं आयुष्य, अनुभवलेलं साहस पुन्हा नव्यानं चाखण्याची! स्कॉटबरोबर ‘काला पठार’च्या सुळक्यावर बसून उन्हात न्हाताना, आजूबाजूचं रमणीय दृश्य डोळ्यांत साठवून घेताना, त्याच्या सहवासाचा आनंद लुटत पनीर, पराठा आणि

चॉकलेट यांचा शेवटला घास त्याच्या समवेत चाखत-माखत खाताना अनुभवलेला आनंद मला नव्यानं आठवायचाय. त्याच्यासोबत हा आनंद घेत असताना मला अचानक जाणवलं होतं की, दुपार ढळतेय. मग मी एक लहानसा दगड आठवणीदाखल उचलून माझ्या धोपटीत टाकला होता – जणू तो दगड उचलून मी काला पठारची उंची काही सेंटिमीटरनं कमी केली होती! स्कॉट हसत-हसत मला म्हणाला होता, “जर प्रत्येक गिर्यारोहकानं आठवणीदाखल एक-एक दगड उचलला, तर हिमालयच अदृश्य होईल! मग गिर्यारोहण कुठे करायचं?” स्कॉट आठवणीदाखल कुठलेच दगड जमा करत नसे. हिमालयाची उंची शाबूत राहावी म्हणून त्याने हा निर्णय घेतला असावा. त्याला त्या शिखरावरील जो दगड खिशात टाकायचा होता, तो माझ्या दगडापेक्षा फार उंचावर होता.

काला पठारचा उतार उतरून खुंबू हिमनदीजवळची वाट गाठायला आम्हाला एक तास लागला होता. खोऱ्यात काही मैलांवर माझा तंबू ठोकलेला होता. स्कॉट उलट्या दिशेनं जाणार होता. त्याला रात्रीच्या जेवणापर्यंत एव्हरेस्ट बेस कॅंपवर पोचायचं होतं. तेथे त्याचे काही मित्र त्यांच्या स्वतःच्या साहसी पर्यटन कंपनीतले गिर्यारोहक घेऊन आलेले होते. त्यांच्यासमवेत स्कॉटला रात्रीचं जेवण घ्यायचं होतं. हसून निरोप घेत तो एव्हरेस्टच्या दिशेनं वेगानं चालू लागला.

मी त्याचा निरोप घेतला आणि माझा बॅकपॅक सावरत परत निघालो. डोंगराच्या कुशीत झालेली आमची ती शेवटची भेट, आम्ही एकत्र केलेला हा शेवटचा प्रवास. यानंतर तो एव्हरेस्टच्या आख्यायिकेत अमर होणार होता! आम्ही दोघं ज्या वाटेनं आलो होतो, तिथे आता काळोख पसरू लागला. थंडगार बोचरे वारे वाहू लागले. खुंबूच्या दिशेनं पावलं टाकताना माझ्या पावलांखाली गोठलेलं बर्फ कडकड वाजू लागलं. पहाटे ह्याच मार्गानं येताना बर्फात आम्हा दोघांच्या बुटांचे उमटलेले ठसे माझ्या दृष्टीला पडले. स्कॉटच्या पावलांचे ठसे अजूनही स्पष्ट दिसत होते; पण भुरभुरणारं हिम ते ठसे झाकून टाकू पाहत होतं. त्या ठशांवरून त्यानं केलेला प्रदीर्घ प्रवास कळत होता आणि त्याला नव्यानं शोधताना मला तेवढंच अंतर काटावं लागणार होतं!

अनुवादिकेचं मनोगत

मेहता पब्लिशिंग हाऊसचे श्री. सुनील मेहता यांनी रत्नपारखी नजरेनं टिपलेलं 'माउन्टन मॅडनेस' हे पुस्तक माझ्याकडे वाचनासाठी आलं. त्यानं मला भारून टाकलं. दोन महिने त्या पुस्तकाचा अनुवाद करत असताना, मी भावनांच्या कल्लोळात बुडून गेले होते. जिवावर उदार होऊन गिर्यारोहणाचा आनंद लुटणाऱ्या, पर्वतांचं पिसं लागलेल्या ह्या साहसप्रिय कलंदराचं हे हृदयस्पर्शी चरित्र एका वेगळ्याच अनोळखी जगात घेऊन गेलं.

एव्हरेस्टमाथ्यावरून उतरत असताना १९९६च्या वसंत ऋतूत, एव्हरेस्टवर मोहीम नेणारा स्कॉट फिशर मृत्युमुखी पडला. त्याच्या गिर्यारोहण कंपनीद्वारा एव्हरेस्ट मोहिमेवर गेलेले इतर सर्व लोक वाचले; परंतु ज्या पर्वताचा त्याला निदिध्यास लागलेला होता, त्याच पर्वताच्या कुशीत स्कॉट झोपी गेला. ह्या घटनेचे पडसाद जगभर उमटले. स्कॉट फिशर हा साहस, महत्वाकांक्षा आणि जबरदस्त सहनशक्ती यांचं मूर्तिमंत प्रतीक ठरला. स्कॉटच्या आयुष्याचं दर्शन घडवून त्याची परिपूर्ण व्यक्तिरेखा आपल्यापुढे उभी करण्याची मोठीच कामगिरी स्कॉटचा जिवलग मित्र रॉबर्ट बर्बो यानं पार पाडली आहे.

रुचिरा

भाग १

लेखिका

कमलाबाई ओगले

किंमत : २२५/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

‘रुचिरा’ या पुस्तकावर प्रसिद्ध झालेल्या एका अभिप्रायामध्ये श्रीमती कमलाबाईंचे वर्णन ‘सव्वा लाख सुनांची सासू’ असे केलेले होते आणि ते सार्थही आहे. १,२५,००० पेक्षा अधिक प्रतींचा विक्रमी खप झालेल्या या एकमेव मराठी ग्रंथाच्या लेखिका यांनी खरोखरीच सव्वा लाख महिलांना सुगरण बनवलेले आहे, हे आता प्रकट सत्य आहे.

कमलाबाईंचे बालपण दांडेकर घराण्यात कुंडलसारख्या खेडेगावात गेले. त्यांचे शिक्षण जेमतेम प्राथमिक इयत्ता चौथीपर्यंत झाले. विवाह होऊन त्या सांगलीच्या ओगले यांच्या घरात आल्या. आपल्या पाककलानिपुण सासूबाईंकडून त्यांनी पाककलेचे धडे घेण्यास सुरुवात केली. नवनवीन पदार्थ शिकावेत, एखादा पदार्थ बिघडला, मनाजोगता झाला नाही, तर खंत करीत न बसता पुनःपुन्हा तो अधिक चांगल्या रीतीने करून पाहावा, अशीच वृत्ती कमलाबाईंनी बाळगली.

पाककलेच्या आवडीबरोबरच त्यांना इतर कला अवगत होत्या. त्यामुळे चवदार पदार्थांना रंगतदार सजावटीची आणि कलात्मक मांडणीची जोड मिळाली.

श्रद्धांजली

डॉ. अशोक केळकर

ज्येष्ठ भाषाशास्त्रज्ञ डॉ. अशोक रामचंद्र केळकर यांचे वृद्धापकाळाने निधन झाले. ते ८५ वर्षांचे होते. त्यांच्या मागे मुलगा, मुलगी आणि नातवंडे आहेत. त्यांच्या इच्छेनुसार देहदान करण्यात आले.

भाषाशास्त्रज्ञ, समीक्षक आणि व्यासंगी प्राध्यापक म्हणून प्रा. डॉ. अशोक केळकर यांचा देशभरात लौकिक

होता. कलामीमांसा इतिहास आणि तत्त्वज्ञान या विषयांचा गाढा व्यासंग होता. भाषाविज्ञानाच्या क्षेत्रातील अध्यापन आणि संशोधन कार्याची दखल घेऊन केंद्र सरकारने त्यांना 'पद्मश्री' किताबाने सन्मानित केले आहे.

डॉ. केळकर हे मूळचे पुण्याचे. २२ एप्रिल १९२९ रोजी त्यांचा जन्म झाला. न्यू इंग्लिश स्कूलमध्ये मॅट्रिकपर्यंतचे शिक्षण झाल्यावर त्यांनी इंग्रजी आणि फ्रेंच हे विषय घेऊन एम. ए. केले. अमेरिकेतील कॉर्नेल विद्यापीठात १९५६ ते १९५८ या कालावधीत भाषाविज्ञान आणि मानवसंस्कृतीविज्ञान या विषयांमध्ये त्यांनी संशोधन करून पीएच. डी. संपादन केली. १९५८ ते १९६२ या कालावधीत त्यांनी आग्रा विद्यापीठामध्ये आणि त्यानंतर पुणे विद्यापीठ आणि डेक्कन कॉलेज येथे भाषाविज्ञानाचे अध्यापन केले. १९८९ मध्ये ते सेवानिवृत्त झाले; तरी त्यांचे अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधन कार्य सुरूच होते. इंग्रजी, हिंदी आणि मराठी भाषांतील विविध नियतकालिकांतून त्यांनी भाषा आणि साहित्यविषयक विपुल लेखन केले.

‘मराठी व्याकरणाची नवी दिशा’ हा मराठीतील त्यांचा पहिला लेख १९६५ मध्ये ‘सत्यकथा’ मासिकात प्रसिद्ध झाला होता. ‘मराठी भाषेचा आर्थिक संसार’ (१९७८), ‘प्राचीन भारतीय साहित्य मीमांसा’ (१९७९), ‘वैखरी : भाषा आणि भाषा व्यवहार’ (१९८३), ‘भेदविलोपन : एक आकलन’ (१९९५) आणि ‘माध्यम : भाषा आणि भाषाव्यवहार’ (१९९६) ही त्यांची पुस्तके प्रसिद्ध आहेत. ‘भाषा आणि जीवन’ या नियतकालिकाचे अनेक वर्षे संपादन करणाऱ्या केळकर यांची ‘द फोनॉलजी अॅण्ड वर्ड फोनॉलजी’ (१९५८), ‘प्रोलोगोमेना टू अॅन अॅडरस्टँडिंग ऑफ सेमिऑसिस अॅण्ड कल्चर’ (१९८०) ही इंग्रजी पुस्तके आहेत. आपल्याच ग्रंथांचे त्यांनी हिंदी आणि इंग्रजी अनुवाद केले आहेत. ‘रुजुवात’ या त्यांच्या पुस्तकाला साहित्य अकादमीचा पुरस्कार लाभला आहे. ‘राज्य मराठी विकास संस्थे’च्या वाटचालीत महत्त्वाचे योगदान देणाऱ्या केळकर यांच्या प्रेरणेतून १९८२ मध्ये ‘मराठी अभ्यास परिषद’ या संस्थेची स्थापना झाली.

कविवर्य शंकर वैद्य

कवितेवर नितान्त, निःशंक प्रेम करणारे, विविध भाववृत्तींना सहजतेने शब्दांमध्ये गुंफून रसिकांना रसरशीत अर्थानुभव देणारे ज्येष्ठ कवी शंकर वैद्य यांचे निधन झाले. ते ८६ वर्षांचे होते. वैद्यसरांच्या निधनामुळे साठोतरी कवितेपासून ते आजच्या कवितेमधला एक सेतू हरपला आहे. त्यांच्या पश्चात मुलगा, सून आणि नातवंडे असा परिवार आहे.

यशवंत पाध्ये

ज्येष्ठ पत्रकार आणि महाराष्ट्र संपादक परिषदेचे कार्याध्यक्ष यशवंत पाध्ये (वय ७४) यांचे दीर्घ आजाराने निधन झाले. त्यांच्या मागे, पत्नी, मुलगा, मुलगी व नातवंडे, असा परिवार आहे.

पत्रकारिता आणि सामाजिक कार्यात नेहमी पुढे असणारे पाध्ये हे मूळचे रत्नागिरी जिल्ह्यातील राजापूर

येथील. त्यांनी अर्थशास्त्रात बी. ए. केले. बँक ऑफ महाराष्ट्रामध्ये ३६ वर्षे नोकरी करित असतानाच ते साहित्य, पत्रकारितेच्या क्षेत्रात अखंड कार्यरत होते. महाराष्ट्र संपादक परिषद या राज्य स्तरावरील संघटनेचे ते कार्याध्यक्ष होते. विविध विषयांवरील ५० पुस्तकांचे लिखाण त्यांनी केले. तसेच विविध वृत्तपत्रांमध्ये स्तंभलेखन केले. 'रत्नागिरी टाइम्स' या वृत्तपत्राच्या मुंबई आवृत्तीचे निवासी संपादक म्हणून त्यांनी १० वर्षे काम केले. पत्रकारिता, सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रातील अनेक सन्मानांचे ते मानकरी ठरले. त्यांना महाराष्ट्र शासनाचा १९९७चा दलितमित्र पुरस्कार मिळाला होता. मराठी वृत्तपत्रसृष्टीचे जनक बाळशास्त्री जांभेकर यांचे पहिले राष्ट्रीय स्मारक पौंभुलें या त्यांच्या जन्मगावी उभारण्यामध्ये त्यांचे महत्त्वपूर्ण योगदान होते.

श्रीराम मांडे

कवी, लेखक व नाट्य कलाकार श्रीराम मांडे यांचे कर्करोगाने ३ ऑक्टोबर रोजी निधन झाले. ते ८४ वर्षांचे होते. आकाशवाणी पुणे केंद्रातून ते निवृत्त झाले होते. वृत्तनिवेदक, दिग्दर्शक आदी जबाबदाऱ्या त्यांनी पार पाडल्या, पु. ल. देशपांडे, रवींद्र पिंगे, व्यंकटेश माडगूळकर, जितेंद्र अभिषेकी आदींबरोबर त्यांनी आकाशवाणीत दीर्घकाळ काम केले. दैनिक 'सकाळ'च्या नाट्यवाचन स्पर्धांचे ते १८ वर्षे परीक्षक होते. 'चकचक चकली' हा बाल कविता संग्रह आणि 'अंतर्साद' अशी त्यांची दोन पुस्तके प्रकाशित आहेत. दंतरोगतज्ज्ञ डॉ. दीपक मांडे हे त्यांचे पुत्र होत.

क्रिकेट आकडेवारी तज्ज्ञ डोसा

भारताचे आद्य क्रिकेट आकडेवारीतज्ज्ञ आनंदजी डोसा (वय ९८) यांचे वृद्धापकाळामुळे अमेरिकेत निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी, दोन मुली असा परिवार आहे. 'गुगल'चा जमाना सुरू होण्याआधी कित्येक दशके त्यांनी स्कोअरिंग आणि आकडेवारीची मुहूर्तमेढ रोवली. रेडिओसाठी ते दीर्घकाळ आकडेवारीतज्ज्ञ म्हणून सक्रिय राहिले. भारताच्याच नव्हेतर परदेशातील अनेक दिग्गज क्रिकेटपटूंनी त्यांना वेळोवेळी शाबासकी दिली.

भारतीय स्कोअर व क्रिकेट आकडेवारीतज्ज्ञ संघटनेच्या (एसीएसएसआय) स्थापनेत त्यांचा पुढाकार होता. सचिन तेंडुलकर, विनोद कांबळी यांच्या ६६४ धावांच्या भागीदारीला अधिकृत विश्वविक्रम म्हणून

मान्यता मिळाली तेव्हा ते या संघटनेचे अध्यक्ष होते. १९३७ ते १९७२ इतका दीर्घ काळ ते 'बीसीसीआय'चे अधिकृत आकडेवारीतज्ज्ञ होते. सुरवातीला कॅल्क्युलेटर नसतानाही ते वेगाने काम करीत.

त्यांच्या वयाच्या १६व्या वर्षी जूऊमल नवमल यांनी मिडलसेक्सविरुद्ध शतक काढले; इंग्लंडच्या संघाविरुद्ध एका भारतीयाने शतक झळकविल्याचा त्यांना प्रचंड अभिमान वाटला आणि यातूनच त्यांना क्रिकेटविषयी आकर्षण निर्माण झाले. त्यांनी या बातमीचे वृत्तपत्रातील कात्रण कापून ठेवले. तेव्हांपासून ते अशी कात्रणे जमवीत. १९३२ मध्ये भारतीय संघाने इंग्लंड दौरा केला. त्यातील प्रत्येक सामन्याची कात्रणे त्यांनी ठेवली आणि नंतर 'स्क्रेपबुक' प्रसिद्ध केले. डोसा यांना क्रिकेटपटू म्हणून फार नाव कमविता आले नाही, पण यामुळे त्यांच्या आकडेवारी प्रेमावर आणि क्रिकेटच्या एकूणच ज्ञानावर परिणाम झाला नाही. ते मुंबई रणजी संघ व 'पंचरंगी' (पेंटॅग्युलर) स्पर्थेत 'हिंदू' संघासाठी राखीव खेळाडू होते.

टी-२० क्रिकेटविषयी डोसा यांचे फार चांगले मत नव्हते. मात्र यामुळे भारतीय संघाचे क्षेत्ररक्षण सुधारले, तसेच कसोटी सामने निकाली ठरण्याचे प्रमाण वाढले, हे दोन मुद्दे त्यांना पटत.

डोसा यांनी आपले साहित्य मुंबईतील 'क्रिकेट क्लब ऑफ इंडिया'ला (सीसीआय) दिले. 'सीसीआय'मध्ये त्यांच्या नावाचे दालन आहे. तेथे या पुस्तकांचे ग्रंथालय आहे.

संदीप जोशी

'ग्रीन सर्जन' म्हणून प्रसिद्ध असलेले पर्यावरणतज्ज्ञ संदीप जोशी (वय ४९) यांचे हृदयविकाराच्या झटक्याने निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी, मुलगा, आई व सासू-सासरे, असा परिवार आहे.

शाश्वत जलव्यवस्थापन व जलशुद्धीकरण या विषयातील तज्ज्ञ म्हणून त्यांची ओळख होती. गेली २६ वर्षे ते यात कार्यरत होते. 'सृष्टी इको रिसर्च इन्स्टिट्यूट' ही संस्था त्यांनी सुरू केली होती. जलशुद्धीकरणसंदर्भात त्यांनी विशेष तंत्रज्ञान विकसित करून त्याचे पेटंटही घेतले होते. आंतरराष्ट्रीय जलाशय संवर्धन सोसायटीचे ते सक्रिय सदस्य होते. देश-विदेशातील ६२ सरोवरे व ४३ नद्यांतील जलप्रदूषण रोखण्यासाठी प्रकल्प त्यांनी राबवले होते. केंद्राच्या गंगा शुद्धीकरण प्रकल्पातही ते सहभागी होते.

सुधाकर खासगीवाले

चित्रकार आणि श्रीपद्मा पब्लिसिटी या जाहिरात संस्थेचे संस्थापक सुधाकर ऊर्फ लक्ष्मण गणेश खाजगीवाले (वय ८४) यांचे नुकतेच निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी, मुलगा, सुना, नातवंडे असा परिवार आहे.

केंद्र सरकारच्या प्रकाशन विभागाचा 'लॅम्पस् ऑफ इंडिया' हा ग्रंथ रेखाचित्रांनी त्यांनी सुशोभित केला होता. त्यांच्या पुस्तकांमध्ये 'स्केचिंग रेखन,' 'मेंदी रेखन', 'रांगोळी रेखन', 'चिनारची पाने' आदींचा समावेश आहे. महापालिकेने २०१३ मध्ये 'ऋषितुल्य कलामहर्षी' पुरस्कार त्यांचा देऊन गौरव केला होता. आचरेकर अॅकॅडमी ऑफ आर्टसच्या पुरस्काराचेही ते मानकरी होते.

पार्श्वगायक चंद्रशेखर गाडगीळ

'निसर्गराजा ऐक सांगतो,' 'कोण होतीस तू काय झालीस तू' या लोकप्रिय गीतांसह 'कुदरत' चित्रपटाच्या शीर्षक गीतामुळे रसिकांच्या मनात घर करून राहिलेले प्रसिद्ध पार्श्वगायक चंद्रशेखर गाडगीळ (वय ६७) यांचे हृदयविकाराच्या झटक्याने निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी, मुलगा, मुलगी असा परिवार आहे.

पं. सदाशिवबुवा जाधव यांच्याकडून चंद्रशेखर गाडगीळ यांनी किराणा घराण्याच्या गायकीची तालीम घेली. ऑर्केस्ट्रा क्षेत्रामध्ये त्यांनी आपल्या गायन कलेचा श्रीगणेशा केला. गणेशोत्सव आणि नवरात्रोत्सवामध्ये त्यांनी अनेक कार्यक्रम गाजविले. 'लागा चुनरीमें दाग' हे मन्ना डे यांचे लोकप्रिय गीत गाडगीळ समरसून गात असत. या गाण्यानेच त्यांना 'ब्रेक' दिला. गायिका रश्मी यांच्यासमवेत त्यांनी 'रश्मी ऑर्केस्ट्रा'ची स्थापना केली. 'मेलडी मेकर्स' या ऑर्केस्ट्राचे ते हुकमी गायक होते. एका कार्यक्रमाला उपस्थित असलेले संगीतकार राम कदम यांनी गाडगीळ यांचा आवाज ऐकून त्यांना

चित्रपटासाठी पार्श्वगायनांची संधी दिली. व्ही. शांताराम यांच्या 'झुंज' चित्रपटासाठी त्यांनी उषा मंगेशकर यांच्यासमवेत गायिलेली 'निसर्गराजा ऐक सांगते' आणि 'कोण होतीस तू काय झालीस तू' ही गीते लोकप्रिय झाली. 'अरे कोंडला कोंडला देव', 'अरूपास पाहे रूपी तोच भाग्यवंत', 'अजून आठवे ती रात्र पावसाळी' ही गीते रसिकांच्या स्मरणात आहेत.

'दुख सुख की हर एक माला कुदरत ही पिरोती है' हे 'कुदरत' चित्रपटातील शीर्षक गीत संगीतकार आर. डी. बर्मन यांनी चंद्रशेखर गाडगीळ यांच्या आवाजात स्वरबद्ध केले होते. 'दूर जाऊनी जाशी कुठवर या धरतीला सीमा आहे, जाशील तेथे हेच ऐकशील सर्वस्वी मी तुझाच आहे' हे गीत प्रेमिकेला उद्देशून असले तरी चंद्रशेखर गाडगीळ यांनी रसिकांना उद्देशूनच म्हटले आहे. ज्येष्ठ कवी बा. भ. बोरकर यांच्या कवितांवर आधारित गाडगीळ यांनी सादर केलेला 'कांचन संध्या' हा कार्यक्रम रसिकांच्या पसंतीस उतरला होता.

बकुळताई देवकुळे

राष्ट्रसेविका समितीचे प्रेरणास्थान आणि भारतीय स्त्री जीवन विकास परिषदेच्या संस्थापिका बकुळताई देवकुळे यांचे वृद्धापकाळाने बेंगळुरू येथे निधन झाले. त्या ९३ वर्षांच्या होत्या. त्यांच्या पश्चात सून, तीन मुली आणि नातवंडे असा परिवार आहे.

पुणे जिल्ह्यातल्या उरळीकांचन येथे शेतकरी कुटुंबात त्यांचा जन्म झाला. पुण्याच्या भावे स्कूलमध्ये त्यांचे शालेय शिक्षण झाले. स्वा. सावरकर, महात्मा गांधी, सेनापती बापट यांच्या विचाराने त्या प्रभावित झाले. वयाच्या ३५ व्या वर्षी त्यांनी घोड्यावर बसण्याचे प्रशिक्षण घेतले. नाशिकच्या भोसला मिलिटरी स्कूलमध्ये वयाच्या ६२ वर्षापर्यंत लेडी कमांडर म्हणून त्यांनी काम केले. राष्ट्रसेविका समितीच्या मावशी केळकर आणि ताई आपटे यांच्याशी परिचय झाल्यानंतर त्या समितीच्या कार्याशी जोडल्या गेल्या. समितीच्या प्रचारक म्हणून त्यांनी अनेक नव्या कल्पना अंमलात आणल्या.

मुद्रणतज्ज्ञ जयंतराव देवकुळे यांच्याशी त्यांचा विवाह झाला. विवाहानंतरही त्या अखंड कार्यरत होत्या. सामुदायिक विवाह, साक्षरता प्रसार, गोवा सत्याग्रहातल्या कुटुंबांना आधार वगैरे कामात त्या व्यग्र होत्या.

एम. व्ही. कामत

ज्येष्ठ पत्रकार आणि 'प्रेस भारती'चे माजी अध्यक्ष माधव विठ्ठल कामत यांचे निधन झाले. ते ९३ वर्षांचे होते. केंद्र सरकारने त्यांना पद्मभूषण पुरस्काराने सन्मानित केले होते.

मुंबईत १९४६मध्ये 'फ्री प्रेस जर्नल' या वृत्तपत्रापासून त्यांनी आपल्या पत्रकारितेची सुरुवात केली. आपल्या सहा दशकांच्या कारकिर्दीत त्यांनी विविध विषयांचे वृत्तांकन केले. १९५५-५८ यादरम्यान प्रेस ट्रस्ट ऑफ इंडिया (पीटीआय)चे विशेष प्रतिनिधी म्हणून त्यांनी संयुक्त राष्ट्रांत काम पाहिले. 'द इलस्ट्रेटेड वीकली ऑफ इंडिया', 'फ्री प्रेस बुलेटिन', 'दी भारत ज्योती' आणि 'फ्री प्रेस जर्नल' या वृत्तपत्रांच्या संपादकपदाची जबाबदारीही त्यांनी सांभाळली होती. टाइम्स ऑफ इंडियाचे युरोपियन प्रतिनिधी आणि वॉशिंग्टन प्रतिनिधी म्हणूनही त्यांनी काम पाहिले होते. १४ ऑगस्ट १९४७च्या मध्यरात्री साजऱ्या झालेल्या स्वतंत्र भारताच्या कार्यक्रमात कामतही सहभागी झाले होते. या कार्यक्रमाचे वृत्तांकन करणारे कामत हे एकमेव पत्रकार आतापर्यंत हयात होते. त्यांची विविध विषयांवरील ४५ पुस्तके प्रकाशित झालेली आहेत. पत्रकारिता, इतिहास, राजकारण, साहित्य आदी विविध विषयांवर त्यांनी विपुल लेखन केलेले आहे. त्यात नरेंद्र मोदी यांच्या चरित्राचाही समावेश आहे. मोदी पंतप्रधान होण्यापूर्वीच कामत यांनी ते लिहिले होते. मंगळूर विद्यापीठाची डॉक्टरेट मिळविणाऱ्या कामत यांनी बॉम्बे युनियन ऑफ जर्नालिझम आणि ऑल इंडिया कोकणी भाषा परिषद या संघटनेचे अध्यक्षपदही सांभाळले होते.

६वी आवृत्ती

बंटू बसला ढगात

आणि इतर कथा

लेखक - राजीव तांबे

किंमत : ६०/-रु. | पोस्टेज : ३०/-रु.

नवे कोरे

TBC-25
सभासदांना निम्न्या किमतीत

एन्ड गेम

लेखक
मॅथ्यू ग्लास

अनुवाद
उदय कुलकर्णी

किंमत : ५००/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

अमेरिकेच्या अर्थव्यवस्थेत चीनची हजारो-लाखे कोटींची गुंतवणूक आहे. ह्या आर्थिक सामर्थ्याच्या जोरावर चीन अमेरिकेच्या अर्थव्यवस्थेत अक्षरशः उलथापालथ घडवू शकतो.

त्यातून मग दोन महासत्तांमधील लष्करी संघर्षाला सुरुवात होईल का? ह्या दोघांत युद्ध भडकले, तर संपूर्ण जगच त्या वणव्यात होरपळणार हे नक्की. चीन व अमेरिकेच्या युद्धनौका समोरासमोर उभ्या ठाकल्या आहेत. कोणत्याही क्षणी भडका उडेल, अशी परिस्थिती आहे. पण हा केवळ आर्थिक किंवा लष्करी संघर्ष आहे की त्या मागे काही मूलभूत कारणे आहेत? जगाला भेडसावणाऱ्या ह्या प्रमुख समस्या सर्वव्यापी आहेत, मग प्रत्येक राष्ट्राने त्या केवळ आपल्या हिताचा विचार करून सोडवायचा प्रयत्न केला तर हितसंबंधांचा संघर्ष अटळ आहे. थ्रिलरचा रोमांचकारी अनुभव देतानाच विचारप्रवृत्त करणारी कादंबरी.

बालनगरी

राज्याचे भ्रूषण तेनालीराण

बाबर हसला

तेनालीरामच्या हुशारीच्या, चातुर्याच्या कथा दूरदूर पोचल्या होत्या. राजा कृष्णदेवराय आणि बाबर बादशहा समकालीन होते. त्याचा दूत एकदा राजा कृष्णदेवरायाच्या दरबारात आला. त्याच्याकरवी बाबराने तेनालीरामला काही दिवस पाहुणचाराकरता बोलावले होते. राजाच्या परवानगीने तेनालीराम दिल्लीला जाऊन पोचला.

इकडे बादशहाने दरबारात सगळ्यांना सांगून ठेवले होते की तेनालीरामच्या कोणत्याही विनोदाला हसायचे नाही. पाहू तर खरं तो काय करतो ते!

त्याप्रमाणे दरबारात तेनालीरामने खूप किस्से, हकीकती, विनोद सांगितले पण सगळे लोक मख्खपणे बसून राहायचे. असे १५ दिवस गेले. तेनालीराम रोज प्रयत्न करून बघे. पण कुणावर काही परिणाम होईचना. तो हैराण झाला. काही कळेना.

पण तो चतुर होता. त्याने ओळखलं की बादशहा त्याची परीक्षा घेतोय.

रात्रभर विचार करून त्याने एक बेत आखला. दुसऱ्या दिवशी पहाटे बादशहा मशिदीतून नमाज पढून परत येत होता. त्याला एक जखवड म्हातारा आपल्या थरथरत्या हातांनी जमीन उकरताना दिसला. त्याच्या शेजारी आंब्याच्या ५-६ कोयी पडल्या होत्या. बादशहा दिसताच तो सलाम करून उभा राहिला.

बादशहाने आश्चर्याने त्याला विचारलं, “काय बाबा, काय करताय?” तो म्हणाला. “आंब्याच्या कोयी पेरतोय. छान झाडं येतील. सुखे फळं धरतील.”

बादशहा हसायला लागला, “काय बाबा, एवढं वय झालं तरी मन भरलं नाही वाटतं अजून? तुमचं झाड उगवणार केव्हा, मोठं केव्हा होणार आणि त्याला फळं कधी येणार! इतकी वर्षं तुम्ही जिवंत राहणार आहात का?”

मान लवून तो म्हातारा म्हणाला, “हुजूर, मी जिवंत नसलो तर काय झालं? माझी नातवंडं फळं खातील. मी ज्या झाडांची फळं आजवर खाल्ली ती झाडं मी कुठं लावली होती? माझ्या पूर्वजांनी लावली होती. मी तेच करतोय.”

हे उत्तर ऐकून बादशहा बाबर खूष झाला. सुवर्णमुद्रांनी भरलेली एक थैली त्याला देत म्हणाला, “व्वा! तुमचे विचार फारच थोर आहेत.”

ती थैली आनंदाने घेत म्हातारा म्हणाला, “आलमपनाह, दुसऱ्यांची कदर करणारा आपल्यासारखा बादशहा असताना माझ्यासारखी माणसं तयार होणारच. जसा राजा तशी प्रजा.”

हे ऐकून बादशहा आणखीनच खूष झाला. त्याला आणखी एक थैली देत म्हणाला, “व्वा, व्वा! सुभानअल्ला!”

म्हातारा म्हणाला, “हुजूर, पहा मी करत असलेले प्रयत्न वाया गेले

नाहीत. या झाडाला जेव्हा कधी फळं लागतील तेव्हा लागतील. पण मला आजच आपल्या मेहेरबानीची गोड फळं चाखायला मिळत आहेत.”

हे ऐकून बादशहा खूष होऊन तिसरी थैली त्याला देणार तोच, त्याचा वजीर त्याच्या कानात कुजबुजला, “माफी हुजूर. पण हा माणूस खूपच चतुर दिसतोय. आपण जर असंच याचं बोलणं ऐकत राहिलात आणि थैल्या देत राहिलात तर आपला सगळा खजिना खाली होईल.”

हे ऐकून बादशहा बाबर खो खो हसत सुटला आणि जायला वळला. तोच पाठीमागून त्या म्हाताऱ्याचा आवाज ऐकू आला, “खाविंद, एकदा वळून तर पहा ना.”

बादशहा वळून बघतो तर काय, हातात नकली दाढी-मिशा घेऊन तेनालीराम उभा होता.

एका क्षणात सगळा प्रकार बादशहाच्या लक्षात आला. त्याला पुन्हा हसू फुटलं.

तेनालीरामचं मनापासून कौतुक करत त्याचे हात हातात घेत तो म्हणाला, “तेनालीराम तुला मानलं आम्ही. तुझ्या चातुर्याला तोड नाही. तू खरंच तुमच्या राज्याचं भूषण आहेस.”

मग दरबार भरल्यावर बादशहाने त्याचा जाहीर सत्कार करून त्याला उंची उंची वस्तू भेट म्हणून दिल्या. मोठ्या सन्मानानं त्याची रवानगी विजयनगरला केली.

दिल्लीची हकीकत ऐकून राजा कृष्णदेवरायलाही आनंद झाला.

तो मनापासून म्हणाला, “तेनाली तू खरंच आमचं भूषण आहेस. तू आमच्या राज्याची शान वाढवलीस.”

खास दरबार भरवून राजाने तेनालीरामचा यथोचित सत्कार केला.

ऑनलाइन वाचकांसाठी सुवर्णसंधी

मेहता मराठी ग्रंथजगत

Digital Edition

‘मेहता मराठी ग्रंथजगत’चा अंक
आता डिजीटल स्वरूपात

- इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात असल्यामुळे हवा तिथे पाहू शकता.
- तुमच्या मोबाईलवरही वाचू शकता.
- वाचण्यासाठी मेहता पब्लिशिंग हाऊस अॅप मार्केटमध्ये मोफत उपलब्ध.

DIGITAL EDITION

आमच्या पुस्तकांवर
वर्गणीदारांसाठी सवलत

तीन वर्षांना
२५%

पाच वर्षांना
३०%

वर्गणी

३ वर्षांची
वर्गणी ₹ ३००

५ वर्षांची
वर्गणी ₹ ४००

वर्गणी मनीऑर्डर अथवा डिमांड ड्राफ्टद्वारा
खालील पत्त्यावर पाठवावी.

नवनवीन पुस्तकांच्या अद्ययावत माहितीसाठी आजच वर्गणीदार व्हा.

मेहता मराठी ग्रंथजगत, द्वारा मेहता पब्लिशिंग हाऊस,
१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड,
टेलिफोन भवन समोर, पुणे ४११ ०३०. फोन - (०२०) २४४७६९२४

RNI NO-MAHMAR/2000/2739

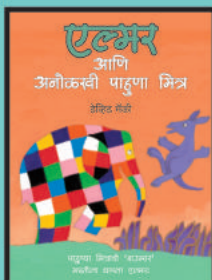
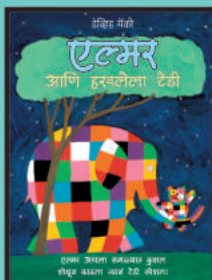
License to Post Without Prepayment of Postage WPP-92

Regd.No.:PCW/086/2012-2014/ Posted at Marketyard Pso, Pune

Publishing Date : 11 November. 2014

Posting Date : 11 November. 2014

एल्मरच्या या छान छान गोष्टी वाचल्यात का?

BOOK POST
Printed Matter

मेहता मराठी ग्रंथजगत

१९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड,
टेलिफोन भवन समोर, पुणे-३०. फोन-०२० २४४७६९२४

प्रति,

संपादक, मुद्रक, प्रकाशक : सुनील अनिल मेहता यांनी हे मासिक १९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
पुणे ४११ ०३० येथून प्रसिद्ध केले. मुद्रण स्थळ : जय गणेश ऑफसेट, ३५६, अ गणेश पेठ, पुणे २.